

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond

PUBLITSISTIKASAADETE TOIMETAMINE EESTI TELEVISIOONIS

Bakalaureusetöö

Mirjam Matiisen
Juhendaja: Halliki Harro, PhD

Tartu
2004

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	3
1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	6
1.1. Käesoleva uurimuse paiknemine ajakirjandusuurimuste kontekstis	6
1.2. Teletoiemetamine.....	9
1.2.1. Teletoiemetamise logistilised lisafaktorid.....	14
1.2.2. ETV struktuur ja töökorraldus	15
1.2.3. Rezhii.....	18
1.2.4. Publitsistika kui zhanr	20
1.2.5. Publitsistliku saate meeskond ja selle liikmete rollid.....	21
1.2.6. Produktsioonietapid.....	28
2. METODOLOOGIA.....	35
2.1. Empiirilise materjali kirjeldus.....	35
2.2. Kvalitatiivsed intervjuud	37
2.3. Osalusvaatlus	38
2.4. Etnograafiline meetod.....	38
2.5. Etnograafilise meetodi sobivus ja piiratus antud uurimuse jaoks	43
3. MEESKONDADE JA SAADETE MAJANDAMINE	45
4. PUBLITSISTIKASAADETE VALMIMISE ORGANISATSIOONILINE KIRJELDUS: OSAKONNAD, TÖÖTAJAD, SÜNERGIA	53
5. SAADETE VALMIMISE GRAAFIK.....	55
6. PUBLITSISTIKASAADETE TOIMETAMINE EESTI TELEVISIOONIS	63
6.1. Aeg Luubis toimetamine.....	63
6.2. Pealtnägija toimetamine.....	76
6.3. Tegelikkuse KesKus í toimetamine	85
6.4. Peatüki kokkuvõte	95
6.5. Peatüki järelused.....	99
6.5.1. Erinevad toimetajatüübid.....	99
6.5.2. Erinevad rezhissööritüübid	100
6.5.3. Toimetamistöö sarnasus ja erinevus uuritud saadete puhul.....	101
7. AEG LUUBIS SAATE OSALUSVAATLUS	103
7.1. Toimetamise etapid	103
7.2. Peatüki järelused.....	123
KOKKUVÕTE.....	128
SUMMARY	133
KASUTATUD ALLIKAD	135

SISSEJUHATUS

Harva kuuleb tavalise televaataja suust kiidusõnu telesaate hea operaatori- või toimetajatöö aadressil. Kui saade tuleb hea ja kõitev, osatakse ikka tegijatena esile tuua ekraanil säranud saatejuhte. Ja kui näiteks rezhissööri assistent pole mõne loo arhiivkaadritega piisavalt vaeva näinud ja lugu seetõttu igavavõitu tuleb, saavad loo igavuse pärast kritiseerida jälle needsamad saatejuhid. Tõsiasi, et televisioonis teevad tänapäeval üha enam saateid meeskonnad ja edu võti peitub pea alati toimetaja, saatejuhi, produtsendi, rezhissööri, operaatori ja paljude teiste koostöös, ei paista avalikkusele üldjuhul välja.

Käesoleva töö eesmärk on selgitada, mida kujutab endast teletoimetamine: kes, kuidas ja millisel viisil mõjutab seda, mis jõuab ekraanile. Uurin, milline on protsess loo ideest valmis telelooni, millised on erinevate meeskonnaliikmete töökohustused, millistel põhimõtetel teevad nad valikuid ja struktureerivad lugusid ning kuidas mõjutab pilt lõpp-produkti. Uurin ka seda, millises osas on teletoimetamine ETVs universaalne protsess ja millises osas on toimetamise iseloom sõltuv konkreetsest saatest.

Töös keskendun avalik-õigusliku telekanali ETV publitsistikasaadete toimetamisele, empiiriline materjal on kogutud saadete Aeg Luubis, Tegelikkuuse KesKus ja Pealtnägija valmimise põhjal. Töös kasutan nii vaatlust kui süvaintervjuusid antud saadete tegijatega.

Töö hüpoteesiks on, et suur osa teletoimetamisest on formaadi, meeskonna ja antud saate keskne. Teiseks hüpoteesiks on see, et lisaks sõltub toimetamise töö konkreetse inimese interpretatsioonist: kuidas keegi toimetamise tööd enda jaoks mõistab.

Miks valisin oma töö uurimisobjektiks just telepublitsistika ja empiiriliseks materjaliks antud saated? Uudistega võrreldes on publitsistikasaade isikupärasem- pea alati saab tajuda operaatori, rezhissööri, toimetaja ja saatejuhi isiklikku suhet teemasse. Siin tehakse rohkem valikuid ja seetõttu on toimetamisfunktsioonide uurimine minu arvates publitsistliku zhanri puhul ka rohkem põhjendatud.

Uudistesaaade seevastu on harilikult rutiinne formaat, rezhissööri panus saatesse tuleb peamiselt puldi tagant (tavaliselt rezhissöör üksnes „laseb saate eetrisse”, ehkki vahel ta aitab ka lugude pildiga katmisel) ja põhitähelepanu on pööratud infole, faktide edastamisele.

Empiirilise materjali valikul lähtusin ka sellest, et tegemist oleks nõ üldhuvi, mitte mingile kitsale sihtgrupile suunatud saatega (ei kaasanud nt loodus-, kultuuri-, või liiklussaateid).

Olemasolevatest ajakirjandusalastest uurimustöödest sain teoreetilise materjalina kasutada neid, mis on fokusseeritud meediaorganisatsioonide töökorralduse, toimetuse rutiinide ja ajakirjanike töö uurimisele.

Käesoleva uurimuse läbiviimiseks on kasutatud etnograafilist meetodit ning süvaintervjuusid. Etnograafiline meetod püüab selgitada, kuidas mõtlevad või käituvad inimesed nende endi igapäevastes tingimustes (Machin 2002:11). Ehkki etnograafilise meetodi puhul on valim väike, saab selle meetodiga kätte täpsed detailid, mida on võimalik üldistada ja seeläbi avada ka sotsiaalseid nähtuseid (Machin 2002:85).

Oma töös kasutasin eeskätt üht etnograafilise meetodi spetsiifilist võtet-osalusvaatlust. See hõlmas koos saate meeskonnaga kõikide etappide kaasa tegemist, alates saates kajastatavate temade väljamõtlemisest kuni saate lõppmontaazhini. Vaatluse viisin läbi saate “Aeg Luubis” tootmisprotsessi jälgimisel ETV-s, vaatlus toimus 6.-11. jaanuar 2004.

Kuna teletoimetamine sünnib väga paljuski asjaolude kokkulangemisest (näiteks milline allikas on võttepäeval kättesaadav, kuivõrd on planeeritud loole võimalik leida pildimaterjali, kes on vastava saate tegijad), siis minu arvates saab just etnograafilise meetodiga selgeks teha, millistel hetkedel ja kelle poolt tehakse olulisi otsuseid.

Etnograafilise meetodi valikul sai määravaks ka see, et olen ise töötanud ETV mitmes erinevas toimetuses. Mul oli olemas teadmine, kuidas ja milliste etappidega telesaated sünnivad, millised inimesed on tegemise juurde kaasatud, samuti olin enne uurimise

alustamist tuttav spetsiifiliste teletööd puudutavate terminitega.

Etnograafilise meetodi rakendamine määrab ära ka antud töö olemuse: töö eesmärk on eeskätt analüütiline kirjeldus. Kuna uurin seda, kus on tänapäeva telepublitsistika väravad ja vahid, siis töö teoreetiline lähenemisviis pärineb ajakirjandusuurimuste klassikast. Teiseks teoreetiliseks aluseks minu töös on teleajakirjanduse põhiprintsiibid. Kuna võrdlen oma töös teletöötamist ka ajalehetöötamisega, siis saan seeläbi välja tuua teletöötamise universaalse osa ja kanalispetsiifika.

Antud töö üheks praktiliseks väljundiks võiks olla meediaharidusega tegelevad õpetajad ja ka need uurijad, kel on vaja „sisevaadet” tänapäeva keerukasse teleorganisatsiooni, täpsemalt ETVsse.

1. TEOREETILISED LÄHTEKOHAD

1.1. Käesoleva uurimuse paiknemine ajakirjandusuurimuste kontekstis

Ajakirjandusuurimuste üheks olulisemaks küsimuseks on see, kuidas meedia konstrueerib tegelikkust. Sellise põhiküsimusega uurimused keskenduvad enamasti kas ajakirjanduslike organisatsioonidele toimimisele (nt. organisatsioonikultuurile, töökorraldusele, professionaalsele ideoloogiale jms.) või meedia sisu analüüsile. Organisatsiooni rutiine, töökorraldust ja ajakirjanike professionaalsust puudutavad uurimused keskenduvad enamasti küsimusele: kuidas luuakse uudiseid, ajakirjanduslike väljaannete ja programmide sisu.

Selle küsimuse lahendamiseks on alates 1950 aastatestvälja pakutud mitmeid teoreetilisi lähenemisi. Alates 1950ndast aastast, kui professor White tõi kasutusele termini Mr Gates (Hr Värav), on hakatud teadvustama toimetaja kui uudisväärtuse andja ja valiku tegija rolli. Alates mõiste väravavahi-protsess (*gatekeeping-process*) kasutuselevõttu on erinevad autorid püüdnud selgitada, millistel hetkedel ja kelle poolt tehakse olulisi valikuid ehk siis määratletakse, millised sõnumid ja kuidas pääsevad lõögile.

White'i teoreetiline lähtekoht on antud uurimuses oluline eelkõige seetõttu, et annab ajalise dimensiooni küsimusele, kes on otsustaja ja milline(sed) on värav(ad). Mina lähtun oma töös eeldusest, et teletöötajate puhul ei ole ühte väravat ja ühte väravavahti. Minu uurimus haarab kogu produktsiooni protsessi, st sündmuse või informatsiooni ajakirjanduslikust väärtustamisest kuni saatelõigu lõpliku toimetamiseni.

Varasemad uurimused, mis käsitlesid meedia poolt tegelikkuse konstrueerimist, püüdsid selgitada uudiste tootmisprotsessiga kaasnevaid erinevaid aspekte ja üritasid tutvuda ajakirjaniku töökeskkonnaga. Oli ka uurimusi, mis põhinesid ajakirjanike küsitlemisel ja meediatoodangu retrospektiivsel kirjeldusel (lõik viidatud Cottle järgi, Cottle 2003:14).

Seitsmekümnendatel ja kaheksakümnendatel tehti ka juba hulk etnograafilisi uurimusi, mis keskendusid uudiste valmimise organisatsioonilistele, bürookraatlikele ja professionaalsetele mõjudele. Põhinedes uudistetootmise vaatlustele ning intervjuudele, mis mõnikord võtsid aega mitu aastat ja kaasasid erinevaid väljaandeid, said uurijad hea ülevaate uudiste tegemisest. Uurijad hakkasid ka huvituma sügavalt sisse juurdunud “uudislikkusest” - ehk uudistele väärtuste andmisest, ajakirjanikevahelistest suhetest, ajakirjaniku professionaalsuse kriteeriumitest ning uudiste esitlusest (Cottle 2003:14).

Paljusid nähtuseid hakati põhjendama organisatsiooni eripärast tuleneva rutiiniga. Vastupidiselt varasematele uurimustele ajakirjanike kui “väravahtide” subjektiivsetele eelistustele hakati nüüd keskenduma uudistele kui millelegi, mille hulk peab olema ajajuhiku kohta determineeritud (Cottle 2003:15). Samas kirjutasid erinevad autorid oma etnograafilistes uurimustes ka sellest, kuidas ajakirjanikud peavad arvestama toimetuse juhtide soove ja leidma nendega kooskõla (Altheide 1976:21). Seega, liiguti ajakirjaniku isiku mõju tähtsustamiselt organisatsiooni komplekssete mõjufaktorite uurimise poole.

Arizona Ülikooli professor David L. Altheide, kes pühendas teleuudiste uurimisele kolm aastat, toob oma raamatus „Creating reality” (tõlk. „Luues reaalsust”) kasutusele mõiste „uudiste kallutatatus” (ingl. k. news bias). Selle mõiste alla koondab ta kõik, mis võib uudistes põhjustada reaalsuse moonutamist (Altheide 1976). Kõigepealt saab Altheide sõnul uudiseid kallutatuks pidada poliitilisest vaatenurgast. Tihti pannakse teleajakirjanike süüks vaatajate eksitamist, nende „ajude loputamist” ja neile propagandistliku sisuga info edastamist. Teiseks saab uudiste kallutatust vaadelda ajakirjanike isikuomadustest tulenevast vaatenurgast, ehkki enamik ajakirjanikke välistab selle, et nende isiklikud väärtused mõjutavad teemasid, mida nad meediaväljaandes kajastavad (Altheide 1976:18-20).

Altheide mahukas uurimistöö põhines etnograafilisel meetodil, kolme aasta jooksul jälgis ta Washingtoni, California ja Arizona teleuudiste toimetuste tööd. Empiirilist materjali kogus ta intervjuude, vaatluste, erinevate dokumentide ja valmis saadetega. Parema pildi saamiseks olukorras oli ta ühes toimetuses ka üle aasta tegevajakirjanikuna tööl (Altheide 1976). Etnograafilise meetodi kasutamine jäi aga

minu arvates Altheide töös liialt ühekülgselt: enamus materjali esitab ta lihtsalt kogutud intervjuude ja konkreetsete sündmuste jälgimise ja kirjeldamise näol, vähe on üldistavat ja analüüsivat osa.

Altheide empiiriline materjal oli minu uurimuse omast ka veidi erinev: nagu ajakirjandusuurimused valdavalt, keskendub ka Altheide uudistele. Sellest aspektist on minu uurimismaterjal teistsugune: üsnagi konventsionaalsest ja rutiinsest uudiste formaadist on publitsistikasaade rohkem loominguline, enam konkreetsete autorite nägu.

Oluliseks teoreetiliseks lähtekohaks on aga minu töös Altheide väide, et uudiste tegemise organisatsioonilised ja praktilised omadused seda, kuidas sündmust kajastatakse. Altheide sõnul ei tulene inimeste kujutus reaalsusest mitte televisioonist iseeneses, vaid sellest, mil viisil televisioonis on tavaks sündmusi kajastada. Uudistel on kindlad omadused, mil on vähe pistmist sündmusega seotud inimeste tegelike motiivide, eesmärkide ja arusaamadega. Läbi presentatsiooni muudetakse igapäevaelu uudisteks: sündmuse puhul välistatakse selle igapäevane keskkond, asjaolud ja tähendused ning teisendatakse see võõrasse situatsiooni- uudisloosse. (Altheide 1976:24-25).

Altheide uurimusest tulenenud teoreetiliseks lähtekohaks peangi ma sellesama presentatsiooni väljatoomist telesaadete juures. Kuna lisaks verbaalsele tekstile annab telemeeskond infot juurde ka pildi, rütmi, muusika jne, siis televisioonis mõjutavad meediumi omapärast tingitud organisatsioonilised asjaolud sõnumi presenteerimist märksa enam kui näiteks ajaleheteksti puhul.

Altheide fokuseeris oma uurimuse jälgimisele, kuidas poliitikud, ärimehed, ametnikud, poliitilised aktivistid ja ajakirjanikud üheskoos loovad uudiseid. Põhiväitena toob ta välja selle, et kuna ajakirjanikud peavad pidevalt arvestama, et ruum ja aeg on vaja kuidagiviisi ära täita, siis sunnib see neid toetuma ametnikele ja nende nägemustele poliitilistest protsessidest. Seega on ametnikel pidevalt hea võimalus esitleda oma versioone toimuvast (Altheide 1976:21-22). Minugi töö üheks uurimisküsimuseks on see, kuidas teleajakirjanikud valivad ja otsivad allikaid. Altheide uurimistööst välja tulnud järeldus, et uudist loovatel allikatel on suhteliselt kerge oma sõnum eetrisse saada (kuna ajakirjanduslikku ressursi võrreldes eetriaajaga

on napilt), haakub ka minu tööga. Kuna publitsistikasaadete puhul on sageli ettevalmistusaeg võteteks väga lühike ning tuleb silmas pidada ajalisi (võtte- ja montaažiajad) ja logistilisi (nt ei saa teha palju väljasõite Tallinnast) piire, siis sunnib see toimetajaid/teleajakirjanikke toetuma paljukasutatud ja üldlevinud allikatele. See tähendab, et ressursipuudusel ei otsita sageli uusi ja mittetuntud intervjuueeritavaid.

Samas tõi Altheide välja ka selle, et teleuudiste edastamist mõjutab kompleks majanduslikest, organisatsioonilistest ja ajakirjanike isiklikest põhjustest. Minu töö peatähelepanu pole pööratud allikate ja ajakirjanike vahelistele suhetele (ehkki osana toimetajatööst kajastan ka suhteid allikatega), mina uurin eeskätt just neid organisatsioonilisi põhjuseid, mis ekraanil näidatavat mõjutab. Kui Altheide keskendus sellele, millised võimalused olid allikail uudiseid mõjutada, siis mina keskendun pigem sellele, millised on toimetuse liikmete võimalused seda teha.

Allikate ja ajakirjanikevahelisele koostoimele keskenduvad uurimused (mille alla kuulub ka Altheide töö) toovad küll välja selle, mil määral on artiklid/telesaated allikate poolt mõjutatavad, kuid nt televisiooni puhul ei võimalda sellised uurimused analüüsida seda, millises etapis on teleorganisatsiooni toodang efektiivne, millises ebaefektiivne.

1.2. Teletoimetamine

Toimetamine on iga meediaorganisatsiooni sisuproduksiooni osa. Kõikide artiklite jõudmisel trükki ja kõikide saadete jõudmisel eetrisse peavad need läbima teatud otsustused, mis konkreetsetes kanalites edastada tuleks ja kuidas seda peaks tegema. Ehkki erinevates meediaorganisatsioonides on toimetajate ülesanded ja rollid erinevad, on „toimetamine” siiski mõiste, mis iseloomustab ajakirjanduslikku tegevust ajalehes, raadios, televisioonis või mõnes muus kanalites.

Kui üldjoontes on toimetamise etapid ja meetodid suhteliselt sarnased (väärtustamine, fokuseerimine, allikate otsimine, tekstide kirjutamine ja redigeerimine), siis konkreetne töökorraldus on kasvõi juba üht tüüpi meediorganisatsioonides, näiteks Eesti päevalehtedes, erinev (Karell, 2003). Kui aga omavahel võrrelda sisu tootmist

teleorganisatsioonis ja ajalehes, on erinevused veelgi märgatavamad. Teleproduktiooni tootmine on väga komplitseeritud protsess, mis kätkeb endas märkimisväärset tööjaotust. Samas, erinevalt paljudest teistest tootmisprotsessidest, olgu siis teenindav või tootev sektor, on teletöös väga oluliseks meeskonnatöö. (Abercrombie 1996: 109)

Käesoleva töö kontekstis on toimetamise all mõeldud saate valmimist ideest lõpp-produktini. Lähtudes tänapäeval paljudes meediorganisatsioonides kasutuselolevast treener-toimetaja (coach) mudelist (Karell 2003: 15) ja üldisest töökorraldusest võib öelda, et nii uudiste kui publitsistika puhul algab toimetamine tõepoolest sellest hetkest, kus hakatakse töötlemata eelinfot, materjali väärtustatakse, fookuseeritakse jne.

Teabe ajakirjanduslik väärtustamine on erinevates meediakanalites suhteliselt sarnane. Näiteks Eesti Ekspressi ajakirjanik ja saate Pealtnägija autor Mihkel Kärmas ütleb, et kriteeriumid telelugude teemade valimise puhul ei ole lehe omadest palju erinevad. Kärmas täheldab: „*Kui jätta kõrvale see meedialiigi küsimus, et sul on televisioon, kus on pilt ja heli, siis need kriteeriumid loole, millel on potentsiaali ületada eetrikünnis, need kriteeriumid on üsna samad. Lühidalt öeldes peab teema olema mingis mõttes provokatiivne. Seal peab olema mingisugune konflikt, mingisugune üllatusmoment, mingisugune prominent. Üks nüanss on meil veel, mis kehtib jällegi ka kõigi lehtede puhul- et kui meil on olnud ühest teemast juttu juba, siis me naljalt samast teemast uuesti juttu ei tee. Kui seal ei ole väga-väga kõnekat asja.*” (intervjuu Mihkel Kärmasega, vt LISAD ptk 2.8.)

Eesti päevalehtede toimetajad saab Karelli uurimistöö järgi jagada nende erinevast tööstiilist lähtudes kolme rühma:

1) konsultant (ingl. k *coach*) – suunab küsimustega reporterit. Toimetaja laseb reporteril rääkida ja kuulab. Toimetaja võib olla vestluse alustajaks lausetega, kuidas saan sind aidata või mis sa ise oma loost arvad. Toimetaja paar lihtsat küsimust võivad juhtida reporteri õigele teele ja lugu võib minna paremini fookusesse. (Clark, Fry: 1992, viidatud Karelli järgi).

Konsultant jälgib kogu loo tegemise protsessi. Ta näeb, et head kirjutajad kulutavad kõige rohkem aega ja energiat juhtlausel, kuid juhib reporterit tähelepanu keskpunktile

ja lõpule, et need sama head, kui juhtlause, välja kukuksid. (Clark, Fry, 1992: viidatud Karelli järgi)

2) parandaja – tüüpiline redigeerija, kes asub loo kallale, siis kui tekst on valmis.

3) reporteri-toimetaja segu – kirjutab ise lugusid ning toimetab ka teiste kirjutatud tekste (Karell, 2003).

Kui võrrelda seda tööjaotust teletoimetaja erinevate rollide ja ülesannetega, siis kaasab televisioonis toimetamine hoopis laiemat rollide skaalat. Konsultandi roll jääb ajalehetoimetaja võrreldes teletoimetaja puhul tahaplaanile, seevastu teletoimetamine kaasab palju suuremal määral organiseerimist ja logistilist tööd. Kui ajalehetoimetuses sünnib artikkel reporteri ja toimetaja koostööl (süü hulka võib lisada ka fotograafi), siis teleloo valmimiseks on vaja arvukamat inimeste hulka (operaator, rezhissöör, helirezhissöör, loo autor, toimetaja, monteeriija). See suur inimhulk tekitabki toimetajale rohkem logistilisi funktsioone.

Inglismaa ülikooli lõpetanute karjäärikeskuse koduleheküljel kirjeldatakse teletoimetaja tööülesandeid alljärgnevalt:

Ühest küljest on teletoimetaja justkui produtsendi käepikendus, samas aga on tal laiad võimalused oma võimeid proovile panna. Akadeemilisest uurimistööst on toimetaja infokogumine äärmiselt erinev, sest see hõlmab väga palju organiseerimist, planeerimist ja kõikvõimaliku info kogumist telesaate tegemiseks (toimetaja otsib näiteks vastuseid küsimustele: keda ja kus intervjuerida, kas intervjuud ka salvestada ning milliseid võimalusi selleks annab eelarve?). Toimetaja mõtleb välja lugude ideid, otsib kontakte ja allikaid.

Teletoimetaja tüüpilised tööülesanded on:

- arutada produtsendi, rezhissööri ja saatejuhtidega, millist infot nad vajavad
- genereerida ideid saate tegemisel
- faktide, arvude ja infomaterjali otsimine, kasutades selleks interneti, raamatukogusid, muuseumi, kõikvõimalikke kollektsioone, videoarhiive ja ametlikke allikaid

- edastada saadud informatsioonist ülevaated ja instruktsioonid teistele meeskonnaliikmetele
- otsida saatesse sobivaid inimesi ja võttepaiku
- saates esinejate informeerimine saates kõne all olevatest teemadest
- broneerida võttegrupe, tehnilisi ressursse ja vabakutselisi professionaale
- abistada meeskonnaliikmeid administratiivses töös nagu näiteks telefonikõnedele vastamine ja töö lepingutega
- jälgida et saates näidatav oleks viidud kooskõlla autorikaitse seadustega
- läbi rääkida väljaspoolt ostetud lugude edastamisõiguste üle (nt ostes lugu mõnelt teiselt kanalilt (www.prospects.ac.uk))

Minu uurimistöö näitas, et eelmainitud tööülesanded on ka Eesti Televisiooni publitsistikaasadete toimetajail. Siiski on ka teletoimetajail erinevaid rolle: mõne toimetaja töö kaasab näiteks ka produtsendi ülesandeid (nt läbirääkimine töötasude ja lepingute suhtes), mõned toimetajad tegutsevad üksnes taustainfo ja võimalike teemade kogumisega, kolmandad aga suhtlevadki loo autoritega just konsultandi rollis. Võrreldes toimetajatööga ajalehes teeb aga teletoimetaja vaieldamatult rohkem ka ise intervjuueeritavate ja allikatega tööd.

Kui ajaleheorganisatsioonis on selge vahe uudiste ja publitsistika toimetamise vahel, näiteks Eesti päevalehtede mitteuudiste osakondades sekkuvad toimetajad loosse alles siis, kui hakatakse redigeerima juba valmiskirjutatud teksti, uudistes aga tunduvalt varem (Karell 2003: 66), siis teleproduktiooni puhul on zhanrierinevused veelgi määravamad. Ajakirjanduslikud zhanrid on programmi üks osa, mida võib tinglikult jaotada fiktsionaalseteks ja mittefiktsionaalseteks. Paljud rezhissöörid, stsenaristid ja produtsendid on teadlikult valinud töötamise kindla zhanri piirides, sest see annab tootele struktuuri. Samas on piirid zhanrite vahel nihkumas ja muutuvad üha läbipaistvamaks (Unt 2003:44). Näiteks on televisioonis toimetamisfunktsioonide vahel suur vahe, kas on tegemist otsesaatega (nõuab vaid ettevalmistust, mitte materjali järeltöötlust), lintivõetud stuudioülekandega (nõuab tavaliselt mõningast ettevalmistust ja kärpimist) või autoritekste kaasava publitsistliku looga (nõuab ettevalmistust, võttegrupi välitoid, monteerimist).

Teise spetsiifilise faktorina tuleb arvestada seda, et kuivõrd televisioon on audiovisuaalne meedium, siis teleproduksioon on ressursimahukam ja kallim (vt ptk 3: Meeskondade ja saadete majandamine) . Töömahukus eeldab meeskonnatööd. Meeskonnatöö tähtsust televisioonis rõhutavad mitmed autorid. Näiteks Patricia Holland ütleb: „Meeskonnatöö on kõige tähtsam. Saate rezhissöör peab pälvima meeskonnaliikmete usalduse. Tihti osutubki meeskonnaliikmete valikul nende professionaalsete oskuste kõrval sama oluliseks ka nende paindlikkus ja oskus meeskonda sulanduda. (Holland, 2000:53)

Televisiooni produktsiooni puhul on määrav teleteksti kahesus: paralleelselt luuakse nii visuaalset kui verbaalset teksti. Kui ajalehel pole mingisugust lisaprobleemi kirjutades uudist näiteks „jooksevkonto defitsiidist”, siis televisioonis peab sellisele keerulisele teemale leidma pildilise vaste, mingi visuaalse narratiivi. Ideaalne pilt annab lisaks verbaalsele tekstile täiendavat informatsiooni. Tavaliselt peab heli pildiga kooskõlas olema- televaataja peab tundma, et pildiga kaasnev heli toetab ja selgitab nii ajakirjaniku lähenemisnurka kui miljööd (Moller & Thorsen 1996:92).

Kui eelinfo kogumise seisukohalt ei ole teleajakirjanike ja teistes meediakanalites töötavate ajakirjanike töös suuri erinevusi, siis televisiooni spetsiifika algab loole konkreetse ajakirjandusliku materjali: intervjuude tegemise ja pildimaterjali kogumise hetkel. Telefoniga tehtud intervjuud telesaate jaoks põhimõtteliselt ei eksisteeri (v.a eriolukorrad uudistesaadetes). Telefoniintervjuud saab televisioonis teha üksnes tausta uurimiseks. Aga head tsitaadid peavad olema loos endas näha, sestap on vaja põhiallikaid alati ka kaameraga külastada.

Kuna käesolev töö keskendub telepublitsistikale, siis on oluline siinkohal küsida: kas ja mil määral saab rääkida publitsistliku telesaate toimetamisest kui üldisest ja ühetaolisest praktikast?

Kuna teleorganisatsiooni ja publitsistliku saate meeskonna liikmete tööjaotuses (eriti just toimetajate-ajakirjanike seas) valitseb terminoloogiline ebaühtsus (vt ptk1.2.5: Publitsistliku saate meeskond ja selle liikmete rollid), siis on põhjust ka küsida, kes on üleüldse toimetaja? Kas toimetajaks saab nimetada inimest, kelle nimi on „toimetajana” subtiitrites” või on saate sisulise külje põhiliseks määratlejaks ikkagi

saatejuht (tihtipeale ka saate „autor”. Samas: kuna saate publitsistliku saate pildiline külg mängib ka saate tekstilises osas küllalt suurt rolli, siis võib-olla on põhiliseks saate teemakäsitluste ja lähenemisviiside määratlejaks hoopistükkis režissöör? Milline on üldse meeskonnaliikmete tööjaotus?

1.2.1. Teletoimetamise logistilised lisafaktorid

Kuna telelugude spetsiifikaks on see, et pilt jookseb paralleelselt tekstilise sõnumiga, siis eeldab see paljude antud alale spetsialiseerunud oskustööliste kasutamist (valgustaja, helimees, operaator, monteeriija jne). Kui kirjutava pressi või raadioajakirjanik saab sündmustel või allikate juures käia üksi (või siis koos fotograafiga), siis televisiooni võttegrupp eeldab liikumist koos rohke tehnilise varustuse ja suurema inimhulgaga.

Materjali kogumise seisukohalt tähendab see seda, et televisioonivõtetele tuleb eraldada kindlad päevad ja kindlad kella-ajad, sest võtteperiood eeldab teatava inimhulga ja kindla tehnilise varustuse broneerimist. Samamoodi peab arvestama, et pildi ja teksti kokkupanek ning kokkumäng (montaazh) võtab teatud aja ning see peab samuti toimuma kindlaksmääratud ajaperioodil.

Teletoimetamine sisaldab seega ka hulga logistilist tööd (nt võttepäeva limiteeritud tundide planeerimine, arvestamine sellega, kui kaugel on erinevad intervjueritavad üksteisest, erinevatele loo autoritele võtteaegade planeerimine, filmimislubade taotlemine jms).

Televisioonis tuleb geograafiliselt ja ajaliselt arvestada allikate ja võttepäeva võimalustega ning need võimalused määravad sageli ära saate sisu, lugude vaatenurga, allikate valiku. See tähendab näiteks seda, et ühele võttepäevale paigutatakse intervjueritavad, mis oleksid üksteisele võimalikult ligidal (Eesti puhul-ühes linnas). Võimalus on ka kärpida võttegrupi mahtu: näiteks tehakse tööd ilma valgustajata või helimeheta. Kui helimeest ei ole, siis on see tihtipeale ka ekraanilt nähtav: intervjuerija hoiab siis ise mikrofoni (see raskendab näiteks asjaolu, et intervjueritav saaks intervjuu andmise ajal ringi liikuda).

Samuti välditakse publitsistikasaate puhul üldjuhul võttepäeva-väliseid sündmuseid (Ehk teisisõnu: kui võttegrupp on planeeritud tööl olema esmaspäeviti ja kolmapäeviti, siis teisipäevasi sündmusi üldjuhul välditakse (kui ei toimu just midagi ekstraolulist).

Samamoodi on tavaks, et kui võttegrupp sõidab kuhugi kaugele, siis ei naase ta toimetusse tagasi vaid ühe looga. Näiteks kevadel 2004 käis Pealtnägija võttegrupp eesotsas ajakirjanik Mihkel Kärmasega Ameerika Ühendriikides. Seal veetsid nad kokku 12 päeva, selle ajaga võeti üles kümne loo materjal. Sellega on põhjendatav tõsiasi, miks selsamal kevadel olid Pealtnägija saated tihedalt USAst pärit lugusid täis.

1.2.2. ETV struktuur ja töökorraldus

Ajalehetoimetustega võrreldes on televisioon märksa keerulisem ja killustatum organisatsioon. Eeskätt juba sellepoolest, et suur osa televisioonis näidatust pole organisatsiooni omatoodang, programmi üldmahust ostetakse palju sisse. Näiteks aastal 2003 oli Eesti Televisioonis eestikeelsete originaalsaadete maht 62% programmi üldmahust, hankeprogrammi suurus oli siis vastavalt 38%.

2002.aasta novembri seisuga töötab Eesti Televisioonis 389 töötajat. Neist 44% on loomingu- ja 44 % tehnilised töötajad. 12% ETV töötajatest on administratiivtöötajad. Need arvud pole aga lõplikud näitajad: ETV-ga on tegelikult seotud palju rohkem inimesi, sest osa originaalsaadetest ostab kanal kokku ka eratootjatelt (nt 112- tootja AAVisioon, Tasakaal- tootja Vesilind, Terevisioon-tootja BEC). Nendes eratootjatelt ostetud saadete tegemisel löövad tihtipeale kaasa ka ETV enda töötajad.

ETV kõrgem organ on 9-liikmeline Ringhäälingunõukogu, mille nimetab Riigikogu. ETV programmidirektor Ainar Ruusaar: *“Ringhäälingunõukogu ei puutu programmi sisu suunamisel asjasse. On nii, et ilma programminõukogu ja/või programmineliku heakskiiduta ei hakka ETV tootma ühtegi uut saadet. Lisaks sellele peab ettepanek lähtuma ka peaproductsendilt. Sama on saadete lõpetamisega.”* (siin ja edaspidi: vt LISAD ptk nr 3 „Meili teel küsitud küsimused ETV programmidirektor Ainar Ruussaarelt”)

ETV juhatuse esimees on uurimuse kirjutamise ajal Ilmar Raag. ETV juhatusse kuulub peale tema veel kaks inimest: välissuhete osakonna juhataja (uurimuse kirjutamise ajal Juhan Paadam) ja arendusdirektor (uurimuse kirjutamise ajal Jaanus Kõusaar).

Programminelikusse, millele Ainar Ruussaar eelnevalt viitas, kuuluvad peale tema enda veel ETV juhatuse esimees, programmidirektori asetäitja ja pearezhissöör.

Ainar Ruussaar: *“Programminelik koguneb iganädalaselt ja vajadusel tihemini, et operatiivselt lahendada ja anda hinnanguid ETV programmile, saadetele ja nende kvaliteedile. Samuti arutab programminelik neid projekte, mis on ETV-sse jõudnud, olles omamoodi filtriks, et kõik saadete projektid ei peaks võtma programminõukogult aega.”*

Programminõukoguga võrreldes on 4-liikmeline programminelik operatiivsem ja regulaarsemalt koos käiv üksus. 8-liikmeline ETV programminõukogu, mis koguneb vähemalt kord kuus, määrab kogu kanali peamise programmifilosoofia. Ükski saatesari või suurem eriprojekt ei saa eetrisse minna ilma programminõukogu heakskiiduta. Programminõukogusse kuuluvad uurimuse teostamise hetkel:

Juhatusesimees Ilmar Raag

Programmidirektor Ainar Ruussaar

Hanketoimetuse juht Marje Jurtshenko

Programmidirektori asetäitja Salme Rannu

Produtsent-toimetaja Mariina Mälk

Elusaadete toimetaja Raivo Suni

Pearezhissöör Rene Vilbre

Aktuaalse Kaamera pearezhissöör Kalle Käesel

Kaks korda aastas koguneb ka laiendatud programminõukogu, mis analüüsib ETV programmi, väljapaistvust, tegevuse eesmärke, jagab soovitusi ning värsked ideid kõrvalt, oma ühiskondlikult positsioonilt. Sinna kuuluvad filosoofid, teatritegelased, kunstnikud, filmiloojad, muusikud, suurärimehed, poliitikud ja ajakirjanikud.

See seltskond on muutuv. Kahe aasta jooksul on laiendatud programminõukogust läbi käinud Tiit Karuks, Tiia Teder, Hanno Soans, Sulev Valner, Rein Veidemann, Jaak Lõhmus, Kersti Kaljulaid, David Vseviov, Andres Noormets, Anvar Samost, Margit Kilumets jt.

Toimetusi on ETV-s kokku 8 (elusaated, kultuur, sport, uudised, lastesaated, venekeelsed saated, Tartu stuudio, meelelahutus, muusika), igäühte neist juhib peaproductsent. Kõik toimetajad, rezhissöörid, uudisteankrud ja muud loomingulise töö tegijad jagunevad nimetatud kaheksa toimetuse vahel. Eraldi tehniline baas ja eraldi operaatorid on ETV toimetustest vaid uudiste osakonnal ja Tartu stuudiol. Ülejäänud toimetused kasutavad ETV tehnika- ja tootmistalituse tehnikat ning tehnilisi töötajaid (operaatorid, valgustajad, helimehed, stuudiotehnikud).

Peaproductsendid on koos kord nädalas, esmaspäeviti. Ainar Ruussaar: *“See on nõ “nädala käimajooksmise” koosolek.”* (vt LISA nr 3 „Meili teel küsitud küsimused ETV programmidirektor Ainar Ruussaarelt”)

Ainar Ruussaar: *“Iga ETV programmis olevat saadet, sõltumata sellest, kes selle toodab, kureerib peaproductsent. Tootjafirmadelt ostmise puhul on kolm varianti, mis kõik töötavad. 1) suhtume tootjafirma toodangusse nagu hankesse ehk siis kui meile pakutav projekt sobib, hangime seda kui Eestimaist toodangut (112 näiteks). 2) Tellime mõne projekti teadlikult tootjafirmalt, kuna neil on meie arvates selle jaoks suurem know-how või suudavad nad viia saate hinna alla, kuna saavad saate tegemiseks raha mõnest fondist või avalikust sektorist (Tasakaal on meie jaoks odav, kuna tootja võitis keskkonnaministeeriumi riigihanke, ETV ju raha niimoodi vastu võtta ei saa). 3) Kõige levinum on koostöö tootjaga ehk siis mõlemad pooled panustavad sellesse oma ressursi (Terevisioon, Pehmed ja Karvased, Õnne 13 jne). ETV osaleb sellistes projektides vastavalt kokkuleppele kas oma tehnika- ja stuudioga või siis inimestega. Terevisiooni puhul näiteks kuulub kõik, sealhulgas tootmine ja kaubamärk ETV-le, tootja korraldab lihtsalt iganädalast saatelogistikat.”*

Üldiselt võib öelda seda, et televisioonis on mitmed väljakujunenud meeskonnalisel kooslused, saadete teke ja valmimine sõltub palju isikutevahelisest sobivusest. Nii nagu on pikk koostöö rezhissöör Käeselil operaator Peitiga (lisaks Brauserile oli

sarnase käekirjaga ka veel Eesti Eurovisiooni kajastav saatesari Euruupor, mida nad koos tegid); palju on koos töötanud Tegelikuse Keskusi rezhissöör Maarika Lauri ja toimetaja Ene-Maris Tali (nt Neti 2000, Jõulutunnel, Tweenie põngerjad jne); Pealtnägija rezhissöör Maire Radsin tegi enne seda saadet koos Kärmase ja Kersnaga saadet Õhtune Ekspress. Lisaks on Radsinil näiteks oma ihuassistendiks kujunenud Katrin Tõnts.

1.2.3. Rezhii

Teleteksti puhul saab alati rääkida kahest tekstist: narratiivsest ja visuaalsest. Visuaalse teksti loojaks on televisioonis rezhissöör. Niisiis on mõiste „visuaalne toimetamine” telepäraseks terminiks “rezhii”.

Teletöötamise spetsiifika, see, et visuaalne ja narratiivne tekst jooksevad ekraanil üheaegselt, nõuabki toimetaja (autori, ajakirjaniku, reporteri) koostööd rezhissööriga. Kui toimetaja pole saate võtteid planeerides läbi rääkinud rezhissööriga ega organiseerinud piisavalt pildivõtteid, on rezhissöör montaažis hädas: millestki pole saadet kokku panna. Samas vastutab ka rezhissöör toimetaja ees: pildiga on tihtipeale võimalik näiteks saates esinejaid naeruvääristada, visuaalselt saab alati ka esitada teemat rohkem või vähem igavalt või huvitavalt.

Saadet presenteerib ka monteerimisviis: kui palju kasutatakse suuri plaane ja pikkasid kaadreid, erinevat tüüpi graafikat ja millisele rütmile asi on üles ehitatud. Kui pilt seostub verbaalse osaga, siis see kinnistab vaatajas seda, mida oli tahetud öelda. (Gruneau & Hackett 1991:285).

Niisiis on raske öelda, kumma otsustused on valmis saate puhul rohkem rolli mänginud: rezhissööri või toimetaja. Telesaade sisaldab endas alati visuaalset ja narratiivset presentatsiooni: tuleb teha valik piltide, keelekasutuse, kaamera paiknemise, valgustuse ja jutustuse “rea” vahel: ühesõnaga tuleb toimunu tõlkida üle telekeelde. (Gruneau & Hackett 1991:283)

Muidugi ei vastuta saate pildilise külje eest üksnes rezhissöör ja toimetaja, vaid ka operaator kes sündmusi, tegevusi, objekte jäädvustavad. Operaator püüab jäädvustada neid detaile, mis tema arvates on saate jaoks olulised. Tihti toimub ka tegevus nii

kiiresti, et rezhissöör ei jõuagi operaatorit korralikult suunata ja operaator peab ise otsustused vastu võtma. On ka üldteada, et sündmustel jäävad kaamera ette alati pigem prominentsed inimesed ja pisikesed lapsed.

Operaator juba iseenesest ei edasta objekti või sündmust neutraalsel viisil, ta suhestub alati objekti või sündmusega seotuna sellest, kuhu ta kaamera parasjagu paigutab või kuidas ta sündmuse üles võtab (Gruneau & Hackett 1991: 283).

Sõltuvalt sellest, et iga sõna peab olema televisioonis pildiga kaetud, piirab see kindlasti mõningate temade esitusviisi. Visuaalsele meediale on raske kohandada keerukat ja detailirohket verbaalset narratiivi. Kuid telepildi abil on lugu võimalik isikustada viisil, mida ei võimalda näiteks trükimeedia (Gruneau & Hackett: 285). Trükimeedias on märksa raskem teha auditooriumile „söödavaks” näiteks keerulisi teadus- või tehnikateemasid kui seda on televisioonis. Televisioonis saab taolisi teemasid edukalt tutvustada läbi konkreetsete isikute või sümbolite (näiteks on võimalik südame tööst rääkides võrrelda seda töötava pumbaga).

Kokkuvõtvalt võib väita, et teleajakirjanduses ja telepublitsistikas on omad tavad ja konventsioonid, mis algaja saatetegija endale kõigepealt peab selgeks tegema. Teleajakirjanik peab oma loo kaadritaguseid tekste kirjutades lähtuma olemasolevast pildimaterjalist, süvendades vaataja jaoks pildis sisalduvaid seoseid ning juhtides seega oma lugu üksikult (piiratud visuaalselt motiivilt) üldisele ja olulisele (loo sõnum). Pildi ja teksti lähedus suurendab vaataja huvi ning teritab ta tähelepanu (Moller & Thorsen 1996:98).

Samas on teada ka see, et uudiseid ja dokumentaalsaateid võib teha väga erinevalt ja neis võib kasutada väga erinevaid lähenemisnurki. On ette tulnud sedagi, et just siis, kui televisioon on hüljanud üldiselt heakskiidetud normid, on saadete ülesehitus ja sisu vaatajatele paeluvamaks muutunud. (Moller & Thorsen 1996:9)

Rezhiiilised ehk pildilised tavad ja konventsioonid on läbi aastate muutunud ning kaotanud tänapäeval oma jäikuse. Näiteks on paljudes saadetes normaalne näha teletehnikat, mis klassikaliselt peaks varjule jääma (nt suurt ja karvast taustamikrofoni). Niisamuti on moodi läinud lodev ja hüplev kaameratöö. Vanu ja iganenud konventsioone purustatakse teinekord teadlikult. (Holland, 2000: 52)

1.2.4. Publitsistika kui zhanr

Nagu eelpool viidatud, saab saateid teatud spetsiifiliste tunnuste järgi jagada zhanritesse.

Publitsistliku saate puhul on uudistesaattega võrreldes mahult kindlasti olulisem saate rezhii ehk viis, millega edastatav materjal, info tehakse vaatajale söödavaks. Mängu tulevad montaažhinipid, taustamuusika, pausid, lisaks intervjuudele ka originaalheli tegutsevast inimesest.

Uudisloost erineb ajakirja lugu (feature, olemuslugu, filmiessee) sügavuse, uurimuslikkuse ja lõpetatuse poolest. (Unt 2003:53). Päevakajalisi sündmusi käsitlev publitsistikasaade on traditsiooniliselt olnud zhanriline segu stuudiovestlustest ja salvestatud dokumentaallugudest. Dokumentaalsed lõigud võivad olla reportaazhid, intervjuud, terviklikud probleemikäsitlused või pisiportreed, ent terviksaade sünnib stuudios, kus saatejuht materjali vaatajale esitab. (Unt 2003, 96)

Oluline vahe uudissaate ja publitsistliku saate tootmise vahel on ka see, et uudistesaaate rezhissöör ei osale võtetel ega montaaži juures, uudistesaaate puhul on rezhissööri tööks lasta üksnes saatelõigud õiges järjekorras eetrisse. Publitsistliku zhanri puhul on rezhissööri panus tunduvalt suurem: rezhissöör osaleb tavaliselt võtteplatsil ja on alati see, kes filmitud materjalist saate kokku paneb. Produktsiooni seisukohalt eristab publitsistikat näiteks stuudio- või uudistesaaatest see, et see on tunduvalt aja- ja ressursimahukam.

Kui näiteks uudiste zhanrikategoriasse kuuluvad saated on oma olemuselt kõik sarnased (stuudiost eetrisse minevad diktori sissejuhatavad tekstid vahelduvad valmismonteeritud 1,5-2 minutiliste loodega, olenevalt päevast on harilikult saates vähemalt üks otse-eetri stuudio- või telefoni-intervjuu), siis iga publitsistliku saate puhul saab määravaks selle formaat. Aune Unt selgitab formaadi mõistet alljärgnevalt: "Formaat on iga üksiksaate üldine vorm. Saate formaat hõlmab saate stiili ja ülesehitust, kuid mitte saate ainekku (sisu). Formaat on saate koostisosade vorm, ulatus ja paigutus saate raamistiku piires. Formaat võib kujuneda nii täiuslikuks ja

edukaks, et seda hakatakse kopeerima. Mängude puhul müüakse ja ostetakse just formaati, mis annab ostjale õiguse toota täpselt samasuguse ülesehitusega saadet. Vestluste ja ajakirjade formaate sageli lihtsalt kopeeritakse. (Unt 2003:46)

Formaadilt on käesolevas töös analüüsitavad saated kõik mingis mõttes erinevad: Pealtnägija meeskond näiteks ostab ainsana sisse välislugusid; Tegelikuse KesKus´is puuduvad ainsana stuudiost sissejuhatatavad saatejuhtide tekstid (lugusid eraldavad omavahel saatest saatesse korduvad kaadrid lugude tegijatest); Aeg Luubis saates on ainsana igapäevane stuudiointervjuu.

1.2.5. Publitsistliku saate meeskond ja selle liikmete rollid

Rezhissöör

Telerezhissöör peab teadma üht-teist teletehnikast (kaamerad, valgustus, heli, montaazh), ehkki ta ei pea ühtegi neist täpselt ja ise valdama (Holland 2000:51).

Rezhissööri (ingl keelne termin director) peaülesanne on saade võtte- ja arhiivmaterjalidest kokku monteerida. Tavaliselt on rezhissöör montaazhi juures monteeri juhendajaks, kes siis pildi, muusika ja teksti vastavalt rezhissööri taatele kokku paneb. Aga on ka selliseid rezhissööre, kes kiiruse huvides ise monteerivad, seda eriti digitaalmonaazhi jõudmisega televisiooni. Režissööri tööks on ka võttel ülesvõetud pildilise materjali läbivaatus enne monteerimist.

Tavaliselt käib rezhissöör ka võttel kaasas, eriti vajatakse rezhissööri abi juhtudel, kui on vaja midagi lavastada. Rezhissööri ülesanne on võttel juhendada operaatorit, kuidas ja mis nurga alt midagi üles võtta. Vajadusel saab ta ka juhendada ajakirjanikku, kui oleks vaja näiteks mingi tegevuse juures intervjuueeritav rääkima panna.

Kui võttel vastutab ajakirjanik/toimetaja/autor intervjuude tegemise eest, siis on rezhissööri kohuseks on hoolitseda, et operaator võtaks kogu vajamineva pildimaterjali üles. Kui näiteks filmitakse mingit tegevust, on rezhissööri ülesandeks jälgida, et erinevad etapid sellest saaksid nii üles võetud, et seda on montaazhis hiljem võimalik loogiliselt kokku monteerida. Samuti on rezhissöör võttel tavaliselt see, kes

jälgib, et pilt tuleks huvitav ja liikuv (suunab esinejaid liikuma või palub seda teha ajakirjanikul).

Rezhissöör töötab välja ka oma saate pildilise ülesehituse- saatepea (äratuntav lõik, mis juhatab saate sisse), vahekõllid (pildilis-helilised korduvad vahepalad saates), rezhissöör valib ka muusika. Rezhissöör töötab kindlasti juba enne saatesarja käivitumist välja selle pildilise kontseptsiooni ehk kuidas ja milliseid plaane peab operaator võtma, kui kiire/aeglase rütmiga on saade, kuidas asetub saatesse ajakirjanik (kas nt ajakirjanikku näitab ka loo tegemisel või mitte) jne.

Rezhissöör määrab, kui aktiivne on saade pildiliselt- kas on kiiresti ja tempokalt vahelduvad lühikesed kaadrid (ehk aktiivne pildirida) või on saate tempo aeglasem ja kaameraplaanid kestvuselt pikemad.

Rezhissöör ja loo autor (või toimetaja) peavad kindlasti omavahel enne montaaži konsulteerima- et pilt ja tekst enam-vähemgi kokku sobiksid.

ETV-s on olemas ka selline ametikombinatsioon nagu rezhissöör-produtsent, nt saate Inimeselt inimesele (rezhissöör-produtsent Kadri Mardna) ja Prillitoos (rezhissöör-produtsent Ruti Murusalu) puhul.

Rezhissööri assistent

Rezhissööri assistent aitab rezhissööri materjali läbivaatusel (näiteks kirjutab lahti pildimaterjali ajakoodid (televisioonis tuntud kui time-koodid)) ning töötab erinevate televisiooni arhiividega (uudistearhiiv, põhiarhiiv, fotoarhiiv, raamatukogu, fonoteek). Kui on vaja arhiivkaadreid, siis on assistendi ülesanne harilikult need üles otsida. Assistent aitab ka rezhissööri maitsele vastavat muusikat fonoteegist leida.

Iga eetriskäinud saate kohta täidab assistent muusikalehe (vajalik autorikaitse seadusteks) ning teeb Eesti televisiooni arhiivi jaoks montaažiplaani. (Montaažiplaani aga ei tehta näiteks Aeg Luubis saatest, mis kuulub uudistetoimetuse alla ning ei lähe ETV üldarhiivi).

Pealtnägija meeskonnas on rezhissööril kaks assistenti, üks neist peab ka stuudiosalvestusi juhtima. Tavaliselt teeb seda rezhissöör ise, aga Pealtnägija puhul tingib teise assistendi stuudiotöö lihtsalt suur töökoormus.

Stuudiosalvestuse puhul istub rezhissöör puldis ja suhtleb sealt operaatorite,

helirezhiissööri, valgustaja ja saatejuhtidega. Rezhissöör käivitab ja lõpetab salvestuse ning vajutab erinevate kaameraplaanide vahetamiseks vastavaid puldinuppe.

Toimetaja

Kuna teletoimetamist definitsioonina kuskilt leida on väga raske, siis saab teletoimetaja tööd kirjeldada tema funktsioonide kaudu. Eesti Televisioonis on toimetajate põhifunktsioonid alljärgnevad:

- lugude teemade otsimine
- allikate (nii intervjueritavate kui taustamaterjali) otsimine
- intervjuude kokkuleppimine
- logistiliselt võttepäevade planeerimine
- filmimislubade hankimine
- loo fookuse määratlemine
- autori tekstide redigeerimine
- meeskonnavahelise suhtluse koordineerimine

Terminoloogiliselt on toimetaja mõiste segane- tema funktsioonid sõltuvad vastavast meeskonnast ja tavadest, kuidas seal üht või teist inimest kutsutakse. Pealtnägija toimetaja Katrin Vaga, kes selgitab enda kui toimetaja rolli ingliskeelse terminiga „researcher”/uurija, ütleb: *Kuna toimetaja on hästi lai mõiste, siis ühest küljest oled sa nagu ajakirjanik, aga vene ajast on pärit meie maja toimetaja on tänases mõistes produtsent, kes asjatab mingite paberitega, trükib seal võtte- ja montaažiaegu. Ühesõnaga, kes ajab selliseid administratiivseid asju rohkem. Päris palju on siin selliseid toimetajaid ka.*

Igas saates on töö hästi spetsiifiline ja sõltub omavahelistest kokkulepetest. Aga meil on niimoodi, et kuna meil on autorisaatega tegu ja saatejuhid on samas ka autorid, mitte lihtsalt saatejuhid, siis vastutus langeb eeskätt nende peale. Mis tähendab, et nad teevad ise oma vahetekstid, ise monteerivad koos rezhissööriga loo kokku, ise vaatavad läbi. Pilti nad muidugi läbi ei vaata. Meie töö on siis nende mõtete otsimine, mida võiks teha, toimetajatööd me teeme sisuliselt kõik neli.” (vt LISAD ptk 2.6. intervjuu Katrin Vagaga)

Nii Aeg Luubis, Pealtnägijas kui ka Tegelikuse KesKus'is on toimetajaid, kes võttel ei käi, aga teevad lugudele tausta-uurimusi- otsivad statistikat, allikaid, lepivad intervjuusid ja võttelepaikasid kokku (v.a Aeg luubis puhul, kus intervjuusid lepivad kokku üksnes vastava loo autorid), aitavad loole otsida fookust ning pakuvad võimalikke lisaintervjueeritavaid. Toimetaja annab harilikult hinnangu ka võttel käinud ajakirjaniku valmiskirjutatud loole, vajadusel ka teeb seda ümber.

Tihti on toimetaja vahelüli ajakirjaniku ja rezhissööri vahel: mõlemad konsulteerivad abi vajadusel tihti just toimetajaga ja seda eeskätt enne montaaži.

Samas võib näiteks Vahur Kersna, Mihkel Kärmas, Juku-Kalle Raidi, aga ka Ainar Ruussaare kohta ütelda saatejuht-toimetaja, sest kõik nad lepivad ka ise intervjuusid kokku, viivad neid läbi ning kirjutavad hiljem vahetekste.

Ja ka Aeg Luubi lugude autoreid, keda endeid ekraanil pea üldse ei näe, võib nimetada reporter-toimetajateks, sest nad lepivad samuti intervjuud ise kokku, viivad need läbi ja ka panevad loo ise kokku. Vahe toimetajaga seisnebki selles, et reporter käib ka võttel.

Aga on muidugi ka palju selliseid saateid, kus toimetaja käib ka võttel ning teeb loo (või saate) valmis ning palgatud tekstilugeja loeb temakirjutatud teksti sisse (näiteks kiirabisaade 112, toimetaja Martin Korjus või OP!, toimetaja Gerda Kordemets). Samas on Eesti telemaastikul levinud ka reporterite nimetamine toimetajateks, näiteks kõikide Aktuaalse Kaamera reporterite ametinimetuseks on "toimetaja" (kuigi TV3 uudistes nimetatakse loo autoreid "reporteriteks", selline tiiter ilmub ka ekraanile).

Eesti telemaastikul on üsna levinud ka produtsendi-toimetaja sümbioos, mida samas mitmed spetsialiseerunud produtsendid peavad suhteliselt taunimisväärseks. Näiteks Pealtnägija produtsent Piret Priisaar, kelle ametinimetuseks on üksnes „produtsent”, ütleb:

„On nähtud jah selliseid inimesi, kes on toimetajad-produtsendid, aga siis see produtsenditöö tehakse tihti ära teiste poolt ja see lonkab, lonkab, lonkab. Meeskond ei tööta, inimesed on laiali, hajevil. Keegi ei analüüsi seda ega otsi probleemide põhjuseid.”

Produtsent-toimetajad on ametis näiteks saadete OP! Ja Tegelikuse KesKus meeskondadel. Tegelikuse KesKus meeskonna puhul on neil produtsent-toimetaja

ametis sellepärast, et antud saatele on väga raske leida toimetajat (vt LISA nr 2, intervjuud Juku-Kalle Raidi, Ene-Maris Tali ja Maarika Lauriga).

ETV keskkonnasaate „Tasakaal” näitel on esindatud ka rollikombinatsioon produtsent-toimetaja-saatejuht, kelleks on Riho Västriik.

Saatejuht

Saatejuht on see inimene, kes esineb ekraanil ja kelle näo kaudu vastavaid saateid tuntakse. Saatejuht alustab ja lõpetab saadet ning juhatab sisse saates olevad lood. Aga ka siin esineb erandeid. Näiteks Juku-Kalle Raidi tuntakse kui saate Tegelikuse KesKus saatejuhti, ehkki ta ei tee klassikalisi sisse ega väljajuhatusi saates, vaid on lihtsalt mitmete saates olevate lugude autor ja vestlusringide läbiviija.

Ainar Ruussaar, Aeg Luubis saatejuht ise aga näiteks võttel ei käi, tema juhatab saates olevaid lugusid sisse ning näitab ekraanil lugude kohta käivat statistikat. Ainar Ruussaar intervjuuerib ka stuudiosse kutsutud saatekülalist.

Autor

Saate autor teeb nii sisulist tööd (intervjuuerib allikaid ja paneb lood sisult kokku) kui ka esitab kogutud materjali hiljem ekraanil. Toimetaja on siinkohal abistavaks taustajõuks.

Vahur Kersna ja Mihkel Kärmas teevad enamasti ise kõik saates olevad lood (v.a sisseostetud välislood) ning juhatavad ka stuudiost vastavad lood sisse (ja välja).

Saate autoriks on ka Juku-Kalle Raid.

Kuna ka Ainar Ruussaar teeb nii sisulist tööd kui esineb ekraanil, võib teda pidada Aeg Luubis autoriks, ehkki tema panus saatesse on oluliselt väiksem võrreldes Kärmas, Kersna ja Raidiga (vt LISAD ptk 2. Intervjuud).

Reporter

Vaadeldava kolme publitsistikasaate puhul võib reporteriteks nimetada „Aeg Luubis” ja „Tegelikuse KesKusi” lugude autoreid. Nemad on need, kes lood valmis teevad, aga ise „nägudena” ekraanil ei esine.

Nii toimetaja, saatejuhi kui reporteri kohta kasutatakse televisioonis vahel harva mõistet ka „teleajakirjanik”. Näiteks kui ETV personaliosakond korraldab kursuse teleajakirjanikele, siis võib seal osalejate seas leida nii toimetajaid, saatejuhte kui

reportereid.

Produtsent

Produtsent vastutab saate majandusliku külje eest- määrab autoritasud, korraldab komandeeringurahasid ja lepib kokku tehnika ning meeskonnaliikmete töötasudes.

On ka saateid, kus produtsendi ja toimetaja töökohustused on ühele inimesele pandud, nii on see näiteks Tegelikkuse KesKus toimetaja-produtsent Ene-Maris Tali.

Produtsent paneb kokku üldse kogu saatetegemise eelarve ja jälgib, et kulud ei väljuks eelarve piiridest. Erakanalite puhul suhtleb produtsent tihti ka reklaamiandjatega, kes ostavad vastavasse saatesse reklaami.

Produtsent ongi amet, mis muutub praegu toimetaja kõrval üha enam olulisemaks. Paljud funktsioonid, mida toimetajad enne täitsid, on tänapäeval produtsentide poolt üle võetud. Praegu on produtsent ka valdavalt inimene, kes käivitab saatesarja, paneb kokku meeskonna ja töötab rehissööriga välja vastava formaadi.

Jeremy Tunstall nimetab teleprodusenti tänapäevaseks renessansi-meheks, kes peab hakkama saama kõikide rollidega. Teleprodutsent peab jagama televisiooni tehnilist külge (kaamerad, helivarustus, valgustus jne); ta peab valdama vastava žanri spetsiifikat, millega ta tegeleb; ta peab ideed vastavusse viima rahaliste võimalustega; tal peab olema palju ehedat energiat; tal peab olema esinemisoskust, et kollege aktiveerida ja vaimustuma panna; tal peab olema ka hulk diplomaatilisi oskusi, et rahustada ärritatud egosid ning panna inimesi tööle tihti neile ebasobival ajal ja väiksema palga eest kui nad ise sooviksid. (Tunstall 1993: 6, viidatud Hollandi järgi)

ETV-s on olemas ka saade, mille puhul on ühendatud operaatori ja produtsendi amet: selleks on arstide tegemisi kajastav saade 112 (operaator-produtsent Aarne Kraam).

Operaator

Operaator võtab kogu vajamineva pildi üles ja teeb seda viisil, mida soovib/vajab rehissöör ja loo autor. Operaator peab võttel olema eelkõige kiire reageerija ja väga tähelepanelik, et head detailid filmimata ei jääks.

Helirezhissöör (ingl. k. *boom operator*)

Helirezhissöör hoolitseb helikvaliteedi tehnilise taseme eest. Helirezhissöör käib võttel kaasas ning võtab spetsiaalse mikrofoni intervjuusid ja taustaheliseid. Tema paigaldab ka nõ rinnamikrofone (juhtmega mikrofoni, mis kinnitatakse inimese riiete külge). Publitsistikasaadetes intervjuerija ise tavaliselt mikrofoni hoidma ei pea, sellega tegelebki helirezhissöör.

Valgustaja

Valgustaja hoolitseb pildi hea valgustatuse eest. Tema paneb intervjuude ajaks üles spetsiaalse valgusaparatuuri, sõltuvalt kohast ja loo spetsiifikast valib, kuidas esinejat valgustada. Kui olukord seda nõuab (nt on pime või ebasobiv valgus), siis kasutatakse valgustajat ka pildimaterjali ülesvõtmisel.

Monteerija

Monteerija (ingl keelne termin editor) lõikab hiljem montaažis salvestatud materjali kokku. Tema kõrval istub teda juhendav rezhissöör. Üksnes uudistesaaates ei istu rezhissöör harilikult montaaži juures, siis juhendab monteerijat loo autor.

Stuudiotehnikud

Stuudiotehnikute hulka kuuluvad harilikult operaatorid, helirezhissöör ja helirezhissööri assistent, studiovalgustaja, salvestusinsener, kaamerate avakeeraja, tehniline insener (kes lahendab operatiivselt tehnilisi probleeme) ja lavaseadjad.

Rollikombinatsioonid

Eespool mainitud rollikombinatsioonid (nt produtsent-toimetaja, produtsent-rezhissöör) tulenevad kindlasti kulude kokkuhoidmisest. Sellistel kombinatsioonidel on nii plüsse kui miinuseid: ühest küljest hoiab sedasi kulusid kokku ja see võimaldab konkreetsetel inimestel paremat ülevaadet kogu meeskonna toimimisest, teisalt aga kannatab seeläbi ilmselt mõlema töö kvaliteet.

ETV produtsent-toimetaja Tiina Kangro sõnul hakkasid taolised rollikombinatsioonid, kus üks inimene pidi täitma mitut rolli, ETV-sse jõudma seoses Toomas Lepa tulekuga ETV peadirektoriks 1997-1998.a..

Tiina Kangro: *Lepp tuli TV3-st, kus oli harjumus odavalt saateid teha, siis ta hakkas propageerima neid ühe-mehe tegemisi. Esimene asi, kust hakati kokku hoidma, olidki assistendid ja administraatorid. Selgus, et ilma nendeta saab ka hakkama.*

Vene ajal, ja ka pärast vene aega, oli alul nii, et tootmispool tegutses omaette, s.t. omade kulude-eelarvetega, ja sisu pool toimis ses mõttes süüdimatult. Et lihtsalt stuudiod olid, montaažid surisesid ja keegi ei teadnud täpselt, mis iga liigutus maksab. Stuudiotest istusid näiteks kaablivahid ja grimmeerijad, kes ei teinud tihti pool päeva mitte midagi.

Toimetused töötasid nõukogude ajal nii, et oli võetud põhipalgaga tööle terve hulk assistente, toimetajaid, režissööre. Peatoimetaja siis jagas neile tööd.

Produtsentide süsteemi loomist alustasime me teles 1999. aastal, siis kui mina olin alul peadirektori asetäitja ja programmi peatoimetaja, hiljem pärast Lepa lahtilaskmist peadirektori asemik. Selle põhjus ei olnud aga mitte eesti vabariik, vaid tekkinud majanduskriis, või -raskused seoses alafinantseerimisega. S.t. et oli vaja raha väga täpselt lugema hakata keegi pidi vastutama. S.t. produtsent. . Nüüd vaatab seda produtsent, kas selle saate juurde selle eelarve juures on vaja-võimalik võtta näiteks assistent, kui palju peab olema toimetajaid jne.” (vt LISAD ptk 5. Meili teel intervjuu Tiina Kangroga).

1.2.6. Produktsioonietapid

Teemade kogumine

Valik võimalikke teemasid, mida saates kajastada, on kindlasti paljudele meeskonnaliikmetele juba enne koosolekut „kätte jooksnud”. Võimalike teemade arutamiseks on enamikel saadetel oma e-maili teel kasutatav „list”; mitmetesse saadetes saavad vaatajad jätta automaatvastajale teemasid ja on avatud e-maili aadress vihjete kogumiseks; paljudel teleajakirjanikel on oma isiklikke allikaid ja „jätkuteemasid”, millega nad end pidevalt kursis hoiavad; kindlasti jälgivad saate sisulise küljega tegelevad isikud teistes meediaväljaannetes päevakorral olevaid teemasid; paljud saated ostavad sisse uudisteagentuuride teenuseid. Nii et võimalikke teemasid koguneb kindlasti saatetegijail igapäevase töö käigus. Osad teemad on kindlasti ka nii kindlad ja löövad, et lähevad kohe töösse ega jää koosolekut ootama.

Kommunikatsioonivormid teemade ja allikate üle otsustamisel

Antud uurimuses vaatluse all olnud saatemeeskondadest peab regulaarseid koosolekuid üksnes Aeg Luubis meeskond. Tegelikkuse KesKusi ja Pealtnägija puhul on koosolekud juhuslikku laadi ja seal üldjuhul teemade arutamist „koosolekuks” ei nimetata.

Pealtnägija puhul võtavad teemade ja allikate suhtes otsuseid vastu üksnes saate autorid Kärmas ja Kersna, ehkki toimetajad pakuvad neile ideid. Kuid kui Kärmasel või Kersnal tuleb endal hea idee loo tegemiseks, siis toimetajaga nad konsulteerima ei pea, et kas võiks seda lugu teha või mitte. Koosolekud toimuvad üle paari nädala ja siis on kõne all pikka uurimist nõudvad lood, millede puhul on autoritel enam vaja toimetajate abi.

Tegelikkuse KesKusi puhul aga teevad teemade ja nende fookuste vahel valiku ainult kaks inimest: toimetajad Juku-Kalle Raid ja Ene-Maris Tali. Lugude autorid võivad küll pakkuda ideid, kuid lähenemisenurga loole panevad paika kaks toimetajat. KesKusi teemade arutlused on valdavalt mitteformaalsed istumised kohvikus. Kuna otsuseid võtavad vastu vaid kaks inimest, siis pole nendeks kindlat päeva ja kellaaega vaja. Koosviibimistel osaleb harilikult ka saate rezhissöör, kuid tema teemasid üldjuhul ei paku, tema pakub mõnikord võimalikke pildilisi lahendusi. Selle saate toimetajad võivad ka iseseisvalt teemade suhtes otsusi vastu võtta, teise toimetajaga läbi rääkimine pole oluline.

Aeg Luubis saate meeskond peab oma saadet nõ klassikaliseks *hardcore*-ajakirjanduseks (vt LISAD ptk 2.5., intervjuu Ainar Ruussaarega), seetõttu ilmselt on teema väärtustamise puhul oluline enamiku nõusolek. Niisiis võib selle saate teemade proovikivina käsitleda. Koosolekul on kindlasti koos saate võtmeisikud (saatejuhid, autorid, toimetajad, reporterid, rezhissöör, produtsent), toimub teemade valik ja leidmine ning neile võimaliku fookuse andmine. Koosolek toimub üldiselt vabas vormis ega allu mingile formaliseeritusele. Teemasid pakuvad kõik, ka rezhissöör ja produtsent. Aeg Luubi koosoleku eesmärk on leida mõlema Aeg Luubi loo teemad (lugusid on igas saates kaks), lisaks ka statistikarubriigi teema. Kuna stuudiokülalise abil saab pühapäevasesse saatesse tuua päevakajalisust, siis teisipäeviti toimuvatel koosolekul jääb stuudiokülaline sageli lahtiseks: tema suhtes võtavad järgnevatel

päevadel otsuse vastu toimetaja ja saatejuht.

Lisaks otsustatakse koosolekul, kes autoritest millisel päeval ja millisel kella-ajal võttel on; samuti, kes toimetajatest loo autorit vajaduse korral abistab.

Nagu mitmel teisel ETV saate meeskonnal, on ka Aeg Luubil meeskonnaliikmeid ühendav meililist, kuhu saabuvad kõik saadet puudutavad kirjad. Meililisti kirjutab toimetaja pärast koosolekul kokku lepitut lahti võimaliku(d) lähenemisnurga(d) ja allikad teemale (seda teeb toimetaja Tarand, toimetaja Jaakson eelistab suusõnaliselt autoriga selle läbi rääkida). Sellele saavad ka kõik meeskonnaliikmed sõna sekka ütelda. Kui vahel harva mõni teema mingil põhjusel „ära kukub”, siis uut koosolekut Aeg Luubis meeskond ei pea. Siis otsustavad meeskonnaliikmed meililisti ja/või telefoni teel, milline teema võiks olla alternatiiv.

Lugude ettevalmistus, võttepäevade planeerimine

Selles etapis teevad toimetaja ja/või loo autor valiku, kes on loo intervjueeritavad ja millist pildimaterjali operaator võttel loo jaoks filmib.

Siin toimub taustamaterjali kogumine ja täpsete allikate valik, nendega intervjuude kokkuleppimine. Pildimaterjali suhtes enamasti ka konsulteeritakse rezhissööriga, vajadusel lepib toimetaja (reporter, autor) kokku ka võttepaiga, kus operaator filmib üksnes pildimaterjali. Loo autori või toimetaja ettevalmistuse tulemusena valmib võttepäeva graafik.

Toimetaja rollid siin faasis on juba erinevad- näiteks Aeg Luubi toimetajad allikatega ise ei suhtle ja võttepäeva ei planeeri, üksnes annavad loo autorile nõu. Pealtnägija toimetajad seevastu otsustavad kokkuleppel loo autoriga, kes ühe või teise intervjueeritavaga ühendust võtab. Ka ettevalmistusaeg ühe loo jaoks on erinev: Pealtnägija puhul planeerib toimetaja/autor üht lugu kuni kuu aega. Aeg Luubi puhul aga ei ületa see aeg ühte-kahte päeva.

Kuna võttel on kaasas vähemalt 3-4 inimest ja lisaks tuleb rentida tehnikat, siis peab võttepäeva planeerija arvestama, et kõik ülesfilmitav materjal peab mahtuma võttepäeva limiteeritud tundide sisse. Allikatena lähevad eelkõige käiku need inimesed, kes antud päeval ja kella-ajal esineda saavad. Logistilise korraldusena tuleb võttepäeva planeerijal näiteks arvestada seda, et Tallinnas tehtud intervjuude puhul peab kahe intervjuu vaheliseks intervalliks jääma vähemalt poolteist tundi (siis saab iga intervjueeritava juurest operaator võtta ka vajalikku pildimaterjali). Seega mahub

kaheksa- tunnise võttepäeva sisse maksimaalselt poolteist tundi.

Produtsendiga konsulteerib loo autor/toimetaja sellisel juhul, kui on vaja lisaressursse (nt kui on vaja võttepäevale lisatunde või kui on plaanis sõit väljapoole Tallinnat).

Võtted

Võttel salvestab operaator pildilise ja sõnalise (intervjuud, stuudiotekstid) materjali, millest hiljem monteerivad rezhissöör ja monteeriija saate kokku. Võtted jagunevad välisvõteteks ja stuudiovõteteks. Publitsistikasaate miinimumarv võttel on kolm inimest (juhul kui üks neist juhib autot): üks neist teeb intervjuusid, teine filmib ja kolmas (rezhissöör) instrueerib operaatorit. Kui võttel on ainult kolm inimest, siis harilikult hoolitseb rezhissöör ka heli ja valguse eest.

Võtted võivad oluliselt muuta eelnevalt planeeritud loo fookust (või kui fookust polnud, siis võtete käigus võis see selguda). Kuigi enamuse intervjuusid võivad olla eelnevalt kokku lepitud, siis võttepaigalt võib loo autor leida veel mõne potentsiaalse intervjuueeritava, keda loos kasutada. Kuna samuti ei teata enamasti ette, mida inimene eelnevalt kokku lepitud intervjuus võtte ajal räägib, siis võib juhtuda, et temaga tehtud intervjuu läbi mõistab loo autor, et talle vaja oleks veel näiteks vastaspoolt. Sageli on ka nii, et kui kõik kokkulepitud intervjuueeritavad on kaamera ees kehvad rääkijad, siis tuleb loo elavamaks muutmiseks otsida uusi intervjuueeritavaid. Võtte ajal saab lisallikaid otsida nii loo autor, sageli instrueerib ta seda tööd tegema ka saate toimetajat.

Võttel saadud info võib nii rezhissööri kui loo autori peas tekitada ka mõtteid võimaliku pildimaterjali üles võtmiseks: pildilisi võttepaiku tuleb ka siis jooksvalt antud päeva jooksul organiseerida (Näiteks kui intervjuueeritav viitab kinnisvaratemaatikast rääkides mingitele kindlatele hoonetele, siis ajalise ressursi puhul võivad loo autor/rezhissöör otsustada, et need majad oleks vaja üles filmida). Seda organiseerimistööd teevad siis vastavalt rezhissöör, toimetaja ja/või loo autor.

Materjali läbivaatus, ettevalmistus montaazhiks

Kuigi see faas on vägagi tehniline (kassetide kerimine ja märkmete tegemine), toimub siin rida olulisi valikuid. Loo autor valib, millist osa intervjuust hakkab ta üldse üles kirjutama ning mis on nii ebahuvitav või praak, et seda ei maksa isegi üles märkida. Tavaliselt ka markeeritakse paremad-huvitavamad intervjuulõigud paberil, et hiljem

neid prioriteetsete sünkroonidena (intervjuu helilõik) arvesse võtta.

Rezhissöör vaatab üle ülesvõetud pildimaterjali ning kirjutab välja, millisel kassetikoodil milline kaader asub. Rezhissöörid samuti markeerivad paremaid pildilisi palasid.

Pealtnägija rezhissööri assistendid teevad montaazhiks ka kogu pildimaterjalist koopia, et ei peaks liiga palju kassette montaazhis tarvitama ja montaazh sujuks kiiremini.

Juhul kui loos vahetekste ei tulegi (nagu tihti Tegelikkuse KesKus'is Juku-Kalle Raidi intervjuud), siis tehakse põhivalikud just materjali läbivaatuse ajal.

Siin faasis teevad valikuid konkreetse loo autorid, Tegelikkuse KesKusi puhul aga tavaliselt saate toimetaja.

Taustamaterjali kogumine

Kui autor on loosse minevad intervjuulõigud välja valinud, siis hakkab ta juba nägema, millist informatsiooni peavad sisaldama siduvad vahetekstid. Siis tuleb välja ka see, kas mingit faktilist informatsiooni on loosse juurde vaja. Näiteks võib alles intervjuude läbivaatamise järel tulla välja, kes on loo keskne allikas (teleajakirjanik eelistab tavaliselt säravalt räägitud, elavaid ja huvitavaid intervjuukatkeid) ning võib näiteks tekkida vajadus domineerivat allikat loos täpsemalt sisse juhatada. Selleks peaks siis tutvustama näiteks tema senist käekäiku. Taolist täpsustavat informatsiooni hangivad nii loo autorid kui toimetajad.

Koosolekul võib küll näiteks olla paika pandud täpne loo fookus, kuid kui sellel teemal ei saanud loo autor kätte häid intervjuulõike, siis võib loo fookus „heade rääkijate” mõjul ka muutuda.

Rezhissöör või rezhissööri assistent (saades instruktsioonid siiski rezhissöörilt) otsib vajaduse korral loo jaoks ka arhiivipilti. Arhiivkaadritest valib siis rezhissöör välja need, mis teema, loo meeolelu ja loo stiiliga kõige paremini sobivad.

Vahetekstide kirjutamine ja redigeerimine

Lugude vahetekstide eesmärk on siduda omavahel ära intervjuulõigud ning anda loo intervjuulõikudele lisainformatsiooni. Vahetekstiga on võimalik ka pikki intervjuukatkeid lühemaks teha: osa intervjuus sisaldavat informatsiooni saab autor öelda oma sõnadega. Vahetekstid kirjutavad loo autorid ehk siis need inimesed, kes tegid ka vastava loo intervjuud. Vastupidine olukord on saates Tegelikkuse KesKus,

kus saate stiili huvides kirjutab ka loo autoritele valdavalt sõnad suhu toimetaja Juku-Kalle Raid (vt LISAD ptk 2.12. intervjuu Juku-Kalle Raidiga)

Aeg Luubis saate puhul redigeerib ja toimetab autori vahetekste saate toimetaja. Pealtnägija puhul autori vahetekste enne montaazhi toimetajad üle ei loe.

Mõnikord ütleb rezhissöör loo autorile ka ette, millele ta võiks pildist johtuvalt oma tekstis viidata.

Stuudiotekstid ehk autoritekstid sünnivad näiteks Pealtnägija meeskonnaliikmete sõnul enamasti studios improvisatsiooni käigus, Aeg Luubis saatejuhil on need enne kirjalikult ette valmistatud. Aeg Luubis saatejuhti Ainar Ruussaarele annab stuudio vahetekstide sisu osas nõu ka vastava nädala toimetaja.

Rezhissööri-poolne toimetamine

Tavaliselt vaatab rezhissöör autori teksti enne selle sisselugemist ka läbi ja teeb vajadusel koostöös autoriga mõningaid parandusi. Teinekord tuleb ette ka seda, et autor loeb tekstid sisse ja montaazhi käigus selgub, et mõnes kohas tuleks midagi muud vahetekstina öelda. Siis on võimalik ka uuesti lugeda. Pealtnägija autor Mihkel Kärmas ütleb, et kui tema oma tekste montaazhis sisse loeb, siis annab rezhissöör talle tagasisidet kui tavaline televaataja: näiteks kui lugu juba sisse lugedes igavaks kipub minema, siis ta ka ütleb seda. Sel juhul otsustavad loo autor ja rezhissöör kahekesi, kas, mida ja kustkohast võiks kärpida. (vt LISAD, intervjuud Mihkel Kärmas ja Maire Radsiniga, ptk-d 2.8. ja 2.9.)

Montaazh

Siin etapis monteerib rezhissöör koostöös monteerijaga saate sisseloetavad/sisseloetud tekstid vaheldumisi intervjuude, stuudioülesvõtete ja saate kujunduslike elementidega. Just montaazh on see, millega luuakse televisioonis narratiive, montaazhi abil saab erinevad pildid ning tekstilõigud ritta seada nii, et saatele tekiks struktureeritud kuju. (Holland, 2000: 91)

Kui kõik on järjestikku pandud, siis selgub, kas saate pikkusega on kõik korras.

Montaazhis pannakse paika saate lõplik pildimaterjal ja pildikeel. Montaazh annab

võimaluse iga lõike juures otsustada, kas üleminek ühelt pildilt teisele peaks oleva sujuv ja vaatajale tajumatu või vastupidine see peaks nende tähelepanu raputama. (Holland, 2000: 91) Rezhissööri oskus kaadreid kokku monteerida mõjutab paljuski seda, kas saade tuleb vaadatav ja nauditav või mitte. (Holland, 2000: 92)

Montaazhis tehtavaid otsuseid võib liigitada järgnevalt: kaadrite valik, nende järjekord, kaadrite kiirus ja rütm ning kogu saate struktuuri paikapanek. (Holland, 2000: 97-98)

2. METODOLOOGIA

2.1. Empiirilise materjali kirjeldus

Käesoleva töö empiiriliseks materjaliks on Eesti Televisiooni kolm publitsistlikku saadet: Aeg Luubis, Pealtnägija ja Tegelikkuse KesKus. Valiku kriteeriumiks sai see, et ükski neist saadetest ei ole spetsiifilisele sihtrühmale suunatud, vaid on nõ „üldhuvisaated” (töös ei võtnud ma vaatluse alla näiteks loodus-, usu- või kultuurisaateid). Seega on just nende saadete puhul minu arvates huvitav jälgida, milliseid otsustusi teevad toimetajad (millised arvatakse olevat ühiskondlikult huvipakkuvad teemad) ja kuidas saadud materjali esitletakse.

Kõik kolm vaatlusalust saadet on eetris väga vaadatavas saatevööndis ehk prime time-is (milleks peetakse televisioonis ajavahemikku 19.00-22:30). Pealtnägijat toodab ETV meelelahutustoimetus, Tegelikkuse KesKus'i ETV kultuuritoimetus ja saadet Aeg Luubis ETV uudistetoimetus.

Saade Aeg Luubis on eetris pühapäeviti pärast Aktuaalset Kaamerat, saate pikkus on 20 minutit. Tegemist on nädala põhisündmuseid avava ja analüüsiva saatega. Igas saates on kaks umbes 5-minutilist lugu, stuudiointervjuu ning saatejuhi sissejuhatavad ja väljajuhatavad lõigud koos vastavat statistikat jagava graafikaga. Pärast saate lõpu näitab umbes 30-sekundilist humoorikat lühipala mõnest möödunud nädala sündmusest (rubriigi nimi: „No comments”).

Saate püsimeeskonda kuulub saatejuht Ainar Ruusaar, produtsent Andres Kuusk, toimetajad Kaarel Tarand ja Tiina Jaakson ning operaator Tauno Peit. Saadetes olevate lugude autoriteks on valdavalt ETV uudistetoimetuse ajakirjanikud, vahel harva ka mõni teine ajakirjanik mõnest teisest ETV struktuurist. Loomingulistest töötajatest ei kuulu uudistetoimetusse saatejuht (kes on põhikohaga ETV programmidirektor) ja toimetaja Kaarel Tarand (kes on põhikohaga Eesti Päevalehe arvamustoimetaja). Ülejäänud meeskonna liikmed töötavad põhikohaga uudistetoimetuses (rezhissöör, operaator, produtsent). Saade on eetris alates maist 2003.

28- minutiline saade Tegelikkuse KesKus on eetris neljapäeviti kell 22.00. Saade ise

määratleb end ETV koduleheküljel alljärgnevalt: „Tegelikkuse KesKus tõmbab endiselt ligi ekraanil end seni mitte ilmutanud tegijaid, tunnustamata ja tunnustatud geeniusi. Loomulikult on oma osa ka vanadel, telepildist juba ammu tuntud isikutel. Kõike seda ühise eesmärgiga trampida võimu- ja vaimukandjate konnasilmadel, vihata nürimeelsut ja ülistada helgeid ettevõtmisi. Tegelikkuuse Keskuse eesmärk pole olla destrukttiivne, vaid kreatiivne – selle sõna kõige loomingulisemas ning ühiskonnakriitilisemas tähenduses.”

Igas saates on tavaliselt 4 rubriiki: saade algab Juku-Kalle Raidi juhitava vestlusringiga (10-12 min), alati on saates Sven Kivisildniku kolumn ja harilikult kaks umbes 5-minutilist lugu (vahel harva nende asemel ka 1 lugu). Tegelikkuuse KesKus on eetris alates oktoobrist 2003.

Saate Tegelikkuuse KesKus meeskonnas on püsivalt 8 liiget (saatejuht Juku-Kalle Raid, kolumnist Sven Kivisildnik, rezhissöör Maarika Lauri, rezhissööri assistent Tiina Koljak, produtsent Ene-Maris Tali, operaator Peeter Tungal, monteerijad Andres Jõenurme ja Aivar Müür). Nende võttel käivad alati kaasas ETV helimees ja valgustaja.

50-minutiline Pealtnägija, kes määratleb end ETV koduleheküljel kui „uuriv meelelahutuslik saatesari”, on eetris kolmapäeva õhtuti kell 20.05. Saate meeskond on kolme vaatlusaluse saate suurim: püsivalt on saate meeskonnas 13 liiget (saatejuhid Vahur Kersna ja Mihkel Kärmas, rezhissöör Maire Radsin, toimetajad Katrin Vaga ja Mariina Mälk, rezhissööri assistendid Katrin Tõnts ja Jaak Tammearu, monteerija Heiki Sepp, operaator Pelle Vellevoog, valgustaja Jüri Hindremäe ja produtsent Piret Priisaar). Lisaks nendele käivad Pealtnägija võtetel alati kaasas ETV valgustaja ja ETV helimees.

Saade algab tõsisema probleemlooga, teine lugu on tavaliselt sisseostetud välislugu. Enne lõbusamat lõpulugu on erinevatel teemadel veel 1-2 lugu. Uurimuse teostamise ajal käis Pealtnägija eetris neljandat hooaega.

2.2. Kvalitatiivsed intervjuud

Süvaintervjuude eesmärgiks antud uurimuse juures oli välja selgitada, kuidas erinevad meeskonnaliikmed ise endi rolle määratlevad, milline on meeskonnaliikmete omavaheline kommunikatsioon, kes ja millises etapis otsuseid vastu võtab ning kuidas erinevad meeskonnaliikmed saadet ettevalmistades omavahel suhtlevad. Ühesõnaga oli kõikide intervjuude eesmärk teada saada, mis ja kuidas konkreetse saate tegemist mõjutab.

Intervjuu võib anda üsna põhjaliku ettekujutuse sellest, kuidas vastaja maailma näeb. Intervjuu on paindlikum nähtuste uurimise vorm kui küsitlus (Levin 1987: 231) (Viidatud Vadi järgi, Vadi 2002:13-14)

Oma uurimuse läbi viimisel tegin 13 süvaintervjuud kolme vaatluse all oleva saate tegijaga (vt LISAD, Intervjuude küsimustik ptk 1, intervjuud ptk 2).

Intervjueeritavate valikul lähtusin sellest, millised inimesed konkreetselt saate sisuloomesse puutuvad s.t. kes toimetamisel osalevad (ehk siis toimetajad, autorid, produtsendid, rezhissöörid) Intervjuud tegin järgmiste isikutega:

Kalle Käesel- Aeg Luubis rezhissöör

Ainar Ruussaar- Aeg Luubis autor-saatejuht

Tiina Jaakson- Aeg Luubis toimetaja

Kaarel Tarand- Aeg Luubis toimetaja

Andres Kuusk- Aeg Luubis toimetaja

Ene-Maris Tali- Tegelikuse KesKus produtsent-toimetaja

Maarika Lauri- Tegelikuse Keskus rezhissöör

Juku-Kalle Raid- Tegelikuse KesKus saatejuht-autor

Piret Priisaar- Pealtnägija produtsent

Mariina Mälk- Pealtnägija toimetaja

Katrin Vaga- Pealtnägija toimetaja

Maire Radsin- Pealtnägija rezhissöör

Mihkel Kärmas- Pealtnägija saatejuht-autor

2.3. Osalusvaatlus

Lisaks intervjuudele viisin ETV-s läbi osalusvaatlust ning jälgisin nädala aja jooksul (6.-11. jaan 2004), kuidas valmis ETV saade Aeg Luubis. Vaatlus hõlmas Aeg Luubis koosolekut (vt LISAD ptk 6), võtteid ja montaazhi. Koosoleku võtsin linti, võtete ja montaazhi ajal tegin toimetaja, operaatori ja rezhissööri vahel toimunud vestlustest märkmeid.

Lisaks õnnestus mul uurimismaterjalina kätte saada kogu vaadeldava nädala jooksul Aeg Luubis saate meeskonna listisised kirjad. Uurimismaterjalina kasutan ka kõiki saate jaoks tehtud intervjuusid (vt LISAD ptk 10). Vaadeldaval nädalal tegid saatesse Aeg Luubis lugusid 2 ETV uudistetoimetuse toimetajat: Epp Ehand ja Roald Johansson. Uurimismaterjaliks on ka kogu nende kirjavahetus saatega seoses (suhtlemine toimetaja ja allikatega, vt LISAD ptk 8-9). Lisas on ära toodud ka antud perioodil valminud saade. (vt LISAD ptk 12)

2.4. Etnograafiline meetod

Käesolev uurimistöö kasutab osaliselt etnograafilist meetodit.

Etnograafiline meetod püüab selgitada, kuidas mõtlevad või käituvad inimesed nende endi igapäevastes tingimustes. Antud meetodi vastandiks on teoretiseerimine teatud käitumise põhjuste üle või siis küsimustikud, kus palutakse vastata juba meie poolt loodud eeldustele teatud käitumise suhtes. Etnograafilise meetodi juures on lisaks igapäevase elukeskkonna jälgimisele väga oluline pöörata tähelepanu nõ kultuurilisele keskkonnale, mis antud inimeste tegevust mõjutab. (Machin 2002:1) Inimese käitumist ei tohiks vaadelda isoleerituna muust maailmast, nii nagu see sageli juhtub küsimustike, intervjuude ja fookusgruppide puhul (Machin 2002: 11).

Oma olemuselt sarnaneb etnograafiline meetod osalusvaatlusele, mis samuti tähendab uuritavate jälgimist nende loomupärasel keskkonnas. Kuid osalusvaatluse puhul ei peeta sellesama kultuurilise keskkonna arvestamist niisama tähtsaks kui etnograafilise meetodi puhul. Osalusvaatlus tähendab üksnes toimuva jälgimist, kuid seda saab vaadelda ka osana etnograafilisest meetodist. Sellest hoolimata esinevad osalusvaatlus ja etnograafiline meetod sageli ühes ja samas tähenduses (Machin 2002:7).

Kuna etnograafiline meetod on tundlik sotsiaalse keskkonna suhtes ja seostub inimeste igapäevase elu vaatlemisega, siis on tegu kvalitatiivse uurimismeetodiga. (Machin 2002:6)

Etnograafiline uurimismeetod on välja kasvanud antropoloogiast, kus etnograafia tähendab elamist vaatlusaluste inimestega ja nende elustiili jälgimist (Machin 2002: 17).

Kui küsimustike puhul võib panna kahtluse alla, kas inimesed ikka räägivad tõtt ja kas nad ütlevad tõesti seda, mida teavad-mõtlevad (või esitlevad pigem oma “avalikku mina”), siis etnograafilise meetodi puhul peaks selles osas vähem kahtlusi tekkima. Kui näiteks uurija tahab teada, milliseid teleprogramme uuritav jälgib, siis etnograafilise meetodi puhul peaks ta neid uuritavaga koos vaatama. Järeldusi, miks uuritav just selliseid programme jälgib, saab etnograaf teha seoses tema teiste elus ettetulevaid eelistuste jälgimisega. (Machin 2002:81-83)

Ehkki etnograafilise meetodi puhul on valim väike, saab selle meetodiga kätte täpsed detailid, mida on võimalik üldistada ja seeläbi avada ka sotsiaalseid nähtuseid. (Machin 2002: 85)

Meetodi kriitikaks võib peamiselt öelda seda, et see on üsnagi subjektiivne, paljuski sõltuv sellest, mida etnograaf ise otsustab oma uurimisse kaasata ja mida peab asjakohaseks. Etnograaf annab oma kuuldule ja nähtule tavaliselt isikliku interpretatsiooni. (Machin 2002: 87) Võib ka väita, et etnograafiline meetod üksnes loob tekste, mis ütleb vaatlusaluste asjade asemel palju rohkem vaatleja enda olemuse kohta (Machin 2002:89). Täieliku subjektiivsust aitab vältida see, kui koheselt sündmust ei hakata interpreteerima. Etnograaf peaks kuuldut lindistama, tegema palju märkmeid ja analüüsima kogetut hiljem, kui andmed on kõik koos (Machin 2002:168).

Raamatu autor David Machin kirjeldab ka mõningaid etnograafilisi uurimusi meedia vallas. Refereerin kahte neist.

Valencias, Hispaanias tehtud 18-kuud kestnud etnograafilises uurimuses võttis

Machin vaatluse alla ajalehelugejad ning uuris, kuivõrd tavaliste lugejate hinnangud-arvamused mõjutavad ka ajakirjanike tööd. Machin kasutas auditooriumiuuringuteks Ang'i (1990) ja Radway (1988) metodoloogiat, kus üritatakse auditooriumi uuringud inimeste igapäevaelust mitte eraldada. Ajakirjanike töö jälgimiseks kasutas ta Firshmani (1980) meetodit.

Machin lindistas inimeste igapäevasi vestlusi uudisteamadel ning muudel, üldisematel teemadel. Et saada erinevate inimgruppidega tuttavaks ning et neid vestlemas jälgida, siis selleks võttis Machin lühajalist tööd ka ühes vabrikus ja ühes baaris.

Vaadeldaval ajajärgul kerkis meedias esile vägagi sensatsiooniline teema. Machini sõnul lausa tavapäratult sensatsiooniline, sest Hispaania press on üldiselt täidetud poliitikaga, mida paljude lugejate poolt arusaamatuks peetakse. Seetõttu on Hispaanias ka Euroopa ühed madalaimad ajalehtede trükiarvud.

Sel perioodil ajalehti täitnud sündmus muutis aga pea täielikult nende sisu.

Tegu oli ühe suurima meediasündmusega Hispaania ajakirjanduse ajaloos. Nimelt rääkis see lugu kolmest teismelise tüdruku kadumisest, nende otsingutest ning lõpuks nende vägistatud surnukehade leidmisest. Lool oli kaks kahtlusalust. Põhjuseid, miks see sündmus kujunes ka meediasündmuse jadaks, oli palju.

Esiolgu, kui tüdrukud kadusid, tekitas see ajakirjanduses vaid põgusat vastukaja. Ühe ajakirjaniku väitel üheltpoolt ka seetõttu, et sel hetkel polnud midagi muud erilist juhtumas. Edasi jõudis lugu ajakirjandusse siis, kui ühe kadunud tüdruku isa pöördus abi saamiseks Euroopa erinevate politseijõudude poole. Inimeste vahel tekkisid kuulujutud Aafrika orjakaubandusest, mis looga seotud olla võisid. Hakati isegi spekuleerima poe riietusruumidesse peidetud shahtidest, mis inimesi neelas. Üks ajakirjanik tegi ka sellest loo.

Kui tüdrukute surnukehad leiti, olid ajalehed pikaks ajaks seda teemat täis, intervjueriti igapäev, kes vähegi teemaga seotud, iga päev toodi esile üha rohkem ja rohkem võikaid detaile. Ajalehtede müüginumbrid tõusid Saksamaa ja Inglismaa tabloidide tasemele.

Leiti ka kahtlusalused, kes mõlemad olid pärit vaesest äärealalt ning omasid vanglatoimikut. Sensatsiooni tekitas tõsiasi, et üks neist oli hea käitumise pärast vanglast ennetähtaegselt vabastatud. Hirmutavast loost rääkis kogu linn. Kerkis esile palju ühiskondlikke debatte, näiteks selle üle, kas vange tohiks üldse ennetähtaegselt vabastada. Toimus ka sellevastaseid demonstratsioone.

Ühest küljest jälgis Machin, mida inimesed sel teemal rääkisid. Teisalt ka seda, kuivõrd see mõjutab ajakirjanduses ilmuvaid lugusid.

Kohvikutes räägitud juttudes tuli välja hispaanlaste omadus süüdistada ametlikke võime hoolimatuses tavaliste inimeste suhtes ja oma isiklike huvide teenimises. Teisalt tuli aga välja suhtumine, et ajakirjandus on tulvil valesid. Ühest küljest tuli vestlustes välja, et neidsamu sensatsioonilisi ajalehti osteti sellepärast, et nende lugemine näitab kultuursuse ja harituse taset. Samades vestlustes süüdistati aga ajakirjandust valetamises ja ametnikkonna ja võimuga liigses ühenduses olemises.

Ajakirjanikke jälgides tuli välja, et antud teema juures mõjus see, et siin oli palju draamat ja isiklike lugusid ning sündmuse kajastamine võimaldas esile kutsuda palju haiglaslike intriige. Tuli ka välja tõsiasi, et samapalju kui ajakirjanikke mõjutavad professionaalsed nõuded, uudisekännised ja ajalehtede ideoloogiad, mõjutavad neid ka lihtsate inimeste lihtsad mõttevälgatused ja hirmud. Ajakirjanikud jälgisid tavainimeste reaktsioone ja olid neid kohe valmis oma lugudega ka õhutama (Machin 2002:131-140).

Machin refereerib ka Fishmani tehtud etnograafilist uurimust uudiste kogumisest. Fishman ei vaadelnud uudiseid kui tekste, vaid seda, kuidas need uudised sündisid. Selleks vaatles ta, kuidas ajakirjanikud koguvad uudiseid ja neist tekste toodavad. Oma uurimuse jagas ta neljaks osaks. Esiteks jälgis ta, kuidas ajakirjanikud leiavad võimalikke uudiseid. Teiseks jälgis ta, kuidas ajakirjanikud tõlgendasid neid kui asjakohaseid ja olulisi. Kolmandaks, kuidas omistati uudistele tõlevastavus ning neljandaks, kuidas need lugudeks vormistati.

Uurimuse tegemiseks sooritas Fishman osalusvaatlust. Ta töötas seitse kuud ühes ajalehe katseajalise reporterina, sellele järgnes viis kuud ajakirjanike igapäevase

töörutiini jälgimist.

Fishman järeldas uurimusest, et ajakirjanikud peavad lehte püsivalt piisava hulga uudistega varustama. Nad ei saa lihtsalt hulkuda ringi ja oodata, et midagi nende ees juhtuma hakkaks, neil peab olema alati piisav varu. Selleks on ajakirjanikel tavaliselt oma isiklik valvepiirkond: ajakirjanikel on rutiin kontakteeruda teatud allikate ja asutustega. Tüüpilisteks valvepiirkondadeks peab Fishman näiteks politseijaoskondi ja kohtumajasid: need kohad toodavad tavaliselt uudisväärtuslikke sündmusi ja võimaldavad kasutada uudisväärtuslikke allikaid.

Lugusid pidi üle andma kindlal päeval ja kindlal kellaajal. See aga ei valmistanud ajakirjanikele raskusi, sest neis nõ valvepiirkondades olid alati kindlad päevakorrad, kohtumised ja avaldatud aruanded. Fishmani väitel on meediasündmused ennustatavad, sest organisatsioonid, kust need tulevad, on bürokraatliku ülesehitusega. Reporterid puutuvad vähe kokku mitteametlike allikatega ning kasutavad enda töös põhiliselt juba kellegi teise poolt tehtud tööd. Fishman ütleb, et kui ajakirjanik soovib lisainformatsiooni, helistab ta esmalt kohe mõnesse bürokraatlikusse organisatsiooni. Kui näiteks on vaja infot tulekahjude kohta, helistatakse tuletõrjesse ja kindlustusfirmadesse.

Fishman väidab ka, et ajakirjanikud näevad maailma viisil, kuidas lahterdab seda bürokraatlik organisatsioon. Fishman nimetab seda faaside struktureerimiseks. Näiteks kriminaalne protseduur jaguneb arreteerimiseks, kohtusitungi ja kohtuotsuseks (siia ei kuulu näiteks sotsiaalne kontekst, kurjategija põhjused või traumaatiline vabadusekaotus). Iga faas toob endaga kaasa potentsiaalse uudissündmuse.

Bürokraatlikke lähenemisi sündmustele võtavad ajakirjanikud kui tõepäraseid. Fishmani väitel on Ameerika meedias vähe informatsiooni, mis ei pärine ametlikest allikatest. Ajakirjanikud kahtlevad harva ametlike allikate tõepärasuses, kuid teevad seda alati mitteametlike allikate puhul. Fishman järeldab, et uudised peegeldavad endas bürokraatliku maailma idealiseerimist. (Machin 2002:103-107)

2.5. Etnograafilise meetodi sobivus ja piiratus antud uurimuse jaoks

Kuna teletöötamine sünnib väga paljuski asjaolude kokkulangemisest (näiteks milline allikas on võttepäeval kättesaadav, kuivõrd on planeeritud loole võimalik leida pildimaterjali, kes on vastava saate tegijad), siis minu arvates saab just etnograafilise meetodiga selgeks teha, millistel hetkedel ja kelle poolt tehakse olulisi otsuseid.

Kuna olen ise teinud kaastööd mitmes ETV alla kuulavas toimetuses, pidasin etnograafilist meetodit parimaks. Mul oli olemas teadmine, kuidas ja milliste etappidega telesaated sünnivad, millised inimesed on tegemise juurde kaasatud, samuti olin enne uurimise alustamist tuttav spetsiifiliste teletööd puudutavate terminitega. Ühesõnaga võimaldab minu eelnev teadmine parimat rakendust leida just etnograafilise meetodi läbi: see meetod on piisavalt paindlik, nii et saan siin oma varasemaid teadmisi rakendada.

Kuna mul oli eelnevate aastate jooksul kogunenud teatud teadmised ETV kui organisatsiooni toimimisest, teadsin ma, kuidas vajalikke andmeid ja allikaid töö jaoks leida, kelle poole pöörduda. Lihtsam oli saada näiteks infot, millal on väljasõit võttele, mis kell algab koosolek, samuti aitas eelnev tutvus kaasa ka sellele, et sain näiteks Aeg Luubis toimetaja Epp Ehandi kogu uuritavat saadet puudutava kirjavahetuse. Ka Aeg Luubis listi oli mul tänu eelnevale tööle ETV-s lihtne nädalaks ajaks pääseda. Lihtne oli pääseda vastava tehnikaga ligi, mis võimaldas näiteks Aeg luubi võttel tehtud intervjuusid salvestatuna jälgida.

Samuti oli mul vaatluse tegemiseks kergem end teletöötajate igapäevasesse rütmi lülitada, eeldan, et mind ei tajutud ruumis otseselt võõrkehana, minuga oldi harjunud. Seda, et etnograafiline meetod eeldab pikemaajalist sidet organisatsiooni ja selle liikmetega, väljendas ka David Machin oma etnograafiliste meetodite raamatus.

Teisalt võib liialt ühe organisatsiooniga tuttav olemine tulla ka takistuseks: pigem jääb see sisevaatleja, mitte välisvaatleja pilguks. Inimene, kes pole uuritava organisatsiooniga nii lähedalt tuttav, oleks ehk kriitilisem.

Samas on teletöös ka palju jälgitamatu- nt suhtlevad töötajad palju isiklikult mobiiltelefonide vahendusel. Raske oli ka jälgida päeva, mil toimetaja allikatega enne võttepäeva intervjuu asjus kokku leppis ja taustamaterjali otsis- kõik toimus väga

kaootiliselt, sageli nende isiklikust töökabinetist üldse väljaspool. Juhuslikkust oli jälgitavas perioodis üldse palju- näiteks leppisid ainult rezhissöör ja toimetaja omavahel kokku, millal algab montaaž ja millal võttepäev. Uurijana tuli mul pidevalt „orbiidil olla”, et mingi etapp vahele ei jääks. Samas on kindel ka see, et mul jäid uurijana märkamata nii mitmedki olulised detailid. Kindlasti ei saa ma oma analüüsi osas alati viidata kindlale allikale, märkmele või salvestusele, tihti on teadmine saadud mingil kaudsel viisil.

3. MEESKONDADE JA SAADETE MAJANDAMINE

Kolme vaadeldava publitsistikasaate eelarve on ETV programmidirektor Ainar Ruussaare andmetel alljärgnev:

	Ühe saate hind	Saate pikkus	Minuti maksumus
Aeg Luubis	~25 000 kr	20 min	1250 kr
Tegelikkuse KesKus	~40 000 kr	28 min	1430 kr
Pealtnägija	~80 000 kr	50 min	1600 kr

Nimetatud meeskondadest töötab püsivate lugude autoritega üksnes saade Pealtnägija (Vahur Kersna ja Mihkel Kärmas), kahel teisel saatel on lugude autorid roteeruvad (s.t. sõltuvalt nädalast tuleb ühteledel või teistele ajakirjanikele maksta lugude eest honorari. Pealtnägija meeskond on täies ulatuses püsipalgaga Pealtnägija saate juures tööol (v.a tehniline personal, kes on ETV-st). Saate autorid Kärmas ja Kersna saavad püsipalka. Tegelikuse KesKusi meeskonnast töötab püsipalgaga antud saate juures produtsent ja rezhissöör, tehniline personal on ETV-st. Aeg Luubi puhul ei tööta seal kedagi püsikohaga, kõik meeskonnaliikmed teevad saadet honorari eest. Tegelikuse KesKus puhul esinevad 2 autorit iga nädal (Juku-Kalle Raid ja Sven Kivisildnik), seda siis honorari eest. Ka Tegelikuse KesKus toimetajana tegutsev Juku-Kalle Raid saab toimetajatöö eest iga saate pealt honorari.

Püsipalk ETV-s	Püsipalk antud saate juures	Honorar iga saate eest eraldi
Ainar Ruusaar, Aeg Luubis saatejuht (ETV programmidirektor)	Ene-Maris Tali, Tegelikkuse KesKus produtsent-toimetaja	Juku-Kalle Raid, Tegelikkuse KesKus autor-toimetaja (ajalehe KesKus peatoimetaja)
Kalle Käesel, Aeg Luubis rezhissöör (Aktuaalse Kaamera pearezhissöör)	Maarika Lauri, Tegelikkuse KesKus rezhissöör	Ainar Ruusaar, Aeg Luubis saatejuht
Tiina Jaakson, Aeg Luubis toimetaja (Aktuaalse Kaamera toimetaja)	Vahur Kersna, Pealtnägija autor	Kalle Käesel, Aeg Luubis rezhissöör
Aeg Luubis lugude autorid (valdavalt Aktuaalse Kaamera toimetajad)	Mihkel Kärmas, Pealtnägija autor	Tiina Jaakson, Aeg Luubis toimetaja
Andres Kuusk, Aeg Luubis produtsent (Aktuaalse Kaamera peaprodutsent)	Katrin Vaga, Pealtnägija toimetaja	Aeg Luubis lugude autorid
	Mariina Mälk, Pealtnägija toimetaja	Kaarel Tarand (Eesti Päevalehe kolumnist-toimetaja)
	Maire Radsin, Pealtnägija rezhissöör	
	Piret Priisaar, Pealtnägija produtsent	

Kokku saaks kõikide saadete puhul teoreetiliselt hoida üksnes ajakirjanike töö pealt (info kogumine, koosolekud ja toimetamine), tehnilise külje pealt pole see lihtsalt võimalik.

Montaazhi maht on vaatlusaluste saadete rezhissööride sõnul keskel läbi 1 tund ühe eetrissemineva puhta materjali minuti kohta. See tähendab, et näiteks 20- minutilise Aeg Luubi saate rezhissöör peab montaazhi kallal töötama umbes 20 tundi, siia alla käib ka kogu graafika ja helindamine. Ühe tunni montaazhi hind ETV omasaadetele on 250 krooni.

Intervjuud ning pildimaterjal on võttepäevadel vaja kindlasti üles võtta. Vötetel osutub kõige kallimaks tehnika ja tehnilise personali kasutamine. Keskel läbi võib ütelda, et 10-minutilise loo tegemiseks on vaja üles võtta 1-2 tundi musta materjali.

Kuna „Aeg luubi” rezhissöör Kalle Käesel monteerib saadet ise, siis saab ta enda sõnul ka ise aega sättida ja vajaduse korral juurde võtta. Ka siin tulevad kõne alla

lisatunnid, kuna Aeg luubi operaator töötab uudistetoimetuses, siis teda võib siiasinna juurde „rentida” kui vaja.

Pealtnägija ja Tegelikuse KesKusi kahekordse eelarve vahe tingib eeskätt see, et saade Pealtnägija kestab täpselt poole rohkem: 50 minutit. Samuti ostab Pealtnägija sisse lugusid välismaa agentuuridelt, igas saates läheb harilikult eetrisse üks lugu.

Pealtnägija toimetaja Katrin Vaga: „No näiteks mis puudutab välislugusid, siis nende tellimise puhul käib küll üks kõva juutus. Tuleb ikka kõvasti tingida ja õiendada ja ütelda, et meil ikka pole raha, et meil on selline väike telekanal kuskil Eestis, auditoorium on ainult nii ja nii suur ainult.

See raha muidugi paneb oma piirid. Näiteks Suurbritannias on väga hea distribution-company, kust soomlased tellivad oma lugusid, seda oleme meiegi mitu aastat tellinud, aga me ei saa sealt tellida, sest see minutihind on nii räige, need on pikad lood, me ei ole suutnud seda allapoole tingida.” (vt LISAD ptk 2.6. Intervjuu Katrin Vagaga)

Tegelikuse KesKusi majandamise kulusid aitab kokku hoida see, et neil ei ole vaja rentida iga saate juurde stuudiot ja stuudiopersonali.

Meeskonna püsiliikmete arv antud saadete puhul on alljärgnev (arvestatud ei ole stuudiopersonali):

	Aeg Luubis	Tegelikuse KesKus	Pealtnägija
Autor		2	2
Saatejuht	1		
Toimetaja	2	1,5	2
Režissööri assistent		1	2
Režissöör	1	1	1
Produtsent	1	0,5	1
Operaator	1	1	1
Valgustaja		1	1
Helimees		1	1
Monteerija	1	1	1
Kokku	7	10	12

Produtsente, toimetajaid, saatejuhte ja autoreid arvesse võttes on inimeste hulk saate kohta alljärgnev:

	Tegelikkuse KesKus	Aeg Luubis	Pealtnägija
Taustatoimetaja		(2)	2
Produtsent-toimetaja	1		
Produtsent		(1)	1
Saatejuht-autor	(2)	(1)	2
Loo autor	(3-4)	(7-8)	

(n) – põhitöökoht mujal

Aeg Luubis on vaatlusalustest saadetest ainus, kus kõigile inimestele annab põhikoormuse muu töö ETV-s. Peale Ainar Ruussaare (ETV programmidirektor) ja Kaarel Tarandi (Eesti Päevalehe arvamustoimetaja) töötavad kõik saate liikmed täiskohaga ETV uudistetoimetuses. Kuna lugude autorid teevad Aeg Luubiga paralleelselt ka Aktuaalsele Kaamerale lugusid, siis annab sageli tuleb Aeg Luubiga tegeleda oma põhitöö kõrvalt. Nii saate toimetajad, produtsent kui saatejuht tõid välja asjaolu, et Aeg Luubi lugude ettevalmistamiseks jääb ajakirjanikel enamasti oma põhitöö kõrvalt väga vähe aega üle.

Aeg Luubi toimetaja Tiina Jaaksoni sõnul takistab ajakirjanikel Aeg Luubi lugudele keskendumist see, et teemad, mida kajastada, otsustatakse teisipäevasel koosolekul ja salvestus on juba neljapäeval ja reedel. Kuna ettevalmistust lugudele peavad Aeg Luubi autorid tegema tavaliselt oma uudistetoimetaja töö kõrvalt, ei anna see neile piisavalt aega Aeg Luubi lugudesse ja teemadesse süvenemiseks.” *Sa ei jõua korralikult läbi mõelda, sa ei jõua korralikult üldse tausta otsida,*” räägib Jaakson. „*Mõnikord meil ei ole mingit ettevalmistusaega, töö kõrvalt siin pigistad, sa teed seda käigu pealt kui sa oled tööl samal ajal. Samas on väga hea, et seda saadet teevad AK inimesed, kes on kursis, informeeritud, juba see intervjuueeritavate ringkond on suurem.*” (vt LISAD ptk 2.2. Intervjuu Tiina Jaaksoniga.

ETV programmidirektor ja Aeg Luubi saatejuht Ainar Ruussaare sõnul on Aeg Luubis ETV üks odavamaid saateid, sest saate formaat võimaldab kasutada suhteliselt vähe inimressurssi. Kuna lõviosa meeskonnast töötab põhikohaga ETV-s (v.a toimetaja Kaarel Tarand), siis saab neid lihtsalt honorari eest palgata väikest lisatööd tegema.

Ajakirjanikele ei paku saade täiskoormust, sest lugude autorid vahelduvad iga nädal. Samas on Aktuaalse Kaamera toimetajad ja ajakirjanikud igapäevaste uudistega kursis ning Aeg Luubi töö tegemiseks ei pea neile rentima omaette kontorit (tööd Aeg Luubi jaoks tehakse ETV uudistetoimetuses).

Saate sisu osas tähendab see võimalust ka sünergiaks- toimetajad ja lugude autorid saavad Aeg Luubi saates kajastada samu teemasid ja samu allikaid, mida nad kasutavad oma põhitöös. Koosolekul valitakse lugudele autoreid vastavalt sellele, kes on Aktuaalse Kaamera toimetuses antud teemale spetsialiseerunud või seda rohkem kui teised ajakirjanikud kajastanud. Kui Aeg Luubi mõnda loosse on vaja intervjuukatket Tartust või Jõhivist, siis saab seda tellida mõnelt Aktuaalse Kaamera korrespondendilt.

Tehnikana saab kasutada uudistetoimetuse kaamerat, valgustuslampe ja mikrofone. Samuti salvestatakse Ruussaare stuudio vahetekstid pühapäeva hommikuti Aktuaalse Kaamera stuudios, selleks ei pea eraldi ETV stuudioaega rentima.

Siiski arvab Ruussaar, et Aeg Luubis saade oleks parem siis, kui sellega tegeleks üks meeskond põhitööna: siis jääks neil rohkem aega teemasid põhjalikult uurida ja loo ülesehitust paremini planeerida. Aeg Luubi produtsent Andres Kuusk nõustub Ruussaarega. Kuuse sõnul tuleksid Aeg Luubi lood kindlasti parema pildi, dünaamilisemate intervjuulõikudega ja rohkem läbimõeldumatenas siis, kui ajakirjanik saaks looga tegeleda terve nädala. Praegu aga ei saa Kuusk AK ajakirjanikele Aeg Luubis tegemiseks tihti üle ühe vaba päeva anda. Andres Kuusk: *„Võib-olla see puudutab ka ressursi, aga mul on selline lihtne lugu. Üksik meesterahvas kolis elama väiksele saarele, üks Pakri saartest oli. Siis geniaalse loo oleks sealt saanud nii, kui Vahur Lauri oleks läinud kaameraga sinna ja oleks taga kaks päeva müütnud seal. Siis oleks saanud geniaalse loo. Meie lähme kohale ja teeme tunni ajaga ära. Selles mõttes ta on ka ressursiprobleem, mis viib raha juurde välja.”* (vt LISAD ptk 2.4. Intervjuu Andres Kuusega)

Tegelikkuse KesKusi meeskonnal on jällegi väga raske leida endale toimetajat: kindlasti mängib selle juures rolli ka asjaolu, et saate meeskond ega ETV ei saa kindlustada, et see töökoht ja saade säilivad üle ühe hooaja. ETV-s töötavad toimetajad aga saate meeskonda oma lähenemiselt ei sobi. Kuna toimetajat saab

palgata vaid honorari eest (suvel näiteks kolm kuud saadet ei toimu ja siis pole ka palka kellelegi maksta), siis on keeruline leida inimest, kes oma põhitöö kõrvalt väljaspool telemaja leiaks aega ja tahtmist saatele põhjalikult keskenduda. Kuna toimetajatöö selle saate puhul on kindlasti aeganõudev, siis kannataks selle inimese põhitöö.

Saate tegemiseks kuluvaid ressursse saab kokku hoida tehnika arvelt. Operaator on küll võttel hädavajalik, helimees ja valgustaja aga mitte. Kuna aga näiteks Aeg Luubis saate eelarve on tunduvalt väiksem võrreldes Pealtnägija ja Tegelikkuse KesKus omadega, siis pole neil võtetel kaasas valgustajat ega helimeest (valgusega tegeleb selle saate puhul rezhissöör ja heliga operaator). Pealtnägija ja Tegelikkuse KesKusi võttemeeskond on kahe inimese võrra suurem (s.t. mõlemal meeskonnal on kaasas valgustaja ja helimees). Helimehe (koos spetsiaalse helipuldiga) ja valgustaja (koos valgustusaparatuuriga) puudumise tõttu võib küll kannatada saate dünaamilisus ja pildikvaliteet, samas maksab mõlema spetsialisti rentimine koos tehnikaga üheks võttepäevaks (ca 8 tunniks) a´ 1000 krooni.

Samas on oluline ka tehnilise töö kvaliteet. ETV operaatorite, helimeeste ja valgustajate graafikust inimesi rentides võib võttele sattuda erineva professionaalsuse tasemega töötajate otsa. Raske on telemajast leida püsivat helimeest, kes kogu aeg ainult ühe saate meeskonnaga kaasas käiks (paar parimat on juba hõivatud), erafirmadest tehnilist personali palgates peab aga arvestama sellega, et nad ei saa alati soovitud päevadel kohal olla. Üks tehnilise ressursi mõõtmeid on aga professionaal, kes kiirendab tööd ja kellest on abi. Aeg Luubis rezhissöör Kalle Käesel: „*Ma tahaks muidugi korralikku valgustajat ja korralikku helimeest. Kui ma võtaks siit telemaja graafikust kedagi, siis nad kahel kolmandikul juhtudel lihtsalt venitavad aega ja on mõttetud tüübid. Ma panen tunduvalt kiiremini ise need kaks lampi üles ja mikri külge. Helimehest on puudus küll. Aga helimeestega on üldse defitsiit. Siis saaks väga palju intervjuusid teha liikumise pealt, töö käigus. Siis me ei pea neid kuskile posti äärde seisma panema ja mikrofoni peos hoidma, vaid saab liikuda samal ajal. See on oluline vahe.*” (vt LISAD ptk 2.3. Intervjuu Kalle Käesliga)

Pealtnägija rezhissöör Maire Radsin peab helimehe ja valgustaja olemasolu võttel saate eeltingimuseks. Saade oleks aga Radsini arvates tunduvalt parem, kui

Pealtnägija meeskonnaga saaks väljas käia kaks iseseisvat võttegruppi. Siis saaks ühe inimese või sündmuse portreerimiseks ja üles filmimiseks näiteks kasutada tervet päeva, mitte 3-4 tundi. Praegu näiteks pannakse pildilise katte võtmiseks loos esineja lihtsalt mööda tänavat jalutama, selle asemel, et teda erinevates kohtades ja tegevustes filmida.

Radsin: „*Meie puhul on kõige elementaarsem tingimus, et valgus ja heli on kaasas. Sest sa ei saa iialgi arvata, kui sa sõidad Võrru, et sajab paduvihma ja sa ei saa õue peal rääkida, pead minema tuppa, kus on pime. Sa ei saa sellepärast teha inimesest kolli või pimedas nurgas nohisejat. Me peame valmis olema igaks elujuhtumiks. See tundub võrreldes kommertstelevisioonidega luksus, aga normaalse televisiooni puhul mitte.*

Kui nüüd pildist rääkida, siis üks lugu ühe päevaga, teinekord isegi kaks lugu ühe päevaga, siis muidugi see, kes on televisiooniga kokku puutunud, see saab aru, et ega pilditegemiseks meil siin mingit aega ei ole. See oleks sulaselge vale öelda, et me jubedalt näeme selle pildi tegemisega vaeva. Me näeme vaeva küll, aga see pole nii nagu mujal maailmas professionaalsete saadete puhul. Meil oleks vaja füüsiliselt võtteaega, või nagu mujal maailmas, et oleks erinevad võtteteamid. Mihklikas saaks samal päeval olla üks võttegrupp väljas, Vahuriga teine. Mina võiksin tulemused kokku mängida, kui meil on kokku räägitud need mängureeglid. Aga meil on viie loo peale kolm päeva.” (vt LISAD ptk 2.9. Intervjuu Maire Radsiniga)

Eesti lugude puhul eelarve Pealtnägija teami ei ohusta: kui on hea idee, sõidetakse ükskõik kuhu, on võimalik saada ka lisavõttepäevi. Samamoodi on sel hooajal olnud ka välislähetustega.

Küll aga on seotud Tallinnast väljapoole sõitudega ajaliselt ja rahaliselt Tegelikuse KesKusi ja Aeg Luubis meeskonnad. Nemad teevad lugusid väljapoolt Tallinna harva, eriti just Tegelikuse KesKusi meeskond.

Tegelikuse KesKus produtsent-toimetaja Ene-Maris Tali sõnul tähendab Tallinnast väljapoole sõit seda, et näiteks Pärnust tuleks ühe päevaga üles võtta kaks erinevat lugu. Tavaliselt aga väiksem koht ja seal elavad inimesed selleks ainest ei anna. Kuna igas Tegelikuse KesKus saates on neli lugu, siis tähendab see, et võttepäevad on

tihedalt täis. Ja kui veel pool päeva sõidule kulub, siis tuleb kohapeal maksimaalselt palju toota. Tegelikuse KesKusi puhul erinevalt Pealtnägijast lugusid ette ei tehta (Pealtnägijal on pea alati mõni lugu „riiulis”, mida saab saate täitmiseks eetrisse lasta).

Juku-Kalle Raid, Tegelikuse KesKus autor-toimetaja, lisab: „*Praegu on komanderingurahad olemas, sellega praegu probleeme ei ole. Aga kuna me teeme seda saadet praegu sisuliselt kolmekesi, mina, rezhissöör ja produtsent, siis meil ei ole absoluutselt aega ja kui üheks päevaks teha väljasõit, siis on kõik peapeal pärast. Siis, kui sa sõidad välja, siis sul on raisatud terve päev ühe teema peale ja sa ju ei tea, mis teisel võttepäeval või juhtuda.*” (vt LISAD ptk 2.11.; 2.12. intervjuud Juku-Kalle Raidi ja Ene-Maris Taliga)

Kuna Aeg Luubis kasutab uudistetoimetuse tehnikat ja inimesi ning igas saates on vaid kaks lugu, siis saavad nemad vajaduse korral (ja kokkuleppel saate produtsendiga) ka Tallinnast välja minna. Lugude honorarid sellest ei tõuse. Ehkki uudistetoimetusel on ka korrespondendivõrk üle Eesti oma tehnilise baasiga, siis neid võimalusi kasutab Aeg Luubis saade haruharva. Esiteks juba seetõttu, et saate rezhissööril ja operaatoril on välja kujunenud oma spetsiifiline pildikeel, „teistmoodi võtmes” tehtud lugu paistaks ekraanilt kohe silma. Saate toimetaja Kaarel Tarandi sõnul ei tuleks korrespondentide lood ka sisuliselt piisavalt head, kuna nad on liialt mõjutatud kohalikus kontekstis elamisest (vt LISAD ptk 2.1. Intervjuu Kaarel Tarandiga). Samas saadetakse mõnikord korrespondendid spetsiaalselt mõne inimese juurde, kelle intervjuu on loos hädavajalik, paari küsimust küsima.

4. PUBLITSISTIKASAADETE VALMIMISE ORGANISATSIOONILINE KIRJELDUS: OSAKONNAD, TÖÖTAJAD, SÜNERGIA

Kuigi kõik kolm vaatlusalust saadet kuuluvad zhanrilt publitsistika alla ning kajastavad peamiselt päevakajalisi teemasid, kuuluvad need kõik erinevatesse ETV osakondadesse:

Aeg Luubis saadet toodab uudistetoimetus (peaproductsent Andres Kuusk), Tegelikkuse KesKus'i kultuuritoimetus (peaproductsent Gerda Kordemets) ja Pealtnägijat meelelahutustoimetus (peaproductsent Eero Spriit). Nii et tundubki, et see, millisesse toimetusse milline saade kuulub, sõltub eelkõige vastavatest peaproductsentidest.

Productsentidest on peaproductsendid need, kes töötavad täiskohaga ühes konkreetses toimetuses. Samas aga tavalised productsendid tegelevad harilikult mitme saate productseerimisega (näiteks Ene-Maris Tali toodab lisaks Tegelikkuse KesKusile veel Tweenie põngerjaid ja Piret Priisaar lisaks Pealtnägijale veel Bingo Lotot) (vt LISAD ptk 4. Saadete meeskonnaliikmete organisatsiooniline jaotuvus).

Toimetajatest (Kaarel Tarand, Tiina Jaakson, Katrin Vaga, Mariina Mälk, Ene-Maris Tali) ei tööta ETV-s põhikohaga 1 inimene: Kaarel Tarand (Eesti Päevalehe arvamustoimetaja). Samas ETV-s ei tegele antud publitsistikasaadete kõrvalt muude saateprojektidega ainult Katrin Vaga. Tiina Jaaksonile on Aeg Luubi toimetamine lisateenistus, põhikohaga on ta ETV uudistetoimetuse toimetaja. Mariina Mälk ja Ene-Maris Tali teenivad lisaks põhipalgale lisateenistust ka mõningate teiste saateprojektidega.

Kõik vaadeldavate saadete rezhissöörid saavad antud saadete eest põhipalka, kuid samas on neile ETV-s pandud ka lisakohustusi: Maarika Lauri (Tegelikkuse KesKus rezh.) teeb saadet Foorum, Kalle Käesel (Aeg Luubis rezh.) on Aktuaalse kaamera pearezhissöör (mis ei hõlma küll igapäevast tööd, vaid uudistearhiivi ja uudistesaaate üldise pildilise kujunduse eest vastutamist), Maire Radsin teeb lisaks Pealtnägijale ka suuri otseülekandeid ja arhiivmaterjalidel põhinevat saadet Tuleb tuttav ette.

Ajakirjanikest töötavad põhikohaga antud saate juures vaid Vahur Kersna ja Mihkel

Kärmas. Mihkel Kärmasel on kaks põhikohaga tööd: ETV ja Eesti Ekspressi toimetus. Vahe on ainult selles, et Kersna teeb Pealtnägija kõrvalt vahel ka teisi ETV saateid, Kärmas aga mitte, Kärmas on seotud ainult Pealtnägijaga.

Aeg Luubis kasutab ajakirjanikena inimesi, kes töötavad põhikohaga mõne muu ETV saate juures, enamasti on selleks Aktuaalne Kaamera. Aeg Luubi jaoks lugude tegemine tähendab nende jaoks lisahonorari. Aeg Luubi saatejuht on ETV programmidirektor, saate juhtimine on tema jaoks ka lisateenitus.

Tegelikkuse KesKus kasutab ainult väljaspool ETV-d töötavaid autoreid. Igas saates astuvad üles Sven Kivisildnik (reklaamibüroo Droom coywriter) ja Juku-Kalle Raid (ajalehe KesKus peatoimetaja). Kuid nendegi honorar sõltub sellest, kui palju nad konkreetsetesse saadetesse lugusid teevad. Ülejäänud ajakirjanikud astuvad üles harva ja saavad lugude eest vaid honorare.

5. SAADETE VALMIMISE GRAAFIK

Antud peatükis välja toodud produktsioonietappide valmimise kestvus näitab seda, et teatud etappide ajamahukus seab saadete valmimisele omad piirid. Töö teoreetilises osas ära toodud produktsioonietappidest (vt ptk 1.2.6.) on ajaliselt eriti reglementeeritud need, mis nõuavad tehniliste ressursside kasutamist (ehk siis võtted ja montaazh). Võttel ja montaazhil peab meeskond tegutsema kõige operatiivsemalt ega saa tühiste asjade peale aega raisata. Näiteks ei saa loo autor tulla montaazhi kaadritaguste tekstidega, mis vajavad poolenisti veel kirjutamist, niisamuti nagu ei saa võtte ajal näiteks istuda tund aega kohvikus. Alljärgnevad tabelid annavad ülevaate ka sellest, kui palju on meeskonnal igas etapis võimalik saate valmimisele aega kulutada. kui palju on teletoimetajal/autoril aega võtete ja montaazhi vahepeal oma looga tegeleda ning millises ajavahemikus toimetajad/ loo autorid üldse peavad ühe saate tegemisel hakkama saama. Samas aga näiteks produktsioonietappide peatükis kirjeldatud teemade kogumise, lugude ettevalmistuse ja vahetekstide kirjutamise etapid ei ole ajaliselt väga determineeritud. Näiteks Pealtnägija puhul võib toimetaja või autor ühe loo tausta uurida kuu aega. Lugude vahetekste võib aga nende autor näiteks kirjutada kodus ja kulutada selleks nii palju aega kui tal tahtmist on.

Kui ühest küljest näitab see peatükk, milliseid piire seab saate valmimisele ajamahukus, siis teisest küljest võimaldavad need tabelid võrrelda teletoimetamist näiteks ajalehetoimetamisega. Kindlasti saab alljärgnevaid tabelleid analüüsides väita, et näiteks olemuslugu kirjutav ajakirjanik saab oma töötunde oma tahtmise järgi rohkem planeerida kui publitsistikasaate ajakirjanik. Ajalehes ei pea ka loo kirjutamiseks ja näiteks kujundamiseks tervet mitmeliikmelist meeskonda „broneerima” kindlateks tundideks.

Tuleb ka märkida, et kuna ajakirjanikutöö, produtsenditöö, toimetajatöö ja rezhissööritöö on paljuski loominguiline, ei saa neid tundide arve pidada lõplikuks. Lasin meeskonnal välja tuua ligikaudse tundide hulga, palju keegi päevas töötab. Kindlate tundidega saab arvestada vaid tehniliste töötajate puhul.

Alljärgnevalt toon välja vaadeldud saadete valmimise graafikud (graafikut hakatakse arvestama alates eetrile järgnevast päevast):

Aeg Luubis valmimine

	Teisipäev	Kolmapäev	Neljapäev	Reede	Laupäev	Pühapäev
Rezhissöör	2 tundi (1 tund koosolek, 1 tund otsib lugudele autoreid)		6 tundi võttel	7 tundi (2 tundi salvestust+ 5 tundi võttel)	9 tundi montaaž	9 tundi (studiosalvestus, saate lõplik montaaž)
Produtsent	1 tund koosolek					
Saatejuht	1 tund koosolek			1,5 tundi (studiointervjuu läbiviimine)		4 tundi (monteeritud lugude läbivaatus, vahetekstide „kõpitsemine”, studio lõikude esitamine, reedese studiointervjuu kokku monteerimine)
Loo autor nr 1	1 tund koosolek	4 tundi loo ettevalmistus	6 tundi võttel	5 tundi võttel	6 tundi (materjali läbivaatus+ vahetekstide kirjutamine ja sisselugemine)	
Loo autor nr 2	1 tund koosolek	4 tundi loo ettevalmistus			6 tundi (materjali läbivaatus+ vahetekstide kirjutamine ja sisselugemine)	
Toimetaja	1 tund koosolek	4 tundi lugude autorite nõustamine		5 tundi (ajakirjanike abistamine, statistika otsimine saates esitamiseks)	2 tundi (ajakirjanike abistamine)	

	Teisipäev	Kolmapäev	Neljapäev	Reede	Laupäev	Pühapäev
<i>Operaator</i>			6 tundi võttel	5 tundi võttel		45 minutit (studiosalvestus)
<i>Autojuht</i>			6 tundi võttel	5 tundi võttel		
<i>2 lavaseadjat</i>				2 tundi		
<i>4 operaatorit</i>				2 tundi		
<i>Helirežissöör</i>				2 tundi		45 minutit (studiosalvestus)
<i>Helirežissööri assist.</i>				2 tundi		
<i>Salvestusinsener</i>				2 tundi		
<i>Stuudiovalgustaja</i>				2 tundi		
<i>Stuudiovalgustaja assistent</i>				2 tundi		
<i>Avakeeraja</i>				2 tundi (keerab kaamerate avasid)		
<i>Stuudioinsener</i>				2 tundi (lahendab kaamera ja videoprobleeme)		45 minutit (studiosalvestus)
<i>Grimmeerija</i>				1 tund (saatejuhi ja saatekülalise grimmeerimine)		
<i>Tekstikeeraja</i>						45 minutit (studiosalvestus)
<i>Puldiassistent</i>						45 minutit (studiosalvestus)
<i>Arvutigraafik</i>						45 minutit (studiosalvestus)
<i>Monteerija</i>						6 tundi (arvutimontaaž)

Pealtnägija valmimine

	Neljapäev	Reede	Laupäev	Pühapäev	Esmaspäev	Teisipäev	Kolmapäev
<i>Autor nr 1</i>	9 tundi võttel		5 tundi tegeleb oma looga		9 tundi valmistab eelseisvaid võtteid ja tegeleb käimasoleva loo montaažiga	9 tundi võtte+ loo kirjutamine	8 tundi lugude sisselugemine, stuudiovõtted, ettevalmistus järgmiseks saateks, koosolek
<i>Autor nr 2</i>		9 tundi võttel	5 tundi tegeleb oma looga		9 tundi valmistab eelseisvaid võtteid ja tegeleb käimasoleva loo montaažiga	9 tundi võtte+ loo kirjutamine	8 tundi lugude sisselugemine, stuudiovõtted, ettevalmistus järgmiseks saateks, koosolek
<i>Operaator</i>	9 tundi võttel	9 tundi võttel				9 tundi võttel	
<i>Valgustaja</i>	9 tundi võttel	9 tundi võttel				9 tundi võttel	
<i>Helimees</i>	9 tundi võttel	9 tundi võttel				9 tundi võttel	
<i>Autojuht</i>	9 tundi võttel	9 tundi võttel				9 tundi võttel	

	Neljapäev	Reede	Laupäev	Pühapäev	Esmaspäev	Teisipäev	Kolmapäev
Režissöör	vajadusel, kui on lavastuslikud võtted, umbes kord kuus 9 tundi	vajadusel, kui on lavastuslikud võtted		3 tundi vaatab pildimaterjali läbi	13 tundi monteerib	ettevalmistus kolmapäevaseks montaažiks	9 tundi montaaž, tund aega koosolek
Režissööri assistent nr 1			2 tundi duubeldab katteplaane	3 tundi kirjutab katteplaanide koode	13 tundi abistab monteerimisel	ettevalmistus kolmapäevaseks montaažiks	8 tundi abistab monteerimisel
Režissööri assistent nr 2				3 tundi töötab arhiividega	13 tundi tegeleb arhiividega	ettevalmistus kolmapäevaseks montaažiks	8 tundi abistab monteerimisel ja teeb stuudiosalvestust
Monteerija					13 tundi monteerib		8 tundi monteerib
Toimetaja nr 1	8 tundi lugude ettevalmistus	8 tundi lugude ettevalmistus			8 tundi lugude ettevalmistus	8 tundi lugude ettevalmistus	9 tundi lugude ettevalmistus, koosolek
Toimetaja nr 2	8 tundi lugude ettevalmistus	8 tundi lugude ettevalmistus			8 tundi lugude ettevalmistus	8 tundi lugude ettevalmistus	9 tundi lugude ettevalmistus, koosolek
Produtsent	8 tundi finantsasjad	8 tundi finantsasjad			8 tundi finantsasjad	8 tundi finantsasjad	8 tundi finantsasjad
Grimmeerija							30 minutit saatejuhtide grimmeerimine

	Neljapäev	Reede	Laupäev	Pühapäev	Esmaspäev	Teisipäev	Kolmapäev
<i>Lavaseadjad (2 inimest)</i>							1 tund panevad üles stuudiodekoratsioone
<i>Stuudioalgustaja</i>							2 tundi stuudiovõtted
<i>Helirežissöör</i>							2 tundi stuudiovõtted
<i>Helirežissööri assistent</i>							2 tundi stuudiovõtted
<i>Operaator</i>							2 tundi stuudiovõtted
<i>Videoinsener</i>							2 tundi stuudiovõtted
<i>Salvestusinsener</i>							2 tundi stuudiovõtted
<i>Kaamera avakeeraja</i>							2 tundi stuudiovõtted

Tegelikkuse KesKus valmimine

	Reede	Laupäev	Pühapäev	Esmaspäev	Teisipäev	Kolmapäev	Neljapäev
Rezhissöör	12 tundi (8 tundi võte + 4 tundi materjali läbivaatust)				17 tundi (8 tundi võte + 1 tund koosolekul, 3 tundi montaaži, 5 tundi materjali läbivaatust)	18 tundi (montaaž+ materjali läbivaatus)	7 ja pool tundi (montaaž)
Operaator	8 tundi (võte)				8 tundi (võte)		
Valgustaja	8 tundi (võte)				8 tundi (võte)		
Helirežissöör	8 tundi (võte)				8 tundi (võte)		
Autojuht	8 tundi (võte)				8 tundi (võte)		
Autor nr 1	4 tundi võttel		5 tundi, materjali läbivaatus		11 tundi (4 tundi võttel, 1 tund koosolekul, 6 tundi materjali läbivaatus, lugude ettevalmistus)	4 tundi (teksti kirjutamine+ montaaž)	
Autor nr 2	4 tundi võttel	4 tundi loo läbivaatus				4 tundi (teksti kirjutamine+ montaaž)	
Autor nr 3					9 tundi (4 tundi võttel, 1 tund koosolekul, 4 tundi loo ettevalmistus)		

	Reede	Laupäev	Pühapäev	Esmaspäev	Teisipäev	Kolmapäev	Neljapäev
<i>Toimetaja- produtsent</i>	9 tundi: kontoritöö (saate ettevalmistus + finantsasjad)	2 tundi abistab sedasama ajakirjanikku		9 tundi: kontoritöö (saate ettevalmistus + finantsasjad)	9 tundi: kontoritöö (saate ettevalmistus + finantsasjad)	9 tundi: kontoritöö (saate ettevalmistus + finantsasjad)	9 tundi: kontoritöö (saate ettevalmistus + finantsasjad)
<i>Toimetaja nr 2 (Anne Raiste)</i>						2 tundi (töö Aktuaalse Kaamera arhiiviga)	
<i>Režissööri assistent</i>				3 tundi (töö vajaminevate arhiivikaadritega)	8 tundi (töö vajaminevate arhiivikaadritega)	6 tundi (töö vajaminevate arhiivikaadritega)	6 tundi (töö vajaminevate arhiivikaadritega+ otsib fonoteegist muusikat)
<i>Monteerija</i>					3 tundi (vaheklippide montaaž)	8 ja pool tundi (monteerib)	7 ja pool tundi (montaaž)

6. PUBLITSISTIKASAADETE TOIMETAMINE EESTI TELEVISIOONIS

6.1. Aeg Luubis toimetamine

Teemade valik

Aeg Luubis meeskond on vaatlusaluste saadete meeskondadest ainus, kes peab iga nädal regulaarset koosolekut, selle saate puhul on just koosolek teemade proovikiviks. Teisipäeviti toimuva koosoleku eesmärgiks on paika panna neljapäeval ja reedel salvestatavate lugude teemad. Samuti mõeldakse välja, millest peaks rääkima saate statistikarubriigis.

Ehkki koosolekul mõeldakse ka reedel salvestatava võimaliku stuudiointervjuu külalise peale, jääb võimalik stuudiokülaline tihti lahtiseks: eeskätt sellepärast, et stuudiointervjuuga on võimalik tõsta saate päevakajalisust. Kui koosolekul konkreetse külalise peale ei tulda, jääb tema väljaotsimine Ruussaare ja toimetaja õlule.

Saate produtsent Andres Kuuse sõnul on Aeg Luubis saate tunnipikkune koosolek klassikaline ajurünnak, kus igäihe pakutavad ideed saavad kiire tagasiside; samuti sünnivad paljud teemaideed kohapeal (siin ja edaspidi- vt LISAD ptk 2. Intervjuud).

Koosolekust võtavad alati osa 4 inimest: rezhissöör Kalle Käesel, saatejuht Ainar Ruussaar ning toimetajad Tiina Jaakson ja Kaarel Tarand. Ehkki toimetajad jagavad omavahel nädalad ära: üks toimetab saadet ühel nädalal ja teine teisel, käivad mõlemad koosolekul kohal iga nädal. Tihti osaleb koosolekul ka saate produtsent Andres Kuusk ning paar Aktuaalse Kaamera ajakirjanikku, kel on pakkuda mõni teema või kes soovivad käesoleval nädalal lugu teha.

Aeg Luubis toimetaja Kaarel Tarand nendib, et saates kajastatavatele teemadele esitab saate formaat oma lihtsad tingimused. Tarand: „*Mingi seos lõppeva nädalaga peab olema. Mingites elementides. Ja samas, kuigi nädala alguses tehakse mingid otsused ära, siis tuleb arvestada, et mingid vahepeal olevad saated, sealhulgas uudised, seda nii läbi ei näri, et seal enam midagi lisada ei ole. Et seal ikka mingi oma informatsiooniline lisaväärtus oleks.*

Noh, suur osa asjadest, kui vähegi viitsida ringi vaadata, on ju kalendrites kirjas. Esmaspäeval on ju üldjoones teada mis riigis toimub nädala jooksul.”

Produtsent Andres Kuusk on Tarandiga nõus, et oluliseks lähtekohaks teemade planeerimisel on nädala tähtsaimad sündmused. Kuusk lisab: „*Aga ideaal on leida oma uus teema, millest pärast kõik räägivad. Nagu meil oli näide näiteks kiirabitehingutega, kus kiirabi on sõlminud matusebüroodega koostöölepingu ja seal liigutatakse reaalselt raha selle eest. See lugu oli järgmine päev Päevalehe esiküljel. See on meie unistus.*

Aga samas ei ole sellest probleemi, kui me käsitleme teise loona teemat, mis on olnud sel nädalal väga kuum teema. Kui meil näiteks on teisipäeval koosolek ja neljapäeval on linnavalitsuse istung ja neil on seal linnavara müük, siis suure tõenäosusega pühapäeva läheb linnavara müük väga hästi. Sest on teada, et on eelarveprobleemid. Ja kuigi lehed on võibolla sellest juba kirjutanud, siis meie ülesanne on leida oma lähenemisenurk, oma analüüs.”

Seega on koosoleku eesmärk otsida nädala kuumadele teemadele oma lähenemisenurk, mille peale teised meediaväljaanded ehk ei tule. Samas lähevad läbi ka ajatunud teemad, mille kohta koosolekul olivad tunnevad, et probleem on õhus.

Nii Tarand kui Jaakson toovad intervjuus välja, et saate teemade leidmisel on väga tähtis mitte liialt dubleerida teisi meediakanaleid. Tarand: „*Üldjoontes proovime ikka kasutada sedasorti materjali, et me ei reageeri tagantjärgi meediainformatsioonile. Äärmisel juhul- kui on maakondlikud, kohalikus meedias on mingi puuks olnud, aga mida saab uues kvaliteedis käsitleda ja mis ei ole millegipärast üleriigilisse tulnud. On jäänud tähelepanuta. Siis võib kasutada.*

Aga neid mitte, mida zeitungid niikuinii teevad, need riigielu rutiinküsimused, mis jooksevad niikuinii kõikjalt läbi.”

Tiina Jaaksoniga tehtud intervjuust tuli välja, et ETV toimetajate vahel toimub ka palju mitteformaalset kommunikatsiooni, kus üksteist erinevates saadetes kajastatavates teemadest informeeritakse. Seega jälgib ta toimetajana, et mingi teema liiga palju kajastust ei leiaks. Jaakson ütleb: „*Kuna ETV-s on neid publitsistikasaateid mitmeid, siis me peame kontrollima, kas näiteks Parlament ei tee seda teemat või kas KesKus ei tee. Sellepärast, et me oleme ju eetris pühapäeval. Sellepärast me oleme ka üle parda teemasid visanud. Siis tuleb midagi uut välja mõelda. Anne Raiste käest, kes mul üle laua istub, ma kuulen, mis Parlament teeb. Ja tema käest ma kuulen vahel*

KesKus'i ka. Ruussaare helistab ka neile aeg-ajalt ja küsib, kui meil kahtlus tekib."

Lõplike Ruussaare vahetextide paikapanek pole koosoleku eesmärk, kuid mõtteid vahetextideks panevad kirja nii antud nädala toimetaja kui Ruussaare ise. Ruussaare peabki oma rolliks just toimetuse hinnangute edastamist. „Mina pean end hinnangu andjaks, sest see on puhtalt hinnanguline saade,” räägib Ruussaare. „See on arvamussaade, mida toetavad tasakaalustatud lood. Aga saatejuht ütleb oma näo ja häälega välja kui miski on sigadus. Seisukohad muidugi sünnivad meil toimetuse koosolekul, see ei ole ühe inimese seisukoht, mis ma saates räägin. Aga on olnud ka juhuseid, kus ma pühapäeval koos toimetajaga kujundan hinnangu.”

Niisiis peab Ruussaare end saates kajastatavate probleemide kohta lõpliku hinnangu andjaks. Ruussaare jutust võib aru saada, et Aeg Luubi puhul on tegemist sellise autorisaatega, kus tema hinnang jääb kõlama ja just sellepärast, et tema seda annab. Ruussaare samastab end saatega ja eeldab ilmselt, et ka vaatajad seda teevad.

Kuid oma hinnangu väljaütlemist saates kajastatavate probleemide suhtes (ja seega ka selle hinnangu jõudmist ekraanile) peavad sama oluliseks ka produtsent Kuusk ja toimetaja Tarand. Hukkamõistva/või positiivse hinnangu annavad nad muidugi siis, kui probleem nende arvates nõuab seda: niisiis peavad nii Ruussaare Siit nähtub selgelt ka see, et produtsendi poolt väljaõeldu võib jõuda saatesse.

Produtsent Andres Kuusk: *Kui toimetuse näeb kuidagi probleemi, siis ta ütleb selle probleemi välja, mitte ei viita sellele probleemile.*

See ei tähenda seda, et keegi saab lihtsalt öelda oma arvamusi välja: ma arvan, et see on rumal või see on paha. Aga ta saab seisukoha võtta protsesside suhtes kui ta näeb, et see viib ohule või on kahjulik või korrumppeerunud. Seda võib öelda ajakirjanik väga vabalt välja. Kui ajakirjanik tõestab ära, et valitsusliige on korrumppeerunud, siis ta ütleb välja, et valitsusliige on korrumppeerunud.

Aga Ruussaare öeldu on nagu toimetuse seisukoht, ETV seisukoht."

Toimetaja Kaarel Tarand: „Tegelikult on nii, et mingil hetkel võib mingi väike toimetuselüli käituda nagu partei- kui meil on üks aramus mingist asjast, siis me ajame seda asja. See võib mõnele väga mitte meeldida.

Tegu on hinnangulise saatega ja meie arusaamisega asjadest ja "meie" koosneb võib-olla kolmest-neljast inimesest ja põhiline see arusaam pannaksegi nendesse Ainari tekstidesse ja vahetextidesse. Siis on muidugi väga lihtne, et reporterit ei karistata mitte millegagi. Tema ei pea oma nii-öelda uudistoodet klassikalise uudisvormi piirest välja viima. See võib olla uudis. Kuidas uudist tuleb lugeda, see antakse sinna juurde."

Nagu öeldud, on nädalad kahe toimetaja vahel ära jagatud: kumbki toimetaja toimetab saadet üle ühe nädala. See pole aga kuldne reegel: kui nädalasse väljavalitud teema suhtes leiavad Tarand ja Jaakson, et üks neist on teemaga rohkem kursis, siis jäävad vastavad taustaotsingud tema teha. Ja ehkki Kaarel Tarand osutus saate toimetajana valituks eeskätt sellepärast, et taheti sisse tuua „värsket verd” väljaspoolt telemaja, on tuleb tema puhul teinekord ka takistuseks see, et ta töötab Päevalehes.

„Aeg-ajalt Kaarel ütleb, et ta ei saa sel teemal kaasa rääkida, kuna juhtumisi oli seesama teema Päevalehes üleval,” räägib Ainar Ruusaar. *„Me oleme isegi toimetajat ära vahetanud, sellepärast, et Kaarel menetleb sama asja Päevalehes. Või ta teab Päevalehes selle asja kohta siseinfot, siis ta ei saa olla selle loo toimetaja siin. Paar korda oleme jah toimetaja siis ära vahetanud. Selles mõttes on kõik täiesti eetiline.”*

Koosolekul paikapandud teemasid vahetatakse ümber haruharva, vaid sellisel juhul, kui tõesti selgub, et seda, mida koosolekul otsustati, tegelikus elus ei eksisteeri. Koosoleku-välisele teemade ümbermängimisvõimalusele meeskonnaliikmed eriti ei panusta. Tiina Jaakson: *„Üldiselt see aeg on ikka nii väike, et siin peab kindla peale minema. Meil teisipäeviti on see koosolek ja neljapäev-reede on võtepäevad ja laupäeva hommikul on montaaž. Ja kui reedel on see võte toimunud õhtul hilja veel ja need inimesed tuleb kokku ajada, kogu see seltskond, kes teeb, töötab ju AK-s iga päev, seal ei saa eriti ümber mängida, sa pead kindla peale välja minema.”*

Koosolek on Aeg Luubi tootmistsüklist kõige demokraatlikum etapp: siin otsustavad koosolekul osalejad ühiselt, millised teemad jõuavad saatesse. Edasi läheb loo tegemisel otsustusõigus aga toimetaja ja vastava loo autori kätte, kusjuures suurem sõnaõigus on loo autoril.

Ehkki aga nii Tarand, Kuusk kui ka Ruussaar peavad saadet Aeg Luubis hinnanguid andvaks saateks, siis kõige ebademokraatlikum etapp on see, kui pühapäeval Ruussaar ikkagi ise otsustab, milline hinnang saates kajastatava probleemi suhtes jääb kõlama. Sealjuures ei pruugi ta arvesse võtta üldse koosolekul räägitut ega toimetaja poolt soovitatut.

Teemavaliku ja pildi seos

Kõik intervjueeritud meeskonnaliikmed tõdesid, et sobiva pildimaterjali puudumisel ükski hea teema teostamata pole jäänud: rezhissöör on olnud sobiva pildimaterjali leidmisel ja otsimisel leidlik.

Siiski tuleb võimaliku pildi teema arutlusele ka koosolekul teemade valimise faasis. Siiski aga otsustatakse enne ära teema, siis alles tuleb kõne alla see, kuidas seda pildiliselt lahendada võiks. Tiina Jaakson: *„Me ei võtagi teemat, kui seda on pildiliselt võimatu lahendada. Selle me juba seal koosolekul arutame läbi, et mis see pilt võiks olla. Mingi pilt peab ju ikkagi olema. Aga Kalle (Kalle Käesel, Aeg Luubis rezhissöör- M.M.) on igal võttel kaasas ja tema pakub, kuhu võiks veel minna ja kuhu võiks kutsuda intervjueeritava. Ja kui toimetajal on endal häid mõtteid, siis pakub neid tema. See ei ole nii raudselt paigas, et kes seda tegema peab.”*

Rezhissöör Käeseli sõnul pole aga ühtgi teemat, mis koosolekul osalejatele meeldib, atraktiivse pildi puudumisel ära jäetud. Ikka katsub rezhissöör midagi leida või välja mõtelda.

Käesel ütleb, et kuigi tema teemasid pakub koosolekul välja väga harva, on tema koosolekul viibimisest abi ka pildiliselt huvitavamate lugude valimisel. *„Tegelikult selles on küll vahe, kas sa käid koosolekul või ei,”* tõdeb Käesel. *„Kui on kaks võrdväärset varianti, mille vahel valida, siis ma saan ikka öelda, et kuulge, pildiliselt see lugu võib tulla halb ja see võiks tulla huvitavam.”*

Toimetaja Tarand ütleb, et tema saatele pildilisi soovitusi ei kipu andma. *„See toimib sellise laheda usaldussuhtena praegu. On näha, et kes mida teeb ja kuidas see välja kukub. Igaüks peab oma rida teadma kõige paremini, nii värk käib. Pole mõtet nagu amatööridel proffi õpetama minna.”*

ETV arhiivimaterjali üritab Käesel saates võimalikult vähe kasutada: see ei sobi tema sõnul saate esteetikaga. Seetõttu tuleb võttel ja teemavalikul ikkagi arvestada ka sellega, et pildimaterjal tuleb neilt kahelt päevalt kätte saada.

Lugude ettevalmistus

Lugude autorid valitakse kas koosoleku käigus või pärast koosolekut. Nendeks on valdavalt uudistetoimetuses töötavad ajakirjanikud, kui nendest kellelegi lugu „maha müüa” ei õnnestu, teevad lugusid ka teised ETV töötajad. Ainar Ruusaare sõnul on uudistetoimetuse ajakirjanikud saates olevat lugude autorid seetõttu, et saate produtsent juhib ühtlasi ka ETV uudistetoimetust, seega on tal meeskonnast selge ülevaade. Koosolekul välja mõeldud viiakse harilikult vastavusse ajakirjaniku profiiliga: näiteks majandusteemad lähevad ajakirjanikule, kes teeb ka uudistes valdavalt majandusteemasid.

Saatejuht Ainar Ruussaar ning vastava nädala toimetaja räägivad loo autoriga loo eeldatava fookuse selgeks ka siis, kui vastav autor koosolekuga liituda ei saa. Koosolekul mõeldakse alati välja saate teemad ehkki pole teada, millised autorid sel nädalal saavad lugusid üldse teha. Pärast koosoleku lõppu (või ka koosoleku ajal juba) otsivad koosolekul osalenud teemadele autoreid. Kui autor on leitud, tuleb sellekohane teade meililisti.

Ruussaar: „*See loo mahamüümine käib väga põhjalikult. Kui loo autoril meie jutu peale silm särama lööb, siis mina ja toimetajad saadame talle veel pikki bullasid, mis me koosolekul välja mõtlesime.*”

Kui koosolek on läbi ja loo autorile teema „maha müüdüd”, siis Ruussaar enam otseselt lugudesse ei puutu, nüüd hakkavad lood elama toimetaja ja loo autori käes oma elu. Samas leiab Ruussaar, et on pärast koosoleku lõppu üsna teadlik sellest, millised lood neist väljavalitud teemadest välja tulevad. „*Üldiselt on niimoodi, et umbes 80% ma tean selle koosoleku lõppedes ja pärast seda, kui me oleme selle loo tegijaga rääkinud, milline see lugu välja näeb ja mis on selle loo sisuks. Et kuhu ta välja peab jõudma. Kes seal peaks rääkima, see nii oluline polegi. Näiteks me mõtleme välja, et tahame teha lugu sellest, kuidas raha ringleb Europarlamendi valimistel, me teeme provokatsiooni, ütleme, et meil on 30 miljonit krooni ja uurime,*

mis meile selle raha eest antaks. Selles mõttes on stsenaarium välja mõeldud. Üldiselt jääb see ikkagi kehtima.”

Suhtlus pärast koosolekut toimub meeskonnaliikmete vahel nüüd juba isiklike pöördumiste kaudu (telefon, mail, suhtlemine AK ruumides). Kõigi meeskonnaliikmete vaheliseks suhtlemiseks on saate meeskonnaliikmetel oma maililist. Toimetaja Kaarel Tarand saadab alati sinna ka väljavalitud teemad ja võimalikud fookused kas tekstina või punkthaaval. Kirjale on lisatud ka oletused ja võimalused, kust lugude materjali kokku saaks. Siiski autorid ka helistavad, et nõu küsida. Intervjuud selle saate toimetajatega näitasid, et Tarand ja Jaakson on lugude autorite jaoks eeskätt konsultandid, mitte niivõrd taustainfoga varustajad. Konsultantidena annavad toimetajad peamiselt nõu, milline võiks olla loo peajoon, fookus. Siin saabki paralleele tuua minu töö teoreetiliste lähtekohtade **peatükis...** viidatud Marii Karelli tööle, kus Karell kirjeldab ajalehetoimetaja kui konsultandi rolli. Suhtlemine loo autori ja toimetaja vahel on nii Aeg Luubis toimetajate kui Karelli töös kirjeldatud konsultandi (inglise keeles *coach*) ja reporteri vahel sarnane.

Tiina Jaakson peab paremaks lahenduseks isiklikku vahetut nõupidamist. Tema lähenemine viitab samuti toimetaja kui konsultandi rollile. Toimetajana Jaakson ise allikatega ei suhtle, selles osas annab ta vaid nõu. Jaakson: *„Siis kui koosolek on ära olnud ja ma lepin toimetajaga kokku, kes seda lugu teeb, siis me arutame läbi ka, kuidas seda teha, et mis see põhiliin seal olla võiks, et see lugu laiali ei kukuks. Siis me arutame läbi, kes need intervjuueeritavad võiksid olla. Aga intervjuueeritavatega kokku leppimine on ikkagi toimetaja asi.”*

Nii Jaakson kui Tarand möönavad, et toimetaja ja autori vahelised suhted sõltuvad vägagi ka autori enda kogemustest ja vajadustest. Jaakson ütleb: *„Kui toimetajal (toimetajana peab silmas loo autorit- M.M.) on see teema väga selge, kui on täitsa tema teema ja tema valdkond, siis on toimetaja selle teemaga omas kodus ja siis ei ole vaja nii kangesti anda nõu. Aga mulle väga meeldib, kui toimetajaga saab enne arutada, et mida teha, kui mõni intervjuueeritav ära ütleb, siis ma olen nõus uusi pakkuma. Ma ei arva siis, et toimetaja on vilets, kui ta mult nõu küsib.*

Kuna me oleme kogu aeg AK-s ka, siis inimestele satuvad ikka need teemad või neid võetakse meelsamini, mis on nagu sinu teemad, mida sa palju teinud oled. Kui sul on

asi selge, siis ei ole sinna vaja kõrvale kedagi jalgratast leiutama, kes sind paberihunnikuga üle kuhjab.”

Kaarel Tarand: „Mõnda on vaja rohkem juhendada-suunata-aidata mingi taustmaterjaliga, mingite kontaktidega. Mõnda teist jälle hoopis vähem, et piisab enam-vähem sellest, et räägid korra selle asja ära, et mis tuleks teha ja nii ta läheb... Nii palju kui siis nendes aja- ja tehnilistes raamides on võimalik saada.

No näiteks mul ei ole mõtet Vahur Laurile seletada, mida ta kaitseväelastega peab tegema. Näiteks. Ta on seda teemat teinud mingi 15 aastat. Kui on karastunud Toompeal käija, siis tuleb otsida pigem seda teistsugust rakurssi. Ja tähtsate inimestega suhtlemisel on aeg-ajalt vaja kedagi julgustada, et mitte alt üles vaadata, vaid suhelda kui viisaka partneriga, samaväärselt. Aga no eks kõik nõuab natuke harjumist. Ei saa nõuda, et värskelt koolipingist tulnud saab kõigiga samamoodi suhelda kui teine kes on 10 või 20 aastat seda teinud.”

Seega peab Tarand nooremate ja kogenumate lugude autorite puhul oma ülesandeks neid rohkem suunata/julgustada, kogenumate puhul aga on toimetaja ülesandeks näidata, et on ka teisi võimalikke lähenemisviise teemadele. Näiteks kogunud AK poliitikareporteril, kes teeb ka Aeg Luubisse lugusid, võib olla välja kujunenud oma stiil, kuidas loos tutvustada mõnd poliitilist parteid, ajaloolist sündmust või mõnd intervjuueeritavat. Toimetaja peab siis näitama, et kas teistmoodi on see võimalik.

Ka Tarand annab sarnaselt Jaaksonile intervjuueeritavate suhtes üksnes nõu, intervjuude kokkuleppimine on lugude autorite ülesanne.

Võtted

Võttel või vahetult enne võtteid sekkub loosse jõuliselt rezhissöör. Nüüd on juba tema ja konkreetse loo autori vaheline asi terviklik lugu üles filmida. Aeg Luubis puhul on rezhissööri kindlaks nõudmiseks saatest saatesse jäänud see, et ajakirjanikud otsiksid oma loosse mingi konkreetse tegelase või tegevuse. Toimetamise seisukohalt näitab see seda, kuidas ühel hetkel osutub problemlugude tingimuseks selle saate puhul, et seda tuleb rääkida läbi konkreetse loo „*Ma üritan igasse loosse leida lisaks probleemile ka mingit juhtumit või case'i. Mitte mina ei ürita, vaid ma käin neile peale, et kuulge, otsige midagi. Aga ma hakkan vinguma tavaliselt siis, kui võte on poolepeal, et pagan, täna ei tulegi siis asja või,*” jutustab Aeg Luubis rezhissöör

Käesel. „Ma eeldan, et igas loos on mingi personaalne tegelane või mingi konkreetne tegevus, mis seob kogu seda asja. Sest lihtsalt rääkida ühe osakonna juhataja ja teise ministriga ja kolmanda riigiametnikuga- see minu meelest on igav.”

Käesel toob näite, kuidas tema arvates telelugu mõjuma hakkaks: „Kui sul on näiteks Eesti Energia tulevikupoliitikast lugu ja sul ei ole võimalust Narva sõita, põlevkivikaevandustesse, vaid sa pead ühe päeva, viie tunniga selle üles võtma, siis ma saan aru, et sinna on päris raske leida mingit pointi. Aga siin on just see, kui palju autor tuleb kaasa. Näiteks ma kujutan ette, et osad tüübid tulevad ise selle peale, et lepivad kokku näiteks Tallinna pesumajaga, kus kulub hästi palju elektrienergiat või lähme me kuskile korterisse pliiti näppima. Et leida keegi, kellel on sellega probleeme. Et siis saaks lahti minna sellest, et näed, siin on kakskümmend pesumasinat reas, igaüks võtab neli kilovatti tunnis, kuus teeb see kuusteist tuhat krooni ja sellega on probleeme. Aga selle pesumaja pildiga saan mina juba ilusasti kaks minutit täis panna.”

Loo autoritel kipub tihtipeale konkreetse juhtumi või näite välja-ajamine Käeseli sõnul meelest minema. Seetõttu tuleb tihti ette ka juhuseid, kus loo autor ja rezhissöör seda juhtumit keset võttepäeva telefoni teel välja ajama hakkavad.

Vahel juhtub ka nii, et varem väljaotsitud case pildiliselt ei sobi ja ka siis tuleb seda uuesti organiseerima hakata. Käesel toob näite: „Näiteks see neljapäev, kui ma käisin Roaldiga võttel, meil oli laste tööhõive teema. Selles mõttes ma saan temast ka aru, et talle lubati, et me saame filmida mingeid kutte, kes töötavad ehitusel, keskkooliõpilased. Aga kui me jõudsime kohale, siis seal oli mingi noortekeskus, kus oli kaks reha ja kaks labidat. Õeldi, et maja taga on meil liivaplats, seal te võite kaevata. See on mõttetult meile, eks. Siis me ajasime ühe jalgrattakulleri välja, millest saime lõpuks päris laheda pildi. Et kui noor otsib tööd, siis ta võib saada tööd jalgrattakullerina suvel.”

Stuudiointervjuu

Stuudiointervjuu viib läbi saatejuht Ainar Ruussaar reedel kella 12-13. Nagu eelnevalt mainitud, koosolekutel sageli stuudiokülalist paika ei panda, nii et külaline jääb tihti toimetaja ja Ruussaare enda välja nuputada. Kui külaline pannakse paika koosolekul,

annavad nõu ka toimetajad, mis teemadel ja küsimustel külalisega võiks peatuda. Kui koosolekul külalist välja ei mõelda, sõltub ettevalmistus intervjuuks teemast: on teemasid, mida Ruussaar valdab paremini kui toimetaja, siis ta nõu ei küsi, vastupidistel juhtudel aga küll.

Isegi kui toimetaja kontakteerub ise stuudiokülalisega, peab Ruussaar vajalikuks enne salvestust ka ise külalisega ühendust võtta. *„Sellist asja pole, et me esmakordselt kohtume studios. Intervjuu lihtsalt ei tule välja kui kaks võhivõõrast inimest räägivad üksteisega esimest korda alles grimmitoas.”*

Stuudiointervjuu pikkus on harilikult 10 minutit, saatesse läheb sisse 5 minutit. Intervjuu lõikavad pühapäeval lühemaks rezhissöör ja saatejuht koos.

Lugude taustatekstide toimetamine

Jaakson küsib alati loo autoritelt lugude tekste enne montaaži näha, Tarand laseb neil endil otsustada: tunnevad nad vajadust toimetamise järele või ei.

Kuna lugude montaaž on laupäeval, siis saavad ka lugude tekstid harilikult laupäeviti valmis. Seetõttu pole alati kindel, kas toimetaja alati su tekstid kätte saab. Tarand: *„Kui ma pole näiteks arvuti juures, siis tavaliselt ma küsin inimese käest, et kuidas sul süda ütleb, kas tahad mulle selle telefoni teel ette lugeda või ei taha? Kas tunned, et on kõik nii kindlalt paigas nagu räägitud või ei ole? Sealhulgas tempod jne. Et kas ikkagi see, mis on tähtis, on suuremalt välja mängitud ja vähemtähtis väiksemalt? Või on äkki takerdunud mingisuguse ilusa detaili kirjeldamisesse ja tähtis asi on seetõttu jäänud liiga vähe rõhutatuks.”*

Tarand lugude taustatekste eriti ei redigeeri: kui, siis ainult konseptuaalseid vigu ja faktivigu. Oma kommentaarid teemale jätab ta Ruussaarele ja neid taustatekstidesse harilikult ei suru. *„Aga on ju põhjust lähtuda ikkagi eeldusest, et seda saadet tehakse parimate võimalikega olemasolevatest. Seega, kes on positiivselt häälestatud, need püüavad endast anda parima. Neid segada mingisuguste väiklaste pisiasjade ja õpetamisega- sellel pole mitte mingisugust mõtet. Kui neil lased vabalt joosta, siis parem tulemus tuleb lõppkokkuvõttes.*

Seda ei ole võib-olla niimoodi päris täpselt hea väljendada, aga mina käsitlen end

sellise ideoloogina pigem, kes ei sekku käsitöölisesse asjadesse. See pole minu asi. No hea küll, kõikide teemade suhtes mul ei ole mingit kindlat eelseisukohta, kuna ma ei tea sellest suurt midagi, aga siis tekib see seisukoht, paigutub mingisugusesse tausta, mingisse konteksti, seos tekib.

Eks nad kirjutavad ju endale suupäraselt. Kui seal on mingi kontseptuaalne viga, siis ma muidugi annan endast parima, et see välja jääks. Aga nii on, et kes ennast natuke ebakindlalt tunneb või komistab millegi otsa mis ei ole päris täpselt selge, mingisuguse uue asjaolu otsa või lisa-asjaolu otsa, eks ta siis helistab ja küsib.”

Ka Jaakson ei redigeeri tekste märkimisväärselt, kuigi tahab neid alati enne sisselugemist näha. Jaakson: *Põhimõtteliselt toimetan selliseid väikeseid asju, just selliseid, kus tekib võimalus kahte pidi mõelda. Mõnikord ma saan aru, mida toimetaja mõelnud on, aga ta on seda sellises ajahädas kirjutanud, et see mõte ei tule hästi välja. Ega mina talle seda lauset siis ei kirjuta, siis ma ütlen, et siin oleks vaja midagi ette võtta. Ma ei saa hakata teise inimese stiili ümber tegema, see inimene on nagu ta on. Kui ma näen mingit ilmselget viga, mida inimene oma ülepingutatuse juures ei ole tähele pannud, siis ma ütlen. Midagi ebaloogilist. Ma stiili üldse ei paranda, seda mul ei ole mõtet teha.”*

Lugude montaaž

Suurem osa lugude autoreist arvestavad teksti kirjutades ka seda, kuidas seda on montaažhis võimalik pildiga kokku sobitada, leiab Jaakson. „Kui on hea pilt, siis mõni pilt ju lausa kutsub kirjutama teksti pildi järgi,” ütleb Jaakson. „See on ju eriti hea, kui pilt ja tekst üksteist toetavad. Mina olen tähele pannud, et iga toimetaja otsib, et oleks mingi link teksti ja pildi vahel. Täitsa tuimalt ei tehta.”

Teksti sisu rezhissöör Käesel Jaaksoni andmetel montaažhis ei lase autoreil muuta, teinekord on vaja teksti montaažhis üksnes lühemaks võtta. Jaakson: „On küll lood sattunud liiga pikad, siis ma olen seal montaažhis istudes mingeid juppe maha tõmmanud. Ja siis Kalle on need välja võtnud. See on siis juba sisseloetud loost. Tegelikult sisu mõttes ei oleks pidanud võtma välja, siis oleme kahekesi koos lühendanud.”

Vahel on ka öelda, mida peaks tekstis rõhutama seoses pildiga, vahel ei ole. Aga üldiselt nad käivad ise võttel kaasas ja teavad, mis pildis on. „Vahel lasen ma tekstid ka natuke ümber teha,” räägib Käesel. „Näiteks kui on mingid sünkroonid, mis omavahel ei monteeru, siis ma lasen sinna midagi vahele kirjutada. Või kui sünkroonid on liiga pikad- kui inimene räägib minut aega seda, mida autor ütleks viie sekundiga ära, siis ma lasen lühemaks teha ja tal endal öelda seda. Vahel lasen ka sisse kirjutada mingeid asju, mida ma mäletan, mis kindlasti loos olid ja mida peaks kuidagi puudutama, et ma saaksin pildis sisse tulla.”

Käeseli hinnangul tuleb montaazhiruumis tekste kärpida eelkõige nende liige pikkuse pärast: „Kui nad tulevad oma paberitega kohale, siis selle arvutiprogrammiga, millega on need tehtud, ma näen kohe ära päris täpselt, kui pikaks lugu läheb. Lehekülgede arvu järgi ja kui pikalt see viimasel leheküljel üle on. Vahel hakkab ma ka montaazhis esimesest minutist peale, et kuule, nüüd on vaja lühemaks tõsta. Lugu on keskmiselt neli ja pool minutit. Kui me oleme kuskil kolme ja poole peale jõudnud, siis ma ütlen, et nüüd sul on minut aega ja teeme lühemaks. Siis me maksimaalselt viie minuti peal lõpetame tavaliselt.”

Saate produtsent Andres Kuuse sõnul on Aeg Luubis pilditaotluseks olla hästi aktiivne, hästi kaasaegne, hästi innovaatiline. „See on selline sisu ja vormi teadlik eksperiment mõnes mõttes. Sest sisu vastab alati klassikalise ajakirjanduse põhimõtetele, seal ei eksita kunagi tasakaalustatuse nõuete vastu, seal antakse kõikidele osapooltele võimalus, kui on mingi problemlugu. Aga pildikeel on täiesti sellest klassikast väljas. Selline vahva supp tuleb sealt välja minuarust,” lausub Kuusk. „Aga ma näen, kuidas inimesed arenevad koos selle Kalle käekirjaga. Selliseid lugusid ei ole, et rattattaa-tattaattaa on mõeldud tekst valmis ja rezhissöör vaadaku, mis sinna peale panna. Aga see on juba osa võttel käimisest, sest see ajakirjanik koos Kallega mängib juba mängib niikuinii selle stsenaariumi läbi, mis seal toimub, keda me intervjuerime, kuhu me sõidame, mida me lavastame. Sellest juba tulevad need teksti aktsendid.”

Käesel ise iseloomustab saate pildikeelt, mida ta montaazhiga saavutab, alljärgnevalt: „Mul on põhiline see, et ei oleks ülearust prahti sees, et asi käiks liikumisest

liikumisse. Ma ei pane kunagi ühtegi plaani enne sisse kui keegi käe laualt tõstab. Kui see lihtsalt vedeleb sekund aega ja siis alles tõstab, siis on jama.”

Saatejuhi vahetekstid

Pühapäeval kell 9 hommikul tuleb Ruussaar ETV-sse, vaatab monteeritud lood läbi ja kirjutab nende põhjal endale vahetekstid. Ruussaare ülesanne on siduda kogu saade tervikuks ja leida teemade vahel põhjendatud seoseid. See, et saatejuht teeb saate stuudiotekstid samal päeval kui on eeter, aitab tagada saate päevakajalisust. Samas ei ole tal ka päev varem võimalus oma stuudiotekste salvestada, sest lood valmivad alles laupäeva õhtul. Ja Ruussaar tahab alati enne oma tekstide kirjutamist lood enne läbi vaadata.

Mõlemad saate toimetajad saavad saatejuhi vahetekstideks enne salvestust ka omi mõtteid: *„Jaakson saadab selliseid konkreetsemaid ja lühemaid mõtteid, Tarand jälle rohkem otsib seoseid ja filosoferib,“* kirjeldab Ruussaar.

Tekste, mida Ruussaar saates esitab, nimetab ta ise „puhtalt autoritekstiks. Ruussaar: *„Meil ei ole traditsiooni, et ma saadan pühapäeva hommikul kell kümme või pool üksteist toimetajale maili, sest see ei tööta. Pühapäeva hommikul see ei tööta, see töötaks kolmapäeva hommikul. Tegelikult on toimetaja ausalt öeldes olukorras, kus ta vaatab “Aeg Luubis” saadet alati huviga, sest ta tahab näha, mida Ruu ütleb. Mida siis Ruu nüüd ütleb.*

Selle teksti, mida ma ise esitan, selle ma kirjutan ise. Ma ei esita võõrast luuletust. Mul on nii lihtsam. Aga mul on olnud mõlema toimetajaga nii, et mul ei tekigi sünergiat. Et nad saavad oma mõtted kolumniks ja ma loen neid mõtteid, aga saan aru, et need on minu jaoks võõrad mõtted. Et mul on endal väga häid mõtteid, siis ma kirjutan ikka ise kolumni.

Aga tihti on ka nii, et ma loen, ja täpselt minu mõte! See on selles mõttes, nagu jumal juhatab. See on ikkagi puhtalt autoritekst.”

Samas ei saa Ruussaar eelmisel päeval valmismonteeritud lugusid nägemata oma tekste valmis kirjutada: *„Kasvõi pildiliselt võib seal olla mõni detail, mis annab mulle väga hea mõtte kolumni jaoks. Mõni zhest, mõni tsitaat. Ma ju tsitaate ei saa ette planeerida. Vahel mõni tsitaat tuleb nii magus, et ma saan allika tsitaadi peale*

sisuliselt kirjutada kogu kolumni kokku. Ehk siis ta ise annab mulle võtme.”

Kui Tiina Jaakson pakub Ruussaarele üksikuid mõtteid, mida ta võiks ekraanil esitada, siis Tarand kirjutab harilikult sidusa teksti. Tarand ütleb: *„No näiteks selle sissejuhatava teksti, mis seal kolumniks nimetatakse, selle- kui ma ta kord kirja panen, siis ta enam-vähem nii ka läheb. Teinekord ta teeb seda muidugi endale suupäraseks. Nii peeneks ma ei ole seda asja ajanud, et oleks tema kõnepruuki nii põhjalikult uurinud, et oskaks talle kohe mugava variandi suhu panna.*

Ja teine asi on ka see, et kui pühapäeva lõunapaiku neid tekste sisse loetakse, siis selle aja peale on võib-olla tekkinud mingi värske info, mida saab sinna veenvalt seostada ja lisada. „

Saate lõplik kokkulõikamine

Stuudiointervjuud ja vahetekstid lõikavad kokku Ruussaar ja Käesel. Ruussaare sõnul on Käeselil seejuures samasuur õigus asju kärpida kui temal endal. Käesel parandab ka Ruussaare stuudioteksti. *„Me teeme ikka salvestamisel väga palju duubleid,”* jutustab Ruussaar. *„Ehkki mul on suflöör ees, siis kui sa ise kirjutad, siis ega sa ise omaenda vigasid ei näe, kaasa arvatud lauseehitust. Siis väga tihti ma studios sõnastan lause suflööris ümber, sest et Kalle ütleb, et kuule, see ei kõla. Ja ma vaatan ja ma saan aru, et see ei kõla.”*

Ruussaarel on ka saates eetrisse minevate lugude toimetamise õigus s.t. et mingeid kohti sealt „välja visata”, aga seda varianti on ta enda sõnul kasutanud haruharva.

6.2. Pealtnägija toimetamine

Teemade valik

Pealtnägija toimetajate ülesandeks on teemade valimine ja nende pakkumine autoritele, taustainfo otsimine ja võtete planeerimine: kui käes on võttepäev, siis sellest alates toimetaja enam antud loosse harilikult ei puutu st autorite kaadritaguseid tekste ega stuudiotekste tema ei redigeeri. Toimetajate organiseerida on ka igas saates olev välislugu ja nende tõlked. Saate teemade suhtes teevad lõpliku valiku saatejuhid. Toimetaja Katrin Vaga: *Meil on niimoodi, et kuna meil on autorisaatega tegu ja saatejuhid on samas ka autorid, mitte lihtsalt saatejuhid, siis*

see vastutus langeb eeskätt nende peale. Mis tähendab, et nad teevad ise oma vahetekstid, ise monteerivad kokku, ise vaatavad läbi. Pilti nad muidugi läbi ei vaata. Meie, toimetajate, töö on siis nende mõtete otsimine, mida võiks teha, toimetajatööd me teeme sisuliselt kõik neli. Meie Mariinaga otsime samamoodi teemasid, arutame neid omavahel, mõtleme, millest võiks tulla asja ja siis vastavalt jagame ära, kes mis lugu ajab. Aga peamine otsustusrõhk jääb tegelikult Kärmas ja Kersna peale. Nemad ütlevad “ei” või “jaa”.

Mõnede Pealtnägija teemade peale joostakse kohe pärast telefonivihjet võttebrigaadiga välja, teisi teemasid organiseeritakse üle aasta. Koosolekud toimuvad harva ja kui toimuvad, siis arutataksegi seal neid pikema perspektiiviga lugusid. Produtsent Piret Priisaar: *„Meil ei ole sellist asja nagu koosolekud. Väga üksikud, aga üldiselt meie tööstiil ei ole selline. Kuna meie oleme ühe toimetaja ja Kersnaga ühes toas ja Kärmas käib ja pendeldab ka seal vahel, siis kõrvaltoas on juba teine toimetaja ja me oleme hästi lähestikku, niimoodi me saame kiiresti neid asju läbi rääkida. Koosolekut pole mõtet jääda ootama, kuna tööprotsess on niivõrd elav. Tundub koomiline kui ma ütlen, et ära sellest nüüd praegu räägi, räägime sellest kolme päeva pärast koosolekul.”*

Saatejuht Mihkel Kärmas põhjendab järjepidevate koosolekute puudumist Pealtnägija puhul alljärgnevalt: *„Aeg-ajalt on meil ka koosolekuid, aga neid on väga raske pidada kuna kõigil inimestel on mingisugused tegemised. Ja seda aega mingisuguseks koosolekuks leida on väga raske. Pluss sinna tulevad mängu inimeste isiklikud iseloomujooned, kõik ei ole sellised koosoleku-pidajad, näiteks Vahur Kersna. On olnud ka juhuseid, kui esmaspäeval ma tulen montaaži ja kuulen Vahurilt alles siis, mis lugu ta teeb. Tema näiteks ei ole selline eriline meeskonnamängija.”*

Taustainfo kogumise kõrval on üks toimetajate põhiülesandeid vastu võtta vaatajate tagasiside ja teemasoovitused. Saatetegijate endi hinnangul on televaatajate „vihjetest” pärit umbes pooled Pealtnägija teemad. Laekunud vihjetest aga omakorda lähevad salvestamisele umbes 15%. Mihkel Kärmas sõnul ongi toimetajate kõige tähtsam roll olla esimene kaitseliin, kes võtab endale selle televaatajate tagasiside põhilise löögi. *„Seda tagasisidet, igasugust informatsiooni, tuleb niivõrd palju, et üks või kaks inimest ei suuda seda lihtsalt läbi närida,”* kirjeldab Kärmas. *„See on nende*

kõige esimene ja kõige suurem ülesanne. Kui me endal hakkab üle ääre voolama, siis me lihtsalt suuname need inimesed toimetajatele, kes nendega siis suhtlevad. Ja siis, kui asi nende meelest on asja väärt, siis nad kiirgavad meile seda edasi. Ja siis me hakkame koos otsustama, mida ja kuidas teha.”

Toimetaja edastab oma äranägemise järgi parimad teemad (nii vihjetena tulnud kui mujalt laekunud ideed) saatejuhtidele, et nemad otsustaksid, kas teemat tasub hakata looks organiseerima või ei. Otsustusõigus ongi üksnes saatejuhtidel. Siis, kui saatejuhid leiavad enda arvates hea teema, ei pea nad mõlemat toimetajat sellest informeerima, et hakkavad teemat looks vormistama. Nad kas paluvad ühel toimetajaist taustainfot otsida või otsustavad ise kohe võtteid organiseerida.

Toimetaja Mariina Mälk: *„Näiteks kui Vahuril on sinna automaatvastajale midagi mahlakat tulnud, siis ta põrutab kohe minema, tal pole üldse vaja kooskõlastada, tal lugu juba toimub.”* Samas võib ka toimetajal endal välkidee tulla, mis kohe tegemisse läheb. *„Mul näiteks täna tuli äkki üks teema pähe, millest võiks lugu teha, helistasin Vahur Kersnale, et see minu arvates oleks vahva, tund aega on sellest möödas ja juba on võtted organiseeritud. Ta sõidab praegu intervjuud tegema,“* lausub Mälk.

Mihkel Kärmas: *„Näiteks kui toimub kunstnike hooajanäituse maalimine ja sulle esmaspäeval öeldakse, et teisipäeval on sul võimalus filmida seda, siis loomulikult me ei küpseta seda pikalt. Lugusid on väga erinevaid. Mõnikord on vaja reageerida kiiresti, kui mingi sündmus toimub. Et tulge appi, buldooserid lõhuvad meie mänguväljakuid! Kui see asi väärrib seda, siis me läheme ükskõik, millisel kella-ajal. Aga me püüame loomulikult võtteid sättida graafiku järgi, sest selline kiirreageerimistöö on ruineeriv nii vaimselt, füüsiliselt kui ka finantsiliselt.”*

Teemavaliku ja pildi seos

Intervjuude põhjal selgus, et Pealtnägija puhul rezhissöör saate sisu ei dikteeri: rezhissööri tahe on, et pilt oleks võimalikult sisu toetav ja võimalikult vähe silma väsitav. Samas tõid meeskonnaliikmed välja selle, et kuna nad on juba nii kaua koostööd teinud, on tavaliselt nii toimetajatel, autoritel kui rezhissööril juba teemavaliku etapil selge, kas pildiliselt lugu mängib välja või ei.

Mariina Mälk: „No ikka oleme arutanud, et kui tal ikka midagi katteks panna ei ole, siis see ei toimi. Aga meie dressuur on juba nii suur, et seda eriti ei juhtu, meil on sõnadetagi selge, mida loos vaja on.”

Mälk toob näite: „Näiteks täna ma kiirgasin ühe loo edasi Aktuaalsele Kaamerale. Need lood, mida ma tunnen, et meile ei lähe, aga vaja oleks, need ma kiirgan edasi. Ühel 85-aastaselt vanamammil saadeti Narva piiripunktilt tütar, kes tuli välismaalt, tagasi, et ohtlik tegelane, ei tohi siia lasta. Selle ma andsin AK-le menetleda, sest meil pole midagi näidata. Tagasi saadeti juba kuu aega tagasi, mammi helistab mulle täna. Aga AK-s oli sellest väga vahva lugu, nemad said inimest aidata.”

Rezhissöör Maire Radsin püüab enda sõnul ka „kõige võimatumatele lugudele” leida pildimaterjali: näiteks toob Radsin hiljuti „Pealtnägija” eetris olnud 19 ja poole minuti pikkuse loo Ameerikas surma mõistetud Eesti poisist, kelle kohta oli saatel pildimaterjalina kasutada vaid kaks fotot.

Ometi vahel harva on ka Radsin pildi puudumisel mõne teema tagasi lükanud. Ta toob näite: „Kui näiteks inimene saab ähvardus telefonikõne, sai selle kaks kuud tagasi. Ja sellest ajast peale elab paanikas. Nüüd tahab kaevata. Ta ei tea, kes helistas, kõnet, millal helistati, ei tea. Ühtegi dokumenti tal ei ole. Kuidas see lugu vaatajani jõuab? Kui ta veel ütleb niimoodi, et ma ei tahaks oma näoga ka rääkida.”

Lugude vormiliselt uudseid lahendusi pakub enamasti välja rezhissöör, kel mitmed mõtted tekivad seoses soome ja vene telekanaleid vaadates. Kui teistel meekonnaliikmetel tulevad vormiliselt head mõtted, on need samuti teretunud. Toimetaja Katrin Vaga sõnul annabki uus vorm teemale tihti ka uuema käsitluse. Vaga: „Näiteks kui me tegime Üllar Kerdist ükskord lugu, käisime Kalevi spordihallis, kus oli üks oluline mäng, siis me mõtlesime temast teha persoonilugu, siis tahtsime, et lugu oleks emotsionaalne ja vormiliselt teistmoodi tehtud. Panime Kerdele kogu mängu ajaks raadiomikri külge. Samamoodi nagu me panime Paadamile Eurovisiooni-päevaks.

See materjali hulk, mis sealt tuleb, on hästi rohke. Ma mäletan, et seda Paadami-asja me vaatasime kahes läbivaatuses läbi korraka Mihkliga. Aga ta annab sellele natuke teise mõõtme.”

Lugude ettevalmistus

Lugude taustainfo ettevalmistamisel, kontaktide otsimisel ja allikatega suhtlemisel on Pealtnägija puhul lugusid, kus toimetajate roll on väga suur ja on ka lugusid, kus nad tegutsevad assistendina vastavalt saatejuhi antud juhtnööridele.

Mihkel Kärmas kirjeldab toimetajate rolli taustainfo hankimisel nii: „*Nemad vajadusel otsivad mingisuguse inimese üles. Kui sul on iga nädal kaks lugu näiteks, pluss võib-olla veel mingi ajaleheartikkel minu puhul, siis sa ei jõua kõiki neid kümneid inimesi tingimata ise üles otsida. See on mingi mehhaaniline tegevus. Ma ütlen neile, et okay, otsi mulle näiteks Kätlin Marani telefoninumber. Ma palun näiteks midagi sellist teha.*

Samas see võib olla ka niiviisi täiesti, et näiteks meil eile oli lugu ühest väga raskesti haigest tüdrukust, kelle puhul arst kahtlustas, et ta on muutunud narkomaaniks. Siis Katrin Vaga näiteks konkreetselt selle loo puhul alguses suhtles selle tüdrukuga ja tema perega, tegi väikse sünopsise selle probleemist, ma ütlesin, et okay, me teeme seda lugu, et see kõlab huvitavalt. Ta helistas nendele inimestele, leppis nendega ajad kokku ja siis ma läksin kohale ja siis alles esimest korda kohtusin nendega praktikas tegelikult. Et see võib olla ka niiviisi, et toimetaja teeb praktiliselt kõik ära kuni selle hetkeni kui ma lähen kohale ja mul on juba teada, mis selle probleemi iva on ja siis ma juba hakkas nendega suhtlema.”

Toimetaja Katrin Vaga räägib, et nii temal kui Mariina Mälgul on alati isiklikult käsil mõni pikem lugu, mille taustainformatsiooni nad vastavalt vajadusele ja võimalusele täiendavad. Kuna raskemate lugude puhul on teemad jagatud ja toimetaja informeerib asjade käigust juba vastava loo autorit, siis ei tea ka Mälk ega Vaga täpselt, mis on teisel toimetajal käsil.

Vaga: „*Kõige pikemad lood on võtnud umbes aasta aega enne kui nad ekraanile jõuavad. Aga ega nendega sa pidevalt ei tegele, aeg-ajalt võtad välja, vaatad üle. Vahetevahel asjad arenevad edasi. See Emelai lugu, mis meil oli päris pikalt riivuli peal, see hakkas edasi arenema, seal tulid uued tunnistajad vahepeal. Vaikselt ajasime seda asja.*

Lugude puhul on hästi oluline ka vaadata, mis tendentsid on ja ajastada, millal see lugu võiks eetrisse minna, millal ta ei ole veel lehtedesse jõudnud.

Tihti uurijad veel ei saa rääkida, siis tuleb uurida, millal nad uurimismaterjali kokku saavad, millal see prokurörile saadetakse, millal ta saab rääkida. Vahel võib venida mitu kuud.”

Kui loo autoril on aga vaja mõnd pisidetali täpsustada, räägib ta toimetajaga, kes on parasjagu kättesaadav. Nelja läbitud hooaja jooksul on ka paika loksunud, kes mis teemat paremini jagab ja milliseid inimesi tunneb. Või näiteks, kui toimetajal on vaja suhelda info saamiseks vene või soome keeles, teeb seda Mälk. Kui on vaja suhelda inglise keeles, siis teeb seda Vaga. Ka Vaga ja Mälk jagavad omavahel ülesandeid vastavalt sellele, kellel parasjagu rohkem aega on.

Mariina Mälk: *„Vahel on väga väikeseid asju tarvis täpsustada, näiteks piirituse liitri hinda, siis ta helistab ja küsib ja siis sa ruttu uurid välja ja annad teada.*

Katrin Vaga käib koolis ja minul on mõned teised saated, siis tülitatakse seda, kellel meist aega on. Kui ma olen mõne teise saatega võttel, siis mind Pealtnägija asjus ei tülitata. Siis helistatakse Katrinile. Kui Katrin on koolis, siis helistatakse mulle.”

Vaga arvab, et harilikult vajavad Mihkel Kärmasel valitud teemad rohkem eeltööd kui Vahur Kersna omad. *„Mihkli lood valmivad rohkem uurimustöö baasil,”* kirjeldab Vaga. *„Aga Vahuri lood valmivad võttepaigal väga sageli. Seal on vaja ainult kokku leppida ja midagi veel juurde vaadata. Vahuri lugude puhul on väga sageli nii, et kui ta on võttel, siis ta helistab, et talle öeldi sellist asja, et vaata järgi, et kas see nii on. Või tuleb mingi lisa-allikas, kellega ta tahaks rääkida, et ma uuriks, mis ta arvab. Siis on tõesti vaja, et sa oleks kohapeal ja oleks valmis reageerima.”*

Võtted

Ükskõik kui palju taustamaterjali enne võtteid pole ka kogutud, salvestusel algab kõik põhimõtteliselt nullist: lugu tuleb ka pildis ja helis kätte saada. Pealtnägija meeskonnal on põhimõte, et võttegrupp ei tohi olla liiga suur, et intervjuueeritavaid mitte ära ehmatada. Sestap ei käi ei toimetajad ega rezhissöör harilikult võttel kaasas. Mariina Mälk käib vahel harva autoriga võttel: siis kui tema teadmised ja kontaktid seda nõuavad. Rezhissöör käib kaasas üksnes võtetel, kus on vaja midagi lavastada.

Ehkki lugude ettevalmistus võib olla üsna põhjalik, on saatejuht Kärmasel sõnul

tänapäeval üsna harv juhus, kui ta valmistab intervjuu paberil ette. Seda tingivad üksnes vaenulikud, keerulised ja võõrkeelsed intervjuud. Põhjalikumad intervjuuküsimuste eelnevat läbimõtlemist nõuavad ka eksklusiivintervjuud staaridega. Kärmas: „Kui ma näiteks lähen kirjanik Paulo Coelho juurde ja mulle üteldakse, et mul on pool tundi aega, meile öeldakse, et staar tuleb alla trepist, te panete kohe oma kaamera käima, ta läheb poole tunni pärast ära, tehke, mis tahate. Siis ma ei saa seal hakata koha peal väga juurdlema, mida ma tahtsin küsida. Kõvad staarid võib-olla teevad seda. Urmas Ott näiteks.”

Peamiselt, ütleb Kärmas, on intervjuud siiski sisetunnetuse küsimus. „Tegelikult kui sa mõtled kaasa, mida inimene räägib, siis tegelikult ei ole väga palju vaja neid paberilt küsimusi. Kui sa ikka elad sisse sinna teemasse ja mõtled kaasa, siis need küsimused tulevad loogiliselt. Ja see on kõige parem, kui see niiviisi tuleb, et see vestlus areneb loomulikku rada pidi.

Alati see muidugi ei lähe nii, sest mõnikord inimene ei taha rääkida, kui see on mingi raske teema, siis sa pead tegema sellise politsei-küsimustiku, et “Kas teid ükskõik, mis nime all, ükskõik, mis riigis, on peetud piiril kinni?”- selline küsimus, et ta ei saa kuidagi välja vingerdada. Näiteks et “Kätlin Marani nime all ei ole mind kusagil kinni peetud.”. Aga võib-olla, et Kätlin Kure all peeti kinni, siis ta ju ei ole sulle valetanud.”

Vahur Kersna aga ei mõtle toimetajate sõnul kunagi pikalt ette, mis võttel juhtuma hakkab. Ehkki tal on lugudes ka ohtralt isiklikke sõnavõtte, sünnivad need alati kohapeal. Katrin Vaga: „Kersna on võimeline tegema kaheksa-minutilise loo otse linti ilma ühegi katkestuseta, nii et monteeridagi pole vaja. Ma ei tea, et keegi teine oleks võimeline selleks.”

Ehkki Pealtnägija rezhissöör Maire Radsin ise käib võttel haruharva, on tal saate operaatoriga omad kokkulepped, kuidas too võttel käituma peaks.

Radsin: „Pellega (Pealtnägija operaator Pelle Vellevoog) on meil omavahelised kokkulepped, me oleme nii mitu aastat operaatorina meil olnud. Ta teab, et meil on kui me sellel aastal teeme reportaazhvõtet, siis sel hooajal, üheksa kuud, teeme nii, et saatejuhid on kaadris. Näiteks eelmine aasta oli meil niisugune kokkulepe, et üheski katteplaanis meie saatejuhid ei kõnni esinejaga, ei ole kaadris, on ainult loo tegelane.

Aga sellel hooajal muutsime pildikeelt, et nad on seal olemas. Aastaid me tegime nii, et isegi saatejuhtide küsimusi ei kõlanud, inimene jutustas ise oma häälega story. Ja vahetekst aitas edasi viia. Aga nüüd, sellel hooajal, vaataja pole märganud, aga see on teistmoodi ja sellepärast ikkagi tuleb neid 350 tuhat vaatama. Tegelikult see uuendus on märkamatu, aga ta loeb.”

Kaadritaguste tekstide kirjutamine ja toimetamine

Võttel kogutud materjali vaatavad saatejuhid ise läbi. Ise kirjutavad nad valmis kaadritagused tekstid. Sõnastuse ja stiili parandamise mõttes toimetajad neid kunagi üle ei vaata: toimetajad kontrollivad väga keeruliste lugude puhul, milles nad on taustatoimetajana osalenud, üksnes fakte.

Ehkki Pealtnägija meeskond nimetab oma saadet tekstipõhiseks saateks, tunnistab saatejuht Kärmas, et lähtub teksti kirjutades tavaliselt ka sellest, kas räägitust ka midagi näidata on: „*Ma ei hakkagi rääkima nendest asjadest, mida pildis ei ole. See on üsna ruttu selgeks saanud, et seda ei ole mõtet teha. Nii et üldjuhul püüame seda vältida, kuigi alati ei ole see võimalik,*” ütleb Kärmas.

Vajamineva pildi suhtes konsulteerivad Kärmas ja Kersna tekstide kirjutamise ajal tavaliselt ka rezhissööri või toimetajaga: et teada saada, kas antud detaili saab nimetada ja kui, siis kuidas seda nimetada. Rezhissöör Maire Radsin: „*Kuna me oleme nii palju aastaid koos töötanud, Vahuriga läheb meil kolmeteistkümmes aasta ja Mihkliga kaheksas, siis meil on absoluutselt kõik välja töötatud. Kui Mihkel helistab mulle, et mul on siin üks koht, kus on vaja rääkida ravimitest, et mis me näitame, siis me leiame kohe, et okay, siin lähevad retseptid, neid ravimeid me kuskilt ei saa, need on arstiravimid, leiame mingi variandi, siis ta ütleb, et hea küll, ma siis konkreetselt ei nimeta. Niisugusel tasemel on meil see suhtlus kokku kirjutamisel.*

Vahuril on teistmoodi, tema vahetekstid on harva väga konkretiseerivad. Vaid mõned üksikud korrad, kui ta vihjab, et vot selle maja teisel korrusel, need on harvad juhud, kui ta sedapidi jutustab.

Lugude stiilid me oleme aastate jooksul koos välja töötanud: lugude pikkus, lugemiskiirus, maneer, kuidas midagi välja öelda.”

Kui esmaspäeval on lugude montaazh, siis teisipäeval vaatab need valmismonteeritud lood üle ka toimetaja Mariina Mälk. Kui ta avastab mõne faktivea, vea inimese nimes või ametinimetuses, siis kolmapäeval enne saadet loevad saate autorid vastavad kohad ümber.

Lugude montaazh

Toimetajatest istub montaazhis üksnes Mariina Mälk, ülesandega kontrollida kõiki saate tiitreid. Lugude sisuliseks toimetamiseks tal siis enam aega pole. Toimetamistöö toimub montaazhis loo autori ja rezhissööri koostööna.

Rezhissöör taustatekste ei muuda, ainult siis, kui ta näeb, et tekstis on mõni detail, mida ei ole võimalik pildiliselt katta, siis ta soovib autorile, et ärme seda nimeta. Teinekord ta ka laseb mõned tekstiosad välja jätta.

Mihkel Kärmas: *„Rezhissöör Maire Radsin on selles hea koostööpartner montaazhis ka, et tihtipeale ma kontrollin tema pealt, et kas see jutt läheb igavaks juba või ei lähe. Ta pigem selle loo sisselugemise hetkel esindab televaatajat. Ta ütleb näiteks, et ärme paneme seda sünkroonina, võta see ise kokku oma sõnadega.*

Võrreldes sellega, mis ma olen paberil kirjutanud ja mis lõpuks loosse jõuab, selles võib olla erinevus mingi 10-15 protsenti. Me lihtsalt lühendame seda kuna ma paberil ma seda ka nii täpselt ei mõõda, ma ei loe stopperiga neid asju üle, et kui pikk see lugu tuleb. Ma lihtsalt tean, et see võiks olla umbes 12- minuti pikkune lugu ja siis kui on montaazhis juba kümnes minut käsil, aga väga palju on veel jäänud, siis tuleb hakata kokku võtma.”

Rezhissöör Maire Radsin möönab, et teksti pildiga kattes püüab ta põhineda üksnes dokumentaalsel materjalil: *„See pilt on kõige lihtlasem illustratsioon. Sellele ei ole mingisugust muud seletust. See on ühekordne informatiivne saade, sellel ei ole mingisugust kultuuriväärtust.”*

Studiosalvestus

Stuudiotekstide salvestus leiab aset saate eetripäeval: ehk siis kolmapäeval. Kolmapäeva hommikul kell 11 tuleb Kärmas telemajja, vaatab oma esmaspäeval kokkumonteeritud lood üle, et kontrollida, et seal pole pildiliselt mingeid eksitusi

sees. Vahetult enne salvestust, mis algab kell 12, otsustavad Kärmas ja Kersna kahekesi, millised lood millises järjekorras saatesse lähevad.

Stuudiotekstid sünnivad tavaliselt spontaanselt, ehkki Kärmas vahel kirjutab nendeks ka mingeid mõtteid üles. Kärmas: „*Stuudiotekstid sünnivad üsna spontaanselt, need loksuvad paika alles salvestuse hetkel. Näiteks Vahur ei kirjuta endale mitte midagi ette, ta teeb kõik kohapeal. Minul on tavaliselt läbi mõeldud see, mis ma tahan öelda, sest ma ei ole nii andekas kui tema.*

Me ei saagi neid väga valmis kirjutada või välja mõelda, sellepärast, et see lugude järjestus ja isegi see, milline lugu täpselt saatesse läheb, selgub vahetult enne saadet. Ja siis tuleb ehitada verbaalne sild, et kuidas sa jõuad mingilt kinnisvaraprobleemilt Amazonase indiaanlasteni elegantselt. Siis me teame, kui palju meil on videomaterjali, milline on saate pikkus, seetõttu me oskame arvutada, kui palju meil on aega stuudios. Ja see tuleb siis ära täita.”

6.3. Tegelikuse KesKus'i toimetamine

Teemade valik

Tegelikuse KesKusi meeskonnas võtavad teemade suhtes vastu otsuseid saatejuht-autor Juku-Kalle Raid ja produtsent-toimetaja Ene-Maris Tali. Teemad ja lähenemisenurgad teemadele ei sünni koosolekul, vaid nii-öelda töö käigus. Kuna otsustused, milliseid teemasid ja kuidas tasub käsitluse alla võtta, sünnivad peamiselt kahe inimese omavaheliste vestluste käigus, siis nimetavad asjaosalised neid vestlusi koosolekute asemel „Koosolemisteks”. „Koosolemised” toimuvad harilikult kohvikulaua taga, osalejateks on peale Raidi ja Tali tihti ka rezhissöör ja autorid.

Rezhissöör Maarika Lauri põhjendab seda, miks meeskond regulaarselt koosolekuid ei tee, alljärgnevalt: „*Koosolekuid ei suuda me kuidagi läbi viia. Me peame suutma küll käigupealt ümber orienteeruda hoopis teistele asjadele. Näiteks kui tuleb välja midagi palju paremat, siis me ei jää selle esialgse plaani juurde, vaid muudame asju käigupealt. Vahel tuleb hakata otsima näiteks atraktiivsemat vastajat. Vahetevahel me ei saa neid, päevapealt, käigupealt, tunni aja jooksul. On juhtunud nii ka ja lugu kannatab.”*

Lauri lisab: „*Ta on nii välja kujunenud ja ma ei teagi, kas oleks parem koosolekuid pidada või võtaks see aja ära ja mingit tolku ei ole. Siis oleks nagu ajast kahju. Me oleme proovinud koosolekuid pidada, aga paaril korral ei ole sellest midagi välja tulnud. Sest siis, kui koosoleku aeg on kindlaks määratud, siis ei ole mitte ühtegi mõtet kellelgi. Mõtted tulevad siis, kui koosolek läbi on.*”

Juku-Kalle Raid nendib, et kui temal, Talil või loo autoritel tuleb mingi mõte, siis pigem helistatakse omavahel. „*Meie teemasid on ka suht võimatu ette planeerida, sest see peab olema selline asi, mis on hetkel „õhus”, ühiskondliku närviga seotud,*” räägib Raid. „*Näiteks Pealtnägijas on kama, kas nad räägivad oma piirituseautoga mehest juunis või aprillis, meil ei ole nii. Meie teemad lähevad ruttu vanaks.*”

Juku-Kalle Raid ütleb samuti, et enamik nende saate teemasid sünnib kuskil kõrtsulaua taga. Kui laua taga istujail olema kollektiivne tunnetus, et teema on „sheff”, siis läheb see töösse.

Teemade valikust aga üksi ei piisa: saatesse jõuavad üksnes need teemad, mille puhul Juku-Kalle Raid, Ene-Maris Tali või loo autor suudavad leida omapärase lähenemisenurga. Samuti on tähtis, et teema meedias enne saadet liigselt äranämmutatud poleks.

Juku-Kalle Raid: „*Meil peab olema mingi teine vaatenurk asjale. Muidugi me üritame teiste saadetega mitte üks-ühele kattuda. Ilge oht on ju, et näiteks „Aeg Luubis” või „Koosolek” teevad samad asjad ära. Seda on korduvalt olnud, et me tõmbame mingi jumala hea asja maha, sest seda on juba nii põhjalikult käsitletud.*

Aga teemas peab olema päris tugevalt sotsiaalset närvi. Ja teine asi on see, et ma ei lase inimesi eetrisse asjadega, mis neid ennast ei huvita, see on hästi ruttu aru saada. Ma ei taha, et nad käituksid nagu ajakirjanikud, see on ka üks põhikriteeriume. Me ei taha, et see saade oleks nagu teleajakirjandus.

Üldiselt me püüame teha just vastupidi- kui on näiteks mingi vestlusring, siis peksame ühte kahekesi, teisele poole näiteks sõna ei anta. Saade on äärmiselt subjektiivne. See on algusest peale kogu selle asja eesmärk, mis on jällegi omakorda võetud lehest. Kuna see on ajalehe ekraanivariant, siis selle mõttega sai seda asja tegema hakatud.”

Ene-Maris Tali kinnitab samuti, et kui mõni autor uue teemaga välja tuleb, võib see olla väga hea, kuid kui tegijad oma lähenemisnurka ei suuda leida, pannakse see teema kõrvale. Seda sellepärast, et saate eesmärk ei ole Tali sõnul teha sarnaselt Aeg Luubis saatega korrektset ajakirjandust. Tali toob näite: „Ütleme, et me korjame kuskilt üles mingi fakti, mis meie jaoks tundub, et see on intrigeeriv. Näiteks fakt oli, et järjest rohkem inimesi, kes on mingi pättusega hakkama saanud ja kes võiks maksta rahatrahvi, mida inimesed ei maksa. Sellepärast, et näiteks raha ei ole. Nad parema meelega võtavad vastu vanglakaristuse, mis on nädala või paar päeva. Sest vanglakaristus on selles mõttes mugav, et tal on oma aeg, mis ta peab seal vanglas olema, ta võib seda oma summa järgi valida. Näiteks kui ta on liikluseeskirjade rikkumise eest saanud mingisuguse trahvi, siis ta võib selle asemel valida vanglakaristuse. Kui ta tahab olla näiteks ühe pühapäeva vanglas, siis ta võib seda teha. Ja trahvi ei maksa.

See on nagu ideaalne meie teema. Nüüd kuidas me seda teeme? Vot selle arenduse me teeme nüüd ära Jukuga: kus on see point, kuhu me läheme, kuhu me pöörame. See fakt oli see, et rahatrahvi võib asendada vanglaga ja inimesed teevad seda.

Nüüd kui me seda lõiku ehitasime, siis me hakkasime seda propageerima. See on nagu äraspidine seletus, et meie hakkasime propageerima, et see ongi ekstreempuhkuse veetmise üks vorm.

Jukuga me vaatame siis, et see loo sisu jääks alles, aga me pöörame selle teistpidi. Katsume teha nii, et fakt jääks alles, aga me utreerime ja naeruvääristame seda oma vahenditega. See ei tähenda, et fakti pole olemas ja olukorda ei toimi. Aga meie puhul on see mõnes mõttes utreeritud ja absurdini viidud.”

Juku-Kalle Raid lisab: „Meie mõtteviis on see, et mingitele äraspidistele või valedetele asjadele tähelepanu juhtida, aga mitte konkreetselt osutades, vaid omamoodi utreerides. Kasvõi mingite vastupidiste näidete või eksperimentidega, ühesõnaga esitame mingi „plaani B” või „lahenduse B”.

Ja autorite suhtumises teemasse polegi küsimus, suhtumine sobib meile igasugune, aga see viis kuidas suhtumist esile tuua, on oluline.”

Kui saate esimesel hooajal tegi saatesse minevate teemade suhtes lõpliku valiku Tali, siis nüüd teeb seda Raid. Raid on üle võtmas toimetaja Tali funktsioone nii teemade ettevalmistamise kui kokkukirjutamise kohta pealt. Viimastel kuudel piisab ka üksnes

Raidi otsustusest, millisest lähenemisnurgast teemat kajastada võiks. Juku-Kalle selgitab oma funktsioone teemade valikul nii: „Mina panen kogu saate kokku, et kasutame järgmises saate seda, seda ja seda materjali. Et seda teemat võtame üles sel päeval ja seda teisel päeval. Mul peab olema selge, mis teemasid ma vastavasse saatesse tahan saada.

Ja siis ma olen ka nii-öelda ideedeparandaja. Autorid võivad tulla mingi teemaga, milles on midagi, aga mis tuleb lihtsalt ümber töötada. Et mingi uba on olemas, aga ta on sinna vale karkassi peale ehitanud, mis lihtsalt ei sobi Tegelikkuse KesKusi.”

Nii et Juku-Kalle Raid on põhiline inimene, läbi kelle selle saate puhul teemade, võtete organiseerimine käib. Temal on õigus ka ise otsustusi vastu võtta: „Viimastel kuudel on ka nii olnud, et Ene-Maris (saate toimetaja ja produtsent- M.M.) küsib, et mis te homme teete? Ma ütlen, et ei ütle sulle. Tema: no palun ütle! Mina: ei ütle. Aga tihti ma ka helistan ise rezhissöörile, produtsendile või operaatorile ja küsin, et kuidas neil selle teema suhtes tunne on. Et kui ma ütlen teile nüüd sellise märksõna, kas siis hakkab lambike põlema või ei hakka. Vastupidi on ka, et mulle helistatakse.”

Teemavaliku ja pildi seos

Ene-Maris Tali hinnangul püüab saate rezhissöör alati igale teemale mingi pildi leida, ka saates olevate vestlusringide vahel, mida pilt aitab puänteerida. Kuna lõviosa saate teemadest on n-ö ajaleheteemad st pikad jutujamised, siis pildi puudumise pärast ei luba juba saate formaat ühtegi teemat ära jätta.

Toimetaja-produtsent Ene-Maris Tali: „Kuna Maarika on selle pildiformaadi ise välja mõelnud, siis ta ka teeb seda maksimaalselt. Ta püüab seda saadet hästi katta, püüab puänteerida. Ta ei ütle kunagi, et ei saa.

Kivisildniku tekstid pole üldse lavastatavad tekstid, ta võiks lugeda need ükskõik millise posti ääres ära. See, et Kivisildnikust on tehtud selline põnev video, see on tänu sellele, et Maarika oskab seda, ükskõik, mis teema on. Vahel on väga hea, kui tekstist tuleb mingi vihje, et ahahh, seda võiks teha seal. Kui me saame hommikul teksti, siis me Maarikaga istume ja mõtleme, et mis koht see on. Viimane kord me olime autoromulas, näiteks. Siin on muidugi ka see asi, kas Kivisildnik laskub sellele tasemele, et ta näiteks roomab või on puu otsas. Aga üldiselt on nii, et kui me ei pane talle narrimütsi pähe ja ei kostümeeri teda, siis ta laskub. Aga nii, kui ta peab olema

näitleja rollis, siis no way.”

Lugude ettevalmistus

Kogemus on nii Talile kui Raidile õpetanud, et loo fookus tuleb enne võtteid alati autoriga selgeks rääkida. Raid: *„Alati pean lugu arutama. Muidu ta teeb ju tühja tööd. Meil on olnud küll nii, et autor on raisanud kahe päeva jooksul mingi viis tundi oma loo peale ja sellega pole midagi peale hakata. Niisugust asja on kõvasti olnud.”*

Kui Raidil ja Talil on autoriga selgeks räägitud, mida nad teemast saada tahavad, siis taustauuringut teemadele teevad kas loo autorid ise või teeb seda Ene-Maris Tali. Tihti prindib Tali ka taustainfo välja ja joonib enda arvates olulisemad kohad alla: et autoril oleks ülevaade sellest, mis on tähtis. Juku-Kalle Raid uurib kogub oma käsitlusaluste teemade kohta taustainfot ise, mõne teema nõuab seda tema sõnul rohkem, mõni vähem.

Intervjuud lepib kokku tavaliselt loo autor ise, ka Tali ja Raid annavad nõu, kes võiks olla sobivad intervjuueeritavad. Juku-Kalle Raidi intervjuude kokkuleppimist püüab ta vältida. Ene-Maris Tali lepib kokku ainult neid intervjuusid, mille järele vajadus selgub alles võtte käigus. *„Üldiselt ma lasen helistamisi teha Jukul. Esiteks, kui mina helistan, on suhe teine. Ja kui helistab Juku, siis inimene saab võtta seisukoha, et ahahh, tema vastas on Juku. Ma ei taha nii, et võtan kõne ja ütlen, et helistan saatest KesKus ja räägin inimesega teema läbi. Ja kui ma siis lõpuks ütlen, et saatejuht on Juku, siis see nagu mõjuks pettusena.*

Aga kui on niisugune olukord, et kui võtte ajal peab midagi organiseerima, kui mõni ei saa tulla, siis mina organiseerin neid asju.

Kui teeb välisautor lugu, siis üldiselt organiseerib ka tema allikad ise. Aga kui võttel on kedagi juurde vaja, siis ajan mina.”

Kõikvõimalike intervjuuväliste filmimislubaduste hankimisega tegeleb Tali. Juku-Kalle Raid: *„Kui meil on vaja kuskilt laost värvilisi kuubikuid ja pörsamaske, siis ta organiseerib neid. Kui näiteks on vaja surnukuuri võttele sõita, siis tema helistab ja lepib kokku.”*

Kõik võttekohad arutatakse läbi ka rezhissööriga. Kui rezhissööri arvates mõni võttekoht ei ole sobilik, soovitab ta kuskil mujal võtted kokku leppida.

Võtted

Kui varem käis toimetajana kõikidel võtetel kaasas Ene-Maris Tali, siis viimastel kuudel on selle ülesande üle võtnud Juku-Kalle Raid. Mõlemad nad leiavad, et ilma toimetajata välisautoreid võttele saata ei saa.

Raid: Ma arvan, et ma näen tervikut paremini, kui mingi inimene, kes teeb ühte 4-minutilist tükki üks kord kuus. Ma saan aru, kuidas see tükk sobib ülejäänud saatesse. Ja kui intervjuu lõpeb ära, siis ma ütlen, et sul jäi küsimata see ja see ja see või küsi veel seda ja seda. Mitte sellepärast, et need autorid lollid oleks, aga nad ei näe lihtsalt saate tervikut otsast lõpuni kuna nad ei ole otsast lõpuni selle saate tegemise juures. Mina olen kuni montaazhini asjaga seotud ja tean ette, mis nagu puudu on. Teinekord on nii, et tehakse intervjuu ühe inimesega ära, aga siis sa alles tunned, et on vaja kedagi veel küsitleda. Siis on vaja kohe välja mõelda, kes see on, ja tegutseda.”

Saate meeskond peab olema väga pavidlik, sest paljud ideed sünnivadki Tegelikkuse KesKuse puhul võttepäeval. Raid: „Aga on ka selliseid asju olnud, et meil tuleb näiteks keset võttepäeva telebussis sõites viie minutiga mingi idee. Mina ja Kivisildnik näiteks otsustasime nii minna Okupatsioonimuuseumisse ja kinkida Euroliidu asjad. See mõte tuli lihtsalt äkki, aga läksime ja tegime ära.”

Ainus autor, kellega toimetajad kaasas ei käi, on Sven Kivisildnik, sest tema tekst on juba enne valmis kirjutatud: Kivisildniku ülesanne on ainult tekst pähe õppida ja rezhissöör valib selle sisselugemiseks võttekohad. Tema valmiskirjutatud tekst loeb küll Tali alati enne läbi, teinekord lased ka mõne sõna ümber vahetada. Tali: „Kivisildnik on saates kõige iseseisvam. Me kas anname talle ise teemavihjeid või vaatab ta ise, mis on midagi päevakajalist, mille kohta tal midagi öelda on. Kivisildnik kirjutab teksti ja puändi ise. Ma olen temaga niimoodi praktiseerinud, et me oleme saatnud talle teemasid ja fakte ette, Kivisildnik on selline mees, et tema istub ja kirjutab ise. Tema ei suuda päris selles mõttes mõelda, mis meie. Kivisildnik on Kivisildnik. Ta saadab teksti kas esmaspäeva õhtul või teeb ta seda kas

esmaspäeva öösel ja hommikul on see minu masinas. Kivisildnikku ma kirjalikult ei redigeeri. Ma loen teksti läbi ja siis kui mulle tundub, et mõni asi võib kedagi solvata, siis ma ütlen. Näiteks viimases tema kolumnis oli niisugune lause, et parteidesse kuulub igasugust inimrämpsu. Mind see haavas natuke. Ja ma panen end vaataja seisukohta, et kas see võib kedagi solvata. Ma ütlesin Kivisildnikule, et mulle meeldiks, kui sa siin sõna ära vahetaks. Ta küsis, et kas "trepid" sobib? Ma ütlesin, et hoopis parem sõna. Ta vahetas ära.

Või ükskord ta ütles Oksmaa kohta "värdjas". Seda ei saa, eks. Aga see on puhtalt minu enda emotsioonide põhjal, et mulle tundub, et meil ei ole õigust niimoodi öelda. Kivisildnik kuulab ja parandab ära, aga tema teksti ma ei toimeta."

Kui aga Kivisildnik ja Raid koos mõnda kriitilist lugu teevad, kus teksti ette kirjutatud ei ole, peab Tali vajalikuks loo point enne Kivisildnikuga läbi arutada. Ene-Maris Tali: „Kivisildnik on üdini kirjutaja, tema ei ole kohapeal improvisaator. Neid asju on vaja Kivisildnikuga läbi rääkida, mis on point, mida tehakse. Sellepärast et muidu läheb kohapeal kohe käest ära. Juku on küll kohapeal improviseerija. Aga kui kumbki ei tea liini, kuhupoole minna, siis ta läheb lahmimiseks, nii et pane kokku, kuidas tahad. Vot sellega peab mõtlema, mis on ülesanne, me räägime sellest ja sellest.”

Rezhissöör Maarika Lauri on võttel pigem jälgija kui juhendaja rollis: nii on tal kergem mõista, kas antud teema juurde saab ka pildimaterjali filmida või mitte. Inimesi suunab ta üksnes selles suhtes, kus keegi intervjuu ajal istuda võiks. Lauri: „Kui ma ühe loo olen ära kuulanud ja seal midagi võtta on peale rääkivate peade, siis me võtame. Ja kui ei ole, siis tuleb pärast arhiivist otsida materjali. Paljude lugude puhul polegi mingit pilti võtta, sest need on ju ajalehelood. Teema on ju ajalehe oma, pole mõtet mõttetut pildimaterjali võtta et seda nagu AK lugu katta.”

Taustatekstide kirjutamine

Lood paneb enamasti kokku ja kirjutab valmis Juku-Kalle Raid, isegi siis, kui mõni teine loo autor on teinud intervjuud ja see teine inimene loeb ise selle teksti sisse. Raidi ja Tali sõnul ei saa nad välisautoreil lasta ise lugusid valmis teha seetõttu, et enamus neist ei suuda lähtuda nendest alustest, mida saate formaat nõuab. Kuna saade on algusest peale olnud üles ehitatud Juku-Kalle Raidi nägemusele asjast, on parem, kui tema kirjutab tekstid ise.

Juku-Kalle Raid põhjendab vajadust, miks tema peab autoritele tekste enamasti ette kirjutama, alljärgnevalt: „*Nad muidugi esitavad mingi oma variandi. Aga näiteks eilses saates oli Askur Alasi löik, kus sellest ei olnud mitte ühtegi sõna alles. Ta tegi selle probleemiasetuse valesti. Tema saatelõik oleks tulnud selline, et Kadriorg on laga täis, mere äär, miks nii. Ja siis laskis seal Keit Pentusel rääkida, miks nii on. See on rohkem nagu mingi Pealtnägija või Aeg Luubis formaat. Ma ei saanud Askurit kätte ja võtsin kaamera, tegin ise veel ühe intervjuu juurde mingi majadelammutajaga. Küsisin, et palju tal aega läheks selle koristamiseks ja palju see maksab. See nagu annab loole pointi. Siis me osutasime linnale, et see maksab alla miljoni ja on lollus võrreldes linnaeelarvega. Ja siis loomulikult ma pidin ise tekstid kirjutama.*

Ja õudsalt hea on, kui tekstidel on enam-vähem üks käekiri, et see ei hüple. Stiilid on ju erinevad. Kui mõnikord loo autori tekst enam-vähem sama jääb, siis mingid stilistilised parandused pean ma paratamatult tegema. Muidu oleks see täiesti teine ooper, nagu oleks alanud mõni teine saade. Seda ei ole vaja.

Ja ka kujundeid toon tekstides välja. Näiteks Askur töötab EPL Tallinnas, ta pole kunagi kujundlikult kirjutanud, ta ei saagi seda teha, see on teine formaat. Ja see oskus läheb rooste kui sa seda üldse ei kasuta, kui sa treid päevas mingi kuus nappu, mis on suhteliselt ametliku päevalehekeelega. See läheb ruttu rooste ja seda ei sulata ülesse. Aga samas tal on head teemad. Nende Tallinna linna teemadega on ta nii palju tegelenud, et teine inimene peaks nädal aega taustatööd tegema, et ta üldse saaks aru, mis toimub.

Oma suhtumise võib küll autor vabalt välja öelda. Kui keegi autoreitest midagi ütleb, siis me ei tsenseeri kunagi autoreid ja nende suhtumist.”

Kui Juku-Kalle on lugude taustatekstid valmis kirjutanud, vaatab Tali need harilikult üle. Tali: „*Vahel on see point välja kirjutamata, siis teen selle mina ümber või ütlen Jukule, see tekst ei sobi, mõte peab olema selline. Juku on kiire kirjutaja ja ta teeb ruttu ümber.*”

Raid ütleb, et tekstide kirjutamisel ta ei lähtu olemasolevast pildist absoluutselt: teinekord ta ei teagi, millise pildi rezhissöör selle teksti juurde valib. Raid: „*Ma kirjutan ikka selle pointi järgi, siis ei saa väga mõelda selle pildi peale. See tekst peab*

ikka omaette sõnumit kandma, seda ei saa pildi järgi sättida. Muidu oleks see ju muusikavideo. Pilt aitab rõhutada minegid asju. Kui see oleks pildikeskne saade, muutuks see juba mingis mõttes koormavaks.”

Rezhissöör Maarika Lauri kinnitab sedasama: pilti, millest autor peaks teksti kirjutamisel lähtuma, talle ette ei öelda. Selleks pole ka aega. Lauri: *„Me teeme ju enamug sid lugusid teisipäeval valmis, mis seal enam mainida, kui kolmapäeval on montaazh. Nad kirjutavad oma tekstid valmis ja siis ma otsin materjali, millega esile tõsta seda teravamalt vaatenurka, kuhu nende jutt peaks pürgima. Aga selle saate puhul on hea, et pilt pole ees, sest tekst on hästi subjektiivne.”*

Montaazh

Montaazhiga püüab rezhissöör selle saate puhul anda subjektiivsetele autoritekstidele oma aktsendid. Saadet aitavad puänteerida ka Raidi ja Tali ajakirjandusest väljavalitud lausekatked, mida lugude keskel näidatakse. Saate pildikeelt püüab rezhissöör enda sõnul hoida kiire, terava ja grotesksena. Sageli annab rezhissöör pildiga ka enda suhtumist teemasse edasi.

Lauri: *Paraku ei saa ma pilti paljuski ise teha ja pigem paljude lugude puhul on parem, et inimestele tuletatakse meelde vanade asjade pinnalt, mis nendel juba mälus kuskil, neid näidatakse nagu teises valguses, teise tekstiga, teises kontekstis. See hakkab paremini tööle nende lugude puhul.*

Arhiivi puhul vaatan, mis klapib loo mõttega, mis tõstab esile selle groteski või mõttetuse. Ma olen vaadanud ühe saate puhul ka 80 kassetti läbi, et leida neid õigeid plaane. Ja lõpuks võib tulla välja, et õiget ei olegi. Mis looks selle õige meeleolu.

Eks ma ikkagi püüan võimendada nende oma mõtet. Siis kui asjad hästi välja tulevad, väga hästi, siis on minu mõte täpselt seesama, mida nemad tahtsid väljendada. Aga kui teema on selline, mis minu jaoks kaugeks jääb või ma sellest ei saa täpselt nii aru nagu nemad oma peas mõtlesid, siis tuleb ka lugu hoopis teistsugusem, lahjem ja laialivalgavam. Lugude pinnalt on ka näha, kuidas mina ise olen nendesse asjadesse suhtunud.”

Ene-Maris Tali: *„Kui tekst tundub mittemidagiütlev, siis pilt annab tegelikult selle õige seisukoha, kõik, mis vajab naeruvääristamist, suhestamist. Tegelikult Maarika on*

see, kes saate valmis teeb ja saate "kiiksud" edasi annab. Visuaalselt, jah.

See saade, tema kaadrikultuur, on pildis hästi esteetiline, mis tasakaalustab seda sõnalist näitust või saatejuhtide olemust. Muidu ta oleks ESTO, mida vaataja võtakski niimoodi vastu, et ta on ESTO. Aga tänu sellele, et see pildikultuur on hoopis teistsugune, siis on ta vastuvõetav väga paljudele."

Montaazhis jälgivad ka rezhissöör ja produtsent-toimetaja, et lood liiga räiged ja solvavad välja ei tule. Ene-Maris Tali sõnul peavad tema ja rezhissöör montaazhis lugude puhul pidevalt oma mõistuse ja südamega testima, kuidas see lugu toimib vaatajale. Tali: *„Juku paneks kõik sisse, talle pole miski püha. Et mida räägemini ja võimsamalt sa ütled, seda kõvem mees sa oled. Aga meie seda teha ei saa ja peame selekteerima. Ma leian, et meie roll Maarikaga on jälgida, et ta oleks kogu oma rääguse juures ka eetiline."*

Maarika Lauri: *„Meil on olnud probleeme siis kui poiste subjektiivsus teeb kellelegi liiga põhjendamatult, siis me oleme vahele seganud. Aga kui neil on laias laastus õigus ja et on probleemid, kus võibki tõsisemalt sekkuda subjektiivsete arvamustega, et inimeste tähelepanu pöörata nendele probleemidele, siis ta võibki olla subjektiivne."*

Vahel harva on ette tulnud ka seda, et alles siis, kui lugu on juba kokku monteeritud, selgub, et see on segane või mõte ei tule välja. Siis teeb loo ringi kas Raid või Tali.

Maarika Lauri, rezhissöör: *„Vahel nad on kirjutanud uut teksti, siis, kui lugu tuleb väga segane kokku. Vahel ma monteerin kokku ja annan neile kasseti, et see lugu ei kõlba mitte kusagile niimoodi, ja siis nad on ümber teinud. Juku-Kallega ei tule seda tihti ette, aga kui autorid ei ole palju teinud, siis tuleb küll, jah. Juku-Kalle on rohkem õppinud tegema lugusid.*

Ta on teistmoodi saade, et kui ma ise probleeme vaatan, kuidas neid objektiivselt valgustada, siis see on üks asi, siis sa võtad kõike ja näed kõike ja paned objektiivselt kokku, aga see on ju nende, autorite, suhtumine."

Juku-Kalle hinnangul ei tehta montaazhis kärpeid ainult lugude leebemaks muutmise huvides. *„Mõnikord on nii, et mingid ilgelt head asjad tuleb välja jätta sellepärast, et ei ole katteplaani. Kui sul on viis minutit lihtsalt mingi nägu rääkimas ja ükskõik kui*

kahju sul tekstist ka pole, kui ei ole mitte millegagi katta, siis tuleb see välja võtta. Sest see pole nagu ajakiri. Aga need on väga üksikud korrad.”

6.4. Peatüki kokkuvõte

Publitsistikasaadete meeskonnaliikmete seas läbi viidud süvaküsitlused näitasid selgesti, et toimetajate rollide ja ülesannete uurimiseks oli vaja kasutada kvalitatiiivset meetodit. Ilmnes, et iga saate puhul on toimetaja rollid ja see, millisena nad enda ülesandeid näevad, erinevad.

Valiku tegemise protsessi (*gatekeeping-process*) analüüsidest võib öelda, et publitsistikasaadete puhul on kolm olulisemat väravat: teema valik; fookuse, lähenemisnurga valik (ehk kuidas millestki rääkida) ja loo rezhii (ehk kuidas pildiga teemaasetusi rõhutatakse). Toimetaja osaleb neist kõigi kolme vaatlusaluse saate puhul kahes esimeses etapis. Teisiti öeldes: toimetajat saab käsitleda kui teemade väljapakkujat ja prognoosiat ning teemadele vaatenurga andjat.

Aeg Luubis saade on kolmest saatest ainus, kus peetakse regulaarseid koosolekuid ning kus teema valik ning lähenemisnurk pannakse toimetajate poolt paika just seal: koosolekud käivitavad nädalast saatetsükli. Edasi läheb loo tegemise ja organiseerimise ülesanne konkreetse autori kätte, toimetaja jääb konsultandi (coach) rolli. Toimetajaid on saate puhul kaks, toimetavad nad saadet kordamööda: üks ühel nädalal, teine teisel. Aeg Luubis toimetaja Tiina Jaakson näeb oma ülesannet kindlasti rohkem konkreetse autori lugude fookuse paikapanekus, tema peab enda kohuseks alati ka lugu enne sisselugemist läbi lugeda. Toimetaja Kaarel Tarand aga ei nõua, et loo autor oma teksti talle ette loeks või ette näitaks: see jääb tema nädalal alati autori sisetunde küsimuseks: tahab ta lugu enne sisselugemist toimetajale üle vaatamiseks anda või ei. Tarandi ambitsioon on pigem suunata Ruussaare hinnangulisi vahetekte, milles tema arvates peab kõlama jääma tugev meeskonnaliikmete seisukoht.

Koosoleku vajalikkuse tingib Aeg Luubi puhul kindlasti nende formaat, mis eeldab, et seal saates näidatakse antud hetkel päevakorral olevaid teemasid. Pealnägija puhul on näiteks koosoleku pidamised juhuslikku laadi: selle tingib kindlasti ka asjaolu, et neil

käivad eetris rohkem „ajatunud” lood, Pealtnägijal on tihti ka lugusid mitmeks nädalaks ette salvestatud ja monteeritud.

Pealtnägija toimetajaid saab vaadelda kui saatejuhtide käepikendusi: neil on küll näiteks võimalus ise ka kõikvõimalikke teemasid saatejuhtidele välja pakkuda, kuid ikkagi Kärmas ja Kersna otsustavad, kas nad on nendest lugudest huvitatud või ei. Kuna Pealtnägija saatele (mis on uurimistöö kirjutamise ajal Eesti vaadatuim telesaade) tuleb tohutult vaatajate tagasisidet ja teemasoovitusi, siis on üks toimetajate põhiülesanne nende kõnede ja kirjadega tegeleda. Teine ülesanne on taustainfo otsimine, siin kõiguvad nende kohustused seinast seinast: mõne loo jaoks on vaja täpsustada vaid üht telefoninumbrit, teise loo puhul aga võib toimetaja teha ühe loo allikatega aastatepikkust tööd ja ulatada siis saatejuhile kogu infopaketi. Saatejuht peab sel juhul olema muidugi sellest loo ettevalmistusest eelnevalt teadlik ja sellega päri.

Pealtnägija toimetajad on aga vaatlusaluste saadete toimetajaist ainsad, kes pärast võtet looga harva kokku puutuvad: seda vaid siis, kui toimetaja on eelnevalt teinud kogu selle mainitud pika uurimistöö. Kui saatejuht võttele läheb, siis toimetaja selle looga enam kokku ei puutu: Kersna ja Kärmas vaatavad ise materjali läbi, panevad kokku ja kirjutavad vahetekstid. Toimetaja poole pöörduakse vahetekstide kirjutamise ajal siis, kui on vaja täpsustada mõnda konkreetset detaili.

Saate Tegelikuse KesKus toimetajad on vaatlusaluste saadete toimetajaist kõige autoritaarsemad toimetajad: kuigi teemasid võivad pakkuda ka lugude autorid, on lähenemisnurgad teemale pea alati toimetajate Juku-Kalle Raidi ja Ene-Maris Tali poolt paika pandud. Toimetajate endi väitel ei suuda enamused autoreid lihtsalt mõelda samas võtmes kui nemad ise, seda tingib ka asjaolu, et nemad kahekesi on saateformaadi väljatöötamise ajast saadik meeskonnas olnud. Samamoodi on ka taustatekstide kirjutamisega: kui autorid kirjutavadki oma lugudele kaadritaguseid tekste, ei jää neist pärast toimetaja ülekäimist enam põrmugi järele. Samas peavad Tegelikuse KesKusi saate toimetajad kindlasti ka vaatlusaluste saadete toimetajaist olema kõige loovamad: nende saate eesmärk pole peegeldada reaalsust nii nagu see on, vaid peegeldada seda läbi oma nihke, läbi oma vaatenurga. Juku-Kalle Raid ütleb,

et tema arvates on hea, kui toimetaja kirjutab kõik kaadritagused tekstid ka seetõttu, et säilitada ühtset stiili.

Tegelikkuse KesKus on ka ainuke saade, kus toimetajad loo autoritega võttel kaasas käivad. Seda selsamal põhjusel, et aidata loo autorit teha lugusid samas võtmes, millised need on saatesarja käivitamisest saadik olnud.

Saatejuhtide (või teisisõnu- autorite) roll on kõige suurem Pealtnägija saate puhul, sest Kersna ja Kärmas töötavad teiste vaatlusaluste saadete autoritega võrreldes kõige iseseisvamalt. Pealtnägija puhul võib ka öelda, et nemad on toimetajad, kuid veel võimsamad toimetajad kui Katrin Vaga ja Mariina Mälk. Kersnale ja Kärmasele langeb saate sisu seisukohalt kõige suurem vastutus. Selle saate puhul on saatejuhi kätes kõik: alates teemavalikust kuni selle lõpliku vormistamiseni.

Kui ajalehetoimetustes käivad kõik tekstid alati läbi ka korrektori käe alt, siis antud publitsistikasaadete tekstide puhul ei leia tekstide keeleline toimetamine enne eetrit kunagi aset. Ehkki keelelist stiili ja stiilsust pidasid toimetajad oluliseks, siis tekstide keelelist korrektsust ei toonud keegi vajadusena välja.

Üheks „väravaks”, mille kõik publitsistikasaate teemad ja probleemiasetused peavad läbima, on teksti viimine vastavusse pildiga. Kindlasti on toimetaja kõrval televisiooni puhul samaväärne väravavaht ka rezhissöör, sest iga saade on ka oma rezhissööri nägu.

Kui rääkida rezhiiist, visuaalsest toimetamisest, siis rezhissöörina sekkub vaatlusaluste saadete puhul teemasse kindlasti kõige rohkem Aeg Luubis toimetaja Kalle Käesel. Käesel eeldab loo autorilt alati, et koosolekul paika pandud teemade ja nende probleemiasetuste puhul otsib autor sinna kõrvale ka mõne loo, mida visuaalselt näidata, millega saaks lugu pildiliselt lahti minna. Käesel on ka ainuke vaatlusaluste saadete rezhissööridest, kes kasutab arhiivpilti vaid väga äärmiste vajaduste puhul: kui teisiti pole lihtsalt võimalik.

Pildilise loo otsimise vajadust võivad tingida ka Aeg Luubi teemad: koosolekutel sageli püstitatakse lihtsalt probleem, mitte see, kuidas seda publitsistlikus saates

lahendada võiks. Pealtnägija lähenemine teemadele on selles suhtes teistsugune: neil algab teemavalik konkreetses story'st, mida siis loo autor loos hiljem üldistada võib.

Aga Aeg Luubi puhul tingib niisiis käib rezhissöör alati loo autoritele peale ja tuletab seda neile alatasa meelde, et iga probleemi juures võiks olla mingi tegelane või mingid tegevused, läbi mille probleeme avada. Tihti jõutakse selleni, et lugu on pildiliselt puudu, ka alles võtte käigus. Aga kui autor kas võtte käigus või võtet planeerides arvestab rezhissööri sooviga, et probleemi puhul peaks näitama ka konkreetset story't, siis kindlasti mõjutab see ka allikavalikuid ja lõplikku teleloo teksti.

Tegelikkuse KesKusi rezhissöör aga hakkab pildilist katematerjali otsima tihtipeale alles siis, kui on loo teksti kätte saanud. Tekst peab selle saate puhul olema väga subjektiivne, seetõttu on hea, kui autor pildilist katet enne teksti kirjutamist ette ei tea, ütleb saate rezhissöör Maarika Lauri. Rezhissöör ise üritab pildiga samamoodi seda subjektiivsust edasi anda: groteski, naeruvääristamist, teravust jne.

Tegelikkuse KesKusi puhul tuli esile ka huvitav asjaolu, et seal on vahel toimetajal omakorda toimetajad. Nimelt kui saate rezhissöör Maarika Lauril või toimetaja-produutsent Ene-Maris Talil tekib tunne, et mõni koht saates on liiga räige või võib kedagi solvata, siis nad montaaži käigus likvideerivad selle lõigu. Ene-Maris Tali sõnul tuleb tal rezhissööriga alati mõistuse ja südamega testida, kuidas miski toimib vaatajale.

Kui Aeg Luubi ja KesKusi puhul kannab pilt omaette esteetikat, on tähelepanu juhtiv, suunav, kiire ja terav, siis Pealtnägija pildikeelt püüavad selle saate tegijad hoida võimalikult sisu toetava ja vähe silma väsitavana. Selle saate puhul kasutab rezhissöör pilti eeskätt kui tõestusmaterjali.

Teemade valiku seisukohalt mõjutavad toimetamist mõnes mõttes ka ressursid: eelistatumad on teemad, mis ei nõua sõitu väljapoole Tallinnat. Kui väljapoole Tallinnat juba sõita, siis selleks peab olema ülihea idee. Parim olukord on selles suhtes Pealtnägija saatel: nemad saavad juhul, kui on Tallinnast väljas lugu, mille peale läheb pool päeva sõitu, võtta vajadusel ka lisavõttepäeva. Seda võimaldab ka

asjaolu, et Pealtnägijal seisab pea alati mõni lugu „riiulil”, mida vajaduse korral mõne enam sõiduaega kulutanud loo pärast saab eetri täitematerjalina kasutada.

Mitmed intervjueritud toimetajad ei tööta ka antud saate juures põhikohaga: sel on saate jaoks nii positiivseid kui negatiivseid külgi. Üheltpoolt aitab see saatesse tuua teistsuguseid nägemusi ja teemasid, teisalt aga võib takistada toimetajatel põhjalikult antud saatega tegeleda. Tegelikuse KesKusi saatetegijad tõid kõik intervjuudes välja, et neil on väga raske leida asjassepühendunud toimetajat. Kindlasti mängib siin rolli ka see, et ETV ei saa võtta inimest tööle Tegelikuse KesKus toimetajaks täiskohaga ja üle ühe hooaja.

Kuna Tegelikuse KesKusi saatel pole Juku-Kalle Raidi kõrvale kuskilt võtta teist toimetajat, peab toimetajatööd tegema saate produtsent Ene-Maris Tali. Võrreldes näiteks Pealtnägija produtsendi tööga, ei kata Tali kindlasti produtsendina neid ülesandeid, mida on võimalik teha üksnes produtsenditööga tegelejal. Näiteks Pealtnägija produtsent peab end meeskonna juhiks, motiveerijaks, läbirääkijaks, meeskonnasiseste ürituste korraldajaks. Talil sellisteks ülesanneteks toimetaja-produtsenditöö kõrvalt kindlasti aega üle ei jää.

6.5. Peatüki järeldused

6.5.1. Erinevad toimetajatüübid

- **Toimetaja kui konsultant** (Aeg Luubis toimetajad): selline toimetaja soovib loo autorile võimalikke lähenemisnurki ja allikaid ning konsultandina jälgib ta kogu loo tegemise protsessi. Loo autor konsulteerib toimetajaga nii lugu ette valmistades (toimetaja annab siis nõu nii allikate kui loo fookuse osas) kui ka hiljem, pärast võtteid, kaadritagust teksti kirjutades. Loo paneb kokku ja kaadritagused tekstid kirjutab loo autor, toimetaja annab teksti läbi lugedes soovitusi, mida ja kas võiks muuta/lisada. Otsuse, kas toimetaja soovitusel lähevad käiku või ei, teeb aga ikkagi loo autor. Konsultandina suhtleb selline toimetaja ka saatejuhiga s.t. annab talle soovitusi, mida võiks saatejuht oma stuudiotekstides ütelda. Saatejuht võib kasutada toimetaja soovitusi, aga võib ka oma stuudioteksti täies pikkuses ise välja mõelda.

- **Taustatoimetaja** (Pealtnägija toimetajad): Taustatoimetaja teeb valiku saatemeeskonnale pakutud ja laekunud teemadest ning edastab need saate autoritele. Pakub ka oma teemaideid. Otsuse, millist teemat saates kajastada ja millist mitte, võtavad vastu ikkagi saate autorid. Vastavalt autori soovidele taustatoimetaja otsib taustainfot ja suhtleb allikatega, põhimõtteliselt on tegu autori käepikendusega. Mõne teema puhul ei vaja autor üldse toimetaja abi, teise puhul valmistab aga toimetaja ette nii taustainfo paketi kui ka planeerib võttepäevad. Ühe teema tausta uurimine võib võtta mitmeid kuid. Taustatoimetaja tegeleb looga ainult kuni võtteperioodini: võttel ta kaasas harilikult ei käi ning hiljem autori kokkupandud lugu ei redigeeri. Autori tekstis kontrollib ta hiljem faktilisi andmeid ainult nende lugude puhul, milledega ta on ise pikka uurimistööd teinud.
- **Autori rollis toimetaja** (Tegelikkuse KesKus toimetajad): Toimetaja domineerib loo autori töö üle: paneb ise paika vajaliku fookuse loo jaoks, hiljem kirjutab loo autori tekstid tavaliselt pea täies mahus ümber. Teema valikul on otsustajaks toimetaja, ehkki ka autorid võivad ise lugude ideid pakkuda. Toimetaja kontrollib autorit ka võttel: ta jälgib, et kõik vajalikud küsimused saaksid intervjueeritavatelt ära küsitud. Autori rollis toimetajat nõuab saate formaat- kõik lood peavad olema teravad, omapärase lähenemisnurga ja keelekasutusega. Paljud autorid, kes lugusid teevad, lihtsalt ei taba ära vajalikku stiili.

6.5.2. Erinevad rezhissöörütüübid

Kõik kolm küsitatud rezhissööri monteerivad autori lood koos monteerijaga kokku, panevad saatesarja käivitades paika selle pildikeele ning koostöös loo autoriga mõnikord ka montaazhis redigeerivad tekste. Siiski saab ka nende kolme rezhissööri puhul välja tuua nende rollile spetsiifilisi jooni:

- **Aeg Luubis rezhissöör:** Tema peab enda üheks rolliks meelde tuletada loo autoreile, et igas loos peaks olema mingi *case* ehk kaanus, mida loos näidata. Rezhissööri eesmärk on jälgida, et lugudes ei räägiks ainult ametnikud, vaid et

lugu räägiks konkreetsetest inimestest või sündmusest, mis on teemaga seotud. Seega on tema vaatlusaluste saadete rezhissööridest kõige enam sisuloomesse sekkuv. Aeg Luubis pildikeel kannab ka saate meeskonnaliikmete sõnul omaette esteetikat.

- **Tegelikkuse KesKus rezhissöör:** Tema eesmärk on pildis lugude subjektiivsuse esile toomine. Kui näiteks loo tekst on kedagi või midagi naeruväärstav või teema on groteskne ja terav, siis püüab rezhissöör pildiga seda rõhutada.
- **Pealtnägija rezhissöör:** Tema hinnangul peab pilt olema teksti toetav, tõestusmaterjalil põhinev ja informeerimatiivne. Pilt peab näitama, et jutustatav lugu vastab tõe, seega pilt peaks tõstma saate usutavust.

6.5.3. Toimetamistöö sarnasus ja erinevus uuritud saadete puhul

Toimetajate rollid on käsitletud saadete puhul sarnased enne võtteid ehk teemade väärtustamise, sellele fookuse andmise ja taustamaterjali kogumise etappides. Neid rolle täidavad kõik antud saadete toimetajad, ehkki näiteks Pealtnägija puhul võivad autorid toimetaja fookusest enda tahtmist mööda kõvasti kõrvale kalduda. Samuti on Tegellikuse KesKusi toimetajate roll taustainformatsiooni kogumisel väiksem kui teiste saadete toimetajail.

Küll aga muutuvad toimetajate funktsioonid erinevaks alates võtete planeerimisest. Näiteks Aeg Luubi toimetajad ei suhtle ise otse ühegi intervjuueeritavaga, küll aga teevad seda vajadusel Tegellikuse KesKus ja Pealtnägija toimetajad. Samamoodi on ka võttel: kui seal selgub, et mõnd allikat oleks vaja kiiresti juurde otsida, siis Pealtnägija ja Tegellikuse KesKusi puhul otsivad neid toimetajad, Aeg Luubi puhul aga vastava loo autor ise.

Võttel loo autorite suunamist peavad oluliseks ainult Tegellikuse KesKusi toimetajad: üks neist on alati loo autoriga võttel kaasas.

Kui võtteperiood on läbi, siis Pealtnägija toimetaja antud loosse enam ei sekku: kaadritagused tekstid kirjutavad autorid ja neid hiljem toimetaja ei redigeeri. Aeg Luubi toimetaja vaatab üldjuhul loo autori kirjutatud loo enne sisselugemist üle (seda ei tee teinekord vaid toimetaja Kaarel Tarand, kui loo autor ei tunne vajadust talle eelnevalt lugu näidata.) ja soovib loo autorile, milliseid kohti peaks parandama.

Tegellikuse KesKus toimetaja aga paneb kas loo autori loo ise kokku ja siis peab loo

autor esitama toimetaja kirjutatud teksti, või teeb autorite kirjutatud tekste kõvasti ümber.

Kui kolme saate kommunikatsiooniformaate võrrelda, siis kõige demokraatlikumalt võtab otsuseid vastu Aeg Luubis toimetus: neil on ainsana regulaarsed koosolekud ning meililist, kus meeskonnaliikmed suhtlevad nii, et kõik saavad sõna sekka ütelda. Tegelikuse KesKusi ja Pealtnägija puhul on omavaheline suhtlemine toimetajate-loo autorite ja teiste meeskonnaliikmete vahel mitteformaalne. Nagu juba mainitud, siis Pealtnägijas omavad teemade ja nende lähenemismurkade üle otsustusõigust saate autorid, Tegelikuse KesKusi puhul saate toimetajad.

7. AEG LUUBIS SAATE OSALUSVAATLUS

7.1. Toimetamise etapid

Koosolek

Nagu viidatud töö teoreetilises 1.2.6., eelneb produktsioonietapina koosolekule teemade kogumise etapp: valik võimalikke teemasid, mida saates kajastada, on kindlasti paljudele meeskonnaliikmetele juba enne koosolekut „kätte jooksnud”. Aeg Luubi koosoleku peaesmärk on järgmise saate teemade ja nende fookuste paikapanek. Kuna koosolekul on kindel eesmärk ja selle põhiküsimuseks on alati „mida teha”, siis on Aeg Luubis koosoleku näol tegemist probleemi lahendava koosolekuga. Selliseid koosolekuid iseloomustavad selged teemad, kõrge osavõtlikkuse tase ja üldine toetav õhkkond. Siin on võimalik koguda kokku ja analüüsida andmeid, jagada ideid ning arusaamu probleemidest ja genereerida erinevaid lahendusvariante. (Okk, 1999:14)

Aeg Luubi koosolekud toimuvad teisipäeviti, nii et koosoleku ja saate eetri vahele jääb kuus päeva. Neist kaks viimast päeva kulub montaazhile.

Saate Aeg Luubis puhul on teemade „proovikiviks” koosolek: koosolekul pannakse alati paika, millised lood eelnevas saatesse eetrisse lähevad. Erandiks on stuudiointervjuu ja statistikarubriik, mis võivad selguda ka hiljem, koosolekule järgnevatel päevadel.

Saate koosolekul osalevad alati kaks toimetajat (Kaarel Tarand ja Tiina Jaakson), saatejuht (Ainar Ruusäär) ja režissöör (Kalle Käesel). Pea alati on koosolekul ka mõni potentsiaalne loo autor: minu uurimuse vaatlusalusel päeval, 6. jaanuaril, olid koosolekul nendeks Epp Ehand ja Indrek Treufeldt. Võimalike saates kajastatavate teemade kallale asuti kohe koosoleku alguses. (Ruusäär juhatas koosoleku sisse lausega: „Loodame mingeid värskaid ja kandvaid mõtteid siis”, vt LISAD ptk 6, Aeg Luubis koosolek).

Teemad, fookused ja otsustused, mida nende kohta jagati, olid antud koosolekul alljärgnevad:

Teema	Pakkuja	Võimalik fookus	Võimalik case	Otsus
Andmebaasid	K. Käesel (edastab Ehandi teemat)	Kas andmebaasid omavahel ristuvad? Kas organisatsioon, kellel on vastavad sanktsioonid selleks, saab erinevaid andmebaase omavahel kokku viia?		
	K. Tarand	Tekib kurioosne olukord, kus riik iseendaga hangeldab ja teeb andmetega äri.		
	T. Jaakson	Andmete riskasutus- kui kaotad passi, siis politseiandmeid ei kanta üle Kodakondsus- ja Migratsiooniametisse.		
	T. Jaakson	Kuidas on kaitstud terviseandmed?		
	A. Ruussaar	Andmete müümine erafirmadele - kui sünnib laps, hakkab koju tulema mähkmereklaame.		
	K. Tarand		Justiitsminister Ken-Marti Vaher saatis oma 4500-le valijale kirja oma kaheksa kuu töötulemustest.	
	T. Jaakson		12. jaanuaril selgub KAPO otsus, kas Tallinna abilinnapea Toomas Vitsut on põhjustanud isikuandmete töötlemisega seotud rikkumisi.	

Teema	Pakkuja	Võimalik fookus	Võimalik case	Otsus
	K. Käesel	Mobiilioperaatorid peavad ehitama süsteemi, mis lubab juurdepääsu kõnele. UNINET saab salvestada, kus internetilehekülgedel ma käin.		
	K. Tarand			Loo teema: kuidas kaitsta end selle koleduse eest mis meid ähvardab.
	T. Jaakson			Loo teema: kas andmed võivad muutuda inimesele ohtlikuks kui neid liiga palju käes on.
	A. Ruusaar			Andmeid kogutakse ja ehitatakse nagu „Suurt Venda”.
	E. Ehand	Millised on võimalused riskasutada erinevaid andmebaase, kellel on huvi seda teha? Kui infot on nii palju, siis kes seda jõuab töödelda?		
	A. Ruusaar			Parim lähenemisviis on see, et andmed võivad muutuda ohtlikuks ja riik teeb iseendaga äri.
	K. Käesel			Parim lähenemisviis on see, et riik teeb iseendaga äri ja Ken-Marti Vaheri juhtum.

Teema	Pakkuja	Võimalik fookus	Võimalik case	Otsus
	K. Tarand	Andmebaasid võivad saada suure äri allikaks, aitab inimeste terve mõistus (geenivaramu).		
Paugukirjad, pulberkirjad	A. Ruusaar			Liiga „äranämmutatud”.
Euro vaikne sissetung	A. Ruusaar	Eesti Panga väide, et arveldama võib hakata eurodes kui mõlemad pooled on nõus. Mustamäe turul ammu hinnasildid eurodes.		
	T. Jaakson	Praegu pangalaenu juba eurodes.		
	A. Ruusaar	Kas euro tuleb kasutusele või on juba n-ö kasutusel? (võrdlus Saksa DV-ga, kus riigi tunnused olid olemas, aga rahasüsteemi ei olnud)		
	K. Käesel	Kroon ei olegi maksev, kõik arveldavad ammu juba eurodes.		
Alkoholikaubanduse kokkuvarisemine seoses sellega, et vennasrahvas meid „reetis”	K. Tarand			
	K. Käesel			Liiga suur „mull”.
	A. Tarand			Pole käinud viinapoes vaatamas, mis toimub.
Kohalike omavalitsuste palgatõus	T. Jaakson	Palgad tõusevad, samas raha pole.		
	A. Ruusaar		Tuleks uurida, kas näiteks lasteaiakohtade loomiseks raha on, samas tuua välja see, et palgad tõusevad 20%.	

Teema	Pakkuja	Võimalik fookus	Võimalik case	Otsus
	T. Jaakson		Tallinnas saaks sellise järelduse teha.	Jaakson ise ei jõua uurida, kuna on iga päev AK-s tööl.
	K. Käesel	Eelarve lääbakil, objekte palju, mida maha müüa- mille eest nad palka tõstavad?		
	A. Ruusaar			Liiga Tallinna-keskne.
	T. Jaakson	Tuleks uurida omavalitsusjuhtide palku, võib-olla mõni teisejärguline omavalitsus hiilgab palgataseme poolest, siis vaadata ka kohapealset keskmist palka.		
	K. Tarand			Pooltes omavalitsustes pole eelarvet vastu võetud. Seda tehakse pärast riigieelarve vastuvõtmist.
	A. Ruusaar, T.Jaakson			Teema veel kogub ennast.
Omavalitsuste plaanid liitumiste suhtes	E. Ehand			
	A. Ruusaar			Puudutab väheseid, pole laiemat kõlapinda.
Portree Siim Kallasest kui võimalikust eurovolinikust	A. Ruusaar			
	E. Ehand	Kallas pannakse kellegi „töövarjuks”, spekulereetakse, et hakkab rahandusvoliniku töövarjuks.		

Teema	Pakkuja	Võimalik fookus	Võimalik case	Otsus
	K. Tarand	Partsil „elavad seljas” Euroopa konservatiivid, kes ei taha liberaali, vaid konservatiivi.		
	I. Treufeldt			Peaministri ainuisikuline otsus, siin ei ole midagi spekuloida.
Villu Reiljani tiheasustuspiirkondade idee: väikelinnade rajamine magusatesse randadesse	K. Tarand			
	A. Ruusaar			See on hoomamatu mull.
Suitsetajate raske elu, mille Euroopa Liidu direktiivid kaasa toovad	K. Tarand			
	E. Ehand, A. Ruusaar		Tigedad suitsetajad, kes tunnetavad diskrimineerimist.	
	K. Tarand	Loos võiks olla seisukoht, et jätame inimesele võimaluse, aga teeme selle pörgulikult kalliks.		
	A. Ruusaar		Äriliselt tubakamüügist huvitatud isikud.	
	A. Ruusaar			Lugu räägib sellest, kui karmiks läheb suitsetajate elu.
	K. Tarand			Lugu räägib sellest, kas me oleme suitsetamise suhtes euroseaduskuulekad või kehitame õlgu ja teeme omamoodi edasi.

Esimese teema puhul, mis koosolekul arutlusele tuleb, on selge, et see tuleneb Aktuaalses Kaameras läbitöötatud infost. Kui Ruussaar palub algatuseks esitada „värskeid ja kandvaid mõtteid”, ütleb Aeg Luubi rezhissöör Käesel (kes on ühtlasi ka Aktuaalse kaamera pearezhissöör): „*Mina pinnisin all Eppu* (viidates Epp Ehandile). *Ta istub praegu päevatoimetaja laua taga ja ei saa praegu tulla. Tema pakkus välja selle andmebaaside rea.*” (vt LISAD ptk 6, Aeg Luubis koosolek)

Nimelt Epp Ehand, kes oli 6. jaanuaril Aktuaalse Kaamera päevatoimetaja, oli uudistesaste teemaks valinud 5. jaanuaril BNS-is ja Päevalehes kajastatud teema, et statistikaameti ja andmekaitseinspeksiooni vaidluse tõttu on statistikaameti andmete kogumine peatatud. 6. jaanuari Aktuaalse Kaamera saates esines stuudiokülalisena andmekaitse inspeksiooni peadirektor Urmas Kukk.

Käeseli sõnul huvitas Ehandit Aeg Luubi saates kajastada seda teemat nurga alt, mil määral on võimalik erinevate andmebaaside ristamine. Andmebaaside teema kujuneski koosoleku põhiküsimuseks: kõik pakkusid erinevaid lähenemisnurki asjale. Kaks lähenemisnurka, mis arutelul tõusid esile, olid järgmised: kuivõrd ohtlikuks võivad massiivsed andmebaasid kujuneda eraisikule ning kuidas riik teeb andmetega äri.

Poole koosoleku pealt saabus sinna ka loo eeldatav autor Epp Ehand, kellele neid kahte lähenemisnurka tutvustati. Ehand pakkus omalt poolt kaks lähenemisnurka: millised on võimalused riskasutada erinevaid andmebaase ja kellel on huvi seda teha. Nagu hiljem valmis saatest selgus, läksid käiku ikkagi Ehandi enda vaatenurgad.

Otsuseid antud loo suhtes koosolekul ei sõnastatudki. Samas aga sõnastasid mitu inimest siis, kui Ehand koosolekuruumi astus, et mis lähenemisnurgani koosolekul jõuti. Kui ka Ehand oma visiooni välja pakkus ja teemat veel natuke arutati, korrutasid lõpuks Ruussaar ja Käesel üle, mis lähenemisnurk neile kõige huvitavam tundus. Aga otsus kui selline jäeti kellegi konkreetse inimese poolt üle sõnastamata. Samuti ei räägitud koosolekul sõnagi sellest, kes võiks olla loo potentsiaalsed allikad või millist pilti peaks selle teema juurde filmima/näitama.

Enne Ehandi saabumist koosolekule käis läbi ka idee, et oleks vaja mingit konkreetset juhtumit, mille külge see teema haakida. Pakuti välja kaks varianti: 5. jaanuaril medias olnud uudis, et justiitsminister Ken-Marti Vaher saatis oma 4500-le valijale kirja oma kaheksa kuu töötulemustest või 12. jaanuaril selgub KAPO otsus, kas Tallinna abilinnapea Toomas Vitsut on põhjistanud isikuandmete töötlemisega seotud

rikkumisi. Kumbagi neist case´idest Ehandile ei tutvustatud, ilmselt unustati seda teha või jäi case´ide arutamine autoriga antud toimetaja Kaarel Tarandi õlule.

Andmete kaitse teema arutamisel koosolekul esitas Tarand kaks arutluskäiku, mis lõpuks ka Ruussaare saate sissejuhatavatesse tekstidesse jõudsid. Üks neist arutluskäikudest puudutas andmete kogumise võrdlemist „Suure Vennaga, kes kõike jälgib”, teine sedasama juhtumit Ken-Marti Vaheri valijatega.

Neid teemasid, millest arutluse käigus selgub, et lugusid ei saa, pakutakse koosolekul välja kuus. Teemasid pakuvad kõik v.a. rezhissöör, kes lihtsalt ütleb etteantud teemadel sõna kaasa Läbi ei lähe alljärgnevad teemad: pulberkirjad; euroraha vaikne sissetung; kohalike omavalitsuste palgatõus; Siim Kallas kui võimalik eurovoliniku kandidaat; kohalike omavalitsuste liitumine; Villu Reiljani tiheasustuspiirkondade idee.

Mitme teema puhul ei võeta vastu mitte mingisugust otsust, isegi mitte seda, et see ei lähe saatesse. Mitu teemat lihtsalt vaibub; uued teemad tulevad peale, nii et eelmiste suhtes ei otsustata midagi. Kollektiivne otsus, et seda teemat me ei kajasta, võetakse vastu omavalitsusjuhtide palkade ja Kallase kui võimaliku eurovoliniku teema asjus.

Teema, mis lõpuks kõigile koosolekul viibijatele tundub meeldivat, on suitsetajate elu raskenemine seoses Euroopa Liiduga liitumisega 1. mail. Suitsetajate elu raskenemise teema pakkus välja Kaarel Tarand, kusjuures tegu oli sama päeva Eesti Päevaleht *Online'i* uudisega (vt LISAD ptk 9.2. Johannsoni taustainfo materjalid, 6. jaanuar EPL online „Poole suitsupaki hinnast peab katma surmahoiatus”). Teema meeldib koosolekul osalejatele (eriti Ruussaarele seetõttu), et seal saab kaasata vihaseid suitsetajaid ja äriiselt suitsumüümisest huvitatud firmasid: ühesõnaga, loolt oodatakse intriigi. Ainuke teema, mille puhul tuuakse koosolekul esile ka pildi olemasolu, ongi seesama suitsetamise-teema. Loo autorit koosoleku käigus veel ei selgu.

Suitsetamisloo puhul samuti otsust ei sõnasta keegi. Vaid siis, kui Jaakson küsib, et kuhu see teema peaks välja viima, esitavad Tarand ja Ruussaar oma nägemuse. Ehkki Ruussaar mainis, et selle loo juurde oleks võtta ka pilti, siis ka selle teema puhul võimalikku pilti ega võimalikke allikaid ei arutata.

Töösse minevate lugude kohta tehtud otsustuste põhjal ei saa seda koosolekul pidada eriti tulemuslikuks, sest konkreetseid otsuseid vastu ei võetudki. Koosoleku sisulise külje õnnestumise mõõdupuuks on alati vastuvõetud otsused ja nende kvaliteet. (Okk 1999:48) Samas nimetab Aeg Luubi produtsent Andres Kuusk saate koosolekuid „klassikaliseks ajurünnakuks”. (vt LISAD, ptk 2.4., intervjuu Andres Kuusega) „Ajurünnaku” seisukohalt vaadates oli aga koosolek tulemuslik: esile kerkis palju teemasid ja kuna võimalikke lähenemisnurki pakkusid teemadele välja kõik koosolekul osalenud, siis võib järeldada, et seal valitses ka positiivne õhkkond.

Taustainfo kogumine, intervjuueeritavate valik

Nagu eelmises peatükis juttu oli, siis sageli alles pärast koosoleku lõppu hakkavad Aeg Luubi koosolekul osalejad otsima välja mõeldud teemadele ja lugudele konkreetseid autoreid. Kuna paljud Aktuaalse Kaamera ajakirjanikud võivad olla antud nädalal väga hõivatud, siis teeb lugu see, kellel on võimalik Aeg Luubi võteteks üks vaba päev saada.

Vaatlusalusel koosolekul lepiti kokku, et loole otsib autori rezhissöör Käesel.

Pärast koosoleku lõppu saab Käesel AK ajakirjanikult Roald Johannsonilt nõusoleku, et too on nõus suitsetamisteemalist lugu tegema. Ilmselt kuna loo fookus jäi koosolekul lahtiseks, saadab Käesel Aeg Luubi meililisti sõnumi, et Johannson on nõus lugu tegema, aga ootab teemale teravaid lähenemisnurki. Järelikult on vastava nädala toimetajal kohustus loo autorile loo fookus välja pakkuda (ka siis kui koosolekul täpset fookust välja ei mõelda).

Järgmisel hommikul tuleb listi toimetaja Kaarel Tarandi põhjalik ülevaade, mida lähenemisnurki loos võiks kasutada: mida tubakakeeld tähendaks, millised ohud sel on. (vt LISAD ptk 7, Aeg Luubis saate listikirjad) Tarand pakub välja ka kaks intervjuueeritavat: Sotsiaalministeeriumi rahvatervise osakonna peaspetsialist Andrus Lipandi ja kedagi „Elutervest Eestist” või samalaadsest organisatsioonist. Johannson lepib kokku intervjuud Lipandi ja „Eluterve Eesti” liikme psühhiaater Jüri Ennetiga. Lisaks soovib Tarand uurida, kas kedagi on kunagi tänaval suitsetamise pärast trahvitud ning mitu protsenti kõigist korteri- ja metsatulekahjudest sünnib suitsetamisest. Johannson võtab nõu kuulda ja ühendub soovitatud andmete saamiseks nii Päästeameti kui Politseiameti pressiesindajatega. Reedeks on need andmed olemas, kuid nagu pärast selgub, ei lähe neid loos tarvis.

Roald Johannson otsib ka ise ajakirjandusest kaks hiljutist artiklit suitsetamise kahjulikkusest (vt LISAD ptk 9. Johannsoni ettevalmistus looks). Ise jõuab ta kolme allikani: tubakatooteid maale toova Scandinavian Tobacco AS-i esindaja Margus Venelaine, TTÜ kütte ja ventilatsiooni õppetooli professor Teet-Andrus Kõiv ja parlamentäär-suitsetaja Olari Taal. Taal meilile ega telefonikõnedele ei vasta, seega jääb tema intervjuueeritavate ringist välja.

Kõigile intervjuueeritavatele saadab Johannson meili teel küsimused ette (vt LISAD ptk 9. Johannsoni ettevalmistus looks), mida ta teleintervjuus kavatses küsida. Tubakafirma esindaja kirjutab vastu, millistele küsimustele ta teab vastuseid, millistele mitte ja soovib täiendavaid intervjuueeritavaid (vt LISAD ptk 9. Johannsoni ettevalmistus looks). Johannson lepib siiski kokku intervjuu Venelaisega ja teiste soovitatute poole ei pöördu.

Lisaks lepib Johannson kokku ühe hulgifirma laoga, et nad võivad seal suitsupakke filmida.

Epp Ehandi taustainfo otsingud on märksa mastaapsemad. Temale toimetaja säärast infofaili ette ei sööda. Saate toimetaja Kaarel Tarandiga konsulteerib Ehand enne võtteid vaid ühel korral: ta täpsustab loo fookust (Ehand: „*Teema ise jääb ikka laiemaks, nagu rääkisime. Erinevad andmekogud Eestis, nende riskasutuse võimalused ja ohud, mida kogu värk üksikisiku jaoks tähendab.*”) ning küsib nõu, kas on mõtet küsida valitsuse seisukohta kuna Statistikaamet ootab valitsuse tegutsemist. Tarand arvab, et see on hea mõte ja soovib *off-the-record* info hankimiseks ühe allika (vt LISAD ptk 8., Ehandi ettevalmistus looks).

Ajakirjanduses kajastatud samateemalisest uudistes otsib Ehand endale välja kaks uudist, mis ilmusid 5. ja 6. jaanuar. Andmekaitseinspeksiooni kodulehekülje kaudu jõuab ta ettekandeni „Inspeksioon: Ettekanne isikuandme kaitse seaduse ja avaliku teabe seaduse täitmisest”. Lisaks eelmainitule prindib ta välja riikliku statistika seaduse, AS Andmevaras tehtud rahvastikuregistri käideldavuse, tervikluse ja konfidentsiaalsuse tagamise hindamise; rahvastikuregistri kodulehekülje; isikuandmete kaitse seaduse, avaliku teabe seaduse ja andmekogude seaduse.

Kaks potentsiaalset intervjuueeritavat selgusid ilmselt sel päeval, kui Ehand oli Aktuaalse Kaamera toimetaja. Siis käis studios Andmekaitseinspeksiooni peadirektor Urmas Kukk. Kukega täpsustab isikuandmete problemaatikat Ehand meili

teel ka järgnevatel päevadel. Kukk astub välja Statistikaameti vastu, seega lepib Ehand kokku ka intervjuu Statistikaameti peadirektoriga.

Lisaks otsib Ehand oma kolleeg Henrik Roonemaa kaudu kedagi, kelle kaudu kontrollida mõne andmebaasi turvalisust häkerdamisvõimaluste mõttes. Kuna Roonemaa soovitatud esimene variant- Roberto Preatoni, kes juhib Eestis turvalisuseportaali, on veel nädala Tallinnast ära, ühendub Ehand Roonemaa soovitatud teise variandi- Tõnu Samueligi. Preatoniga teeb ta meili teel intervjuu, mille tulemus aga loo tekstis hiljem ei kajastu. (vt LISAD ptk 8., Ehandi ettevalmistus looks)

Lisaks teeb ta meili teel tausta uurimiseks intervjuu siseministri ja Siseministeeriumi rahvastiku asekancleriga, et uurida just valitsuse seisukohta statistikaameti ja andmekaitse inspeksiooni vaidluses. Siseministrit oleks ta ehk kaamera ettegi tahtnud esinema, paraku oli aga too nendel päevadel Eestist ära. Siseministri käest meili teel saadud vastus jõuab ka loosse.

AS Andmevarasse võttele minekuks teeb samuti Ehand eelnevalt meili teel intervjuu Andmevara tootearendusdirektori Tarmo Sumeriga.

Ehandi ja Johannsoni lähenemised loo tausta uurimisel on erinevad: Johannson tegeleb vaid sellega, et saada kokku vähemalt neli intervjuueeritavat, taustainfot kasutab ta üksnes selleks, et neid intervjuueeritavaid leida ja et neile meili teel orienteeruvaid küsimusi ette saata. Ehand aga tegi mitmeid intervjuusid enne võtteid ka meili teel, nii et temal oli enne võttele minekut ilmselt loo sisu ja fookus teada. Johannsonil sõltus aga loo sisu sellest, mida hakkavad talle rääkima intervjuueeritavad. Ehand kasutas loo üles ehitamisel üksikult-üldisele meetodit: läbi Andmekaitse inspeksiooni ja statistikaameti vahelise vaidluse üritas ta jõuda üldise temaatikani, kui ohtlikud on meie kohta kogutavad andmekogud. Taustamaterjalina kasutas Ehand ka nõ mitte-ajakirjanduslikke allikaid, nt Avaliku Teabe seadust ja Andmekaitseseadust. Kuigi, nagu allolevast tabelist näha, siis konkreetseid fakte ega detaile ta neist materjalidest loos ei kasutanud.

Johannsonil aga lool fookus ettevalmistavas faasis puudus ja ilma fookuseta see lugu jäigi. Tema suitsetamisteemaline lugu tuligi valgustav, teemal: mis hakkab suitsetajate elus muutuma.

Kaasuste ehk võimalike case'ide, millest lugu võiks lahti minna, otsimisele kumbki autor tähelepanu ei pööranud. Johannson üritas küll saada intervjuueeritavaks suitsetajast parlamentääri, kuid kui ta teda ei tabanud, siis uute võimalike suitsetajate otsingut Johannson ei jätkanud.

Johannsoni allikad

Soovitatud allikad / Soovitaja	Ise otsitud allikad	Kasutatud allikad	Loosse jõudnud allikad
Maailma Terviseorganisatsiooni raport/ Tarand			
Sotsiaalministeeriumi rahvatervise osakonna juhtivspetsialist Andrus Lipand/ Tarand		X	X
Eluterve Eesti/Tarand	Eluterve Eesti liige Jüri Ennet	X	X
	Suitsetajast parlamentäär Olari Taal		
	Scandinavian Tobacco Eesti AS tegevjuht Margus Venelaine	X	X
	TTÜ kütte- ja ventilatsiooni õppetooli professor Teet-Andrus Kõiv	X	X
	Suitsetaja Villu Koobas	X	X
Taustainfo Päästeametilt suitsetamisest põhjustatud korteri- ja metsatulekahjude kohta/Tarand		X	
Tänaval suitsetamise eest trahvitud inimeste hulk/Tarand		X	
	Delfi.ee artikkel „Lahja suits tapab nagu kanepki”	X	
	EPL artikkel „Poole suitsupaki hinnast peab katma surmahoiatus”	X	X

Ehandi allikad

Soovitatud allikad / Soovitaja	Ise otsitud allikad	Kasutatud allikad	Loosse jõudnud allikad
Häkker Tõnu Samuel/kolleeg Roonemaa		X	X
Turvalisusportaali juht Roberto Preatoni/kolleeg Roonemaa		X	
KMA infonõunik Agu Kivimägi/Tarand			
	Andmekaitse inspektsiooni peadirektor Urmas Kukk	X	X
	Siseminister Margus Leivo	X	X
Siseministeeriumi rahvastiku asekanstler Einike Uri/ Siseministeeriumi pressiesindaja Leib			
	AS Andmevara andmekogude direktor Tarmo Sumeri	X	X
	Statistikaameti peadirektor Rein Veetõusme	X	X
	Avaliku teabe seadus	X	
	Riikliku statistika seadus	X	
	Rahvastikuregistri üldinfo (AS Andmevara koduleheküljelt)	X	X
Andmekaitse inspektsiooni ettekanne isikuandmete kaitse seaduse ja avaliku teabe seaduse täitmisest/ Andmekaitseinsp. Peadir. Kukk		X	
	BNSi uudis „Rahvastikuregistris on ligi 1,4 miljonit inimest”	X	
	EPL uudis „Viimase kolme kuu sünid ja surmad jäid registreerimata”	X	X
AS Andmevara: Rahvastikuregistri käideldavuse, tervikluse ja konfidentsiaalsuse tagamise hindamine/ AS Andmevara andmekogude dir. Sumeri		X	
	Isikuandmete kaitse seadus	X	
	Andmekogude seadus	X	

Võtted

Kuna kummalgi lool konkreetset kaasust välja ei kujunenud, siis tuli toimetajal ja rezhissööril mõelda kahe päeva jooksul välja ka võimalikku pildimaterjali, mis loo teemaga kokku sobiks. Kuna mitmed pildimaterjali ülesvõtmise kohad olid ka Ehand ja Johannson enne telefoni teel kokku leppinud (nt politsei juhtimiskeskus ja hulgiladu), siis saab siit järeldada, et katteplaanide kokkuleppimine kuulub konkreetse loo autori tööülesannete hulka.

Pildimaterjali ülesvõtmisel lähtuti sellest, millised assotsiatsioonid antud teemaga kõige kergemini pähe tulevad: sümboleid ega ülekantud tähenduses pilti üles ei võetud (nt suitsetamisloos olid kesksel kohal suitsetajad ja suitsupakid; andmebaaside loos pangaandmed, telefoniga rääkivad inimesed, turvakaamerad).

Ülesvõetud pildimaterjal lugude puhul oli alljärgnev:

Epp Ehandi lugu	Roald Johannsoni lugu
Arvuti kasutamine, CD panemine arvutisse Hanzanet Turvakaamerad Politsei juhtimiskeskus Raha väljavõtmine pangast Tööle sisenemine kaardiga Statistikaamet Andmekaitseinspeksioon AS Andmevara Tõnu Samuel Toll Mobiiliga rääkijad Kodanikuportaal Arvuti sisemus	Tubakakastid hulgilaos Suitsetaja Villu Koobas Aastast 2000 Eestis kehtiv tubakaseadus (internetist) Sotsiaalministeeriumi rahvatervise osakond Professor Kõivu kabinet Lähiplaanid põlevast suitsust ja suitsetajast Uued EL nõuetele vastavad suitsupakid Praegu müügilolevad suitsupakid

Esimene võttepäev, kokku 6 tundi

Esimesele intervjuule minekul võtavad toimetaja (ehk siis Epp Ehand) ja rezhissöör korraks käsile võimalike katteplaanide teema. Ehand pakub välja, et tema arvates oleks mõttekas filmida igapäevaseid antud teemaga seotud asju, näiteks pangast raha võtmist, telefoniga helistamist (kuna Ehand on kuulnud, et telefonikõnede väljavõtte säilitatakse 7 aastat). Käesel pakub, et võib võtta mingeid iidseid andmeid, näiteks kirikuraamatuid. Või siis et filmida mõnd inimese eluga seotud sündmust- pulma, ristimist.

Esimeses võttepaigas- Rahvastikuregistris küsib rezhissöör kõigepealt esinejalt, kas neil midagi näidata on. Näiteks paber kandjal, pakub ta. Seepeale viiakse turvaruumi ja sheifi, kus andmeid hoitakse. Rezhissööri küsimuse peale, kas neil mingit andmete mahtu ka näidata on, vastatakse, et andmevahetus on valdavalt elektrooniline. Kuna rezhissöör spetsiaalselt päris „paberhundi” olemasolu kohta, siis talle seda ka näidatakse. Telepildi hüvanguks näitab esineja ka seda, kuidas paber sinna sisse läheb. Pärast intervjuud hakkab Rahvastikuregistri esineja rääkima veel üldisest turvakontseptsioonist. On näha, et toimetaja huvitub sellest, et antud jutt ka lindile jääks. Kuid ta nendib siiski, et kuna „kola” on kokku pandud, siis ta refereerib antud detaile.

Järgmine kokkulepitud võttepaik on Põhja Politsei juhtimiskeskus, kus operaator filmib turvakaamerate toimimist. Rezhissöör Kalle Käeselile tuleb idee, et võiks kasutada saates ka politsei originaallinte turvakaamera poolt salvestatud materjalist. Politsei pressiesindaja laseb Käeselil teha vastava avalduse. Materjalile saab rezhissöör järgmisel päeval loa järgi tulla.

Statistikaametis on kokku lepitud päeva teine intervjuu. Rein Veetõusme, Statistikaameti peadirektor, küsib Ehandilt küsimusi ette. Ehand ütleb 3-4 küsimust. Selle peale ütleb Veetõusme, et tema arvas, et juttu tuleb Andmekaitseinspektsiooni süüdistusest. „Hea küll,” ütleb Ehand. „Me võime sellest ka alustada.”

Kui intervjuu Veetõusmega läbi, ütleb too, et tahab veel lisada seaduste kohta. See salvestatakse.

Kalle Käesel ütleb pärast intervjuud Veetõusmele naljatades, et nad ei lahku enne, kui on saanud huvitavat pilti. Selle peale Veetõusme viib võttegrupi arhiividesse. Rezhissööri palve peale näidata andmete söötmist-sisestamist palub Veetõusme vastavatel naisterahvastel välja võtta „papakasid” riiulilt.

Sõidul Andmekaitseinspektsiooni tuleb jutuks see, kes võiks etendada kaamera ees helistamist, pangast raha võtmist, kaardiga telemaja ukse avamist jne. Ehand pakub ennast.

Andmekaitseinspektsioonis tehakse intervjuu lihtsalt kiiresti ära, minegid pildivõtteid ei toimu. Operaator filmib üksnes esinejat ennast.

Teine võttepäev, kokku 6 tundi

Pisut enne teise võttepäeva n-ö ametlikku algust lähevad operaator ja rezhissöör telemaja ette ja filmivad, kuidas uksekaart avab ust, kuidas inimene teeb suitsu ja raha väljavõtmist pangast. Kontorisse tagasi tulles filmivad nad veel hanzaneti portaali.

Esimesele intervjuule sõidul uurib rezhissöör Käesel loo autorilt Johanssonilt, keda päeva jooksul intervjueeritakse. Pärast vastust nendib rezhissöör, et suitsetajat oleks ka vaja. Johansson ütleb, et suitsetajaid esindab tubakatootjate assotsiatsioon.

“See ei sobi,” vastab Käesel. “Meil oleks sellist meest vaja, kes ütleb, et aktsiisist hoolimata hakkab ta veokaga North State´i sisse tooma.”

Nüüd arutatakse autos võimalike suitsetajate üle, keda intervjueerida. Pakutakse Kenderit, Partsu, Oviiri, Nestorit, Urmas Otti. Lõpuks arvab rezhissöör, et läheks äkki võttepäeva lõpus Keskturu juurde suitsetajaid püüdma.

Esimeses võttepaigas- tubakalaos, kus filmitakse lihtsalt pildimaterjali, juhuslikult suitsutoast ka üks suitsetaja leitakse. Kuna too on nõus intervjuud andma, pannakse talle mikrofoni suitsutoas külge, rezhissöör pakub, et võiks suitsu intervjuu ajaks ette panna, ja tehakse intervjuu ära.

Pärast intervjuud arvab rezhissöör, et too suitsetaja võinuks karmimat juttu ajada, kuna loost on puudu uue tubakaseaduse resolootne vastane. Pakub ise võimaliku intervjueeritava siinkohal välja suitsetajast kümnevõistleja Hämäläineni.

Esimese intervjueeritava juures Sotsiaalministeeriumi rahvatervise osakonnas tuleb võttegrupp selle peale, et oleks hädasti vaja filmida ka EL-s kehtiva pakendikujundusega sigaretikarpi. Operaator pakub välja, et võiks läbi helistada võimalikud tuttavad, kes pidevalt Soome-Rootsi vahet sõidavad.

Pärast Sotsiaalministeeriumi tuleb autos jutuks, et jätta Jüri Enneti intervjuu üldse ära. Operaator ja rezhissöör arvavad, et too on liiga trafaretne rääkija, nagu Voldemar Kolga. Johansson nendib selle peale, et tema vajab kedagi “Elutervest Eestist”, selle põhitegija on aga antud päeval operatsioonil.

Pärast tubakateema eelviimast intervjuud TTÜ ventillatsiooniosakonnas palub rezhissöör tollel esinejal keerata “mõnd muhvi või mutrit”- esineja pannakse kaamera ees tegutsema.

Viimane suitsetamisalane intervjuu on tubakatootjate assotsiatsioonis, kus esineja tahab võimalikke intervjuerimisküsimusi enam-vähem ette teada. Seda talle ka üteldakse. Pärast intervjuud küsib rezhissöör veel ühe küsimuse, mille vastus jääb samuti lindile. Pärast tuleb välja, et too vastus ongi ainuke, mis intervjuust loosse sisse läks.

Suitsetajate tabamiseks Keskturu juures aega ei jäägi, sest Epp Ehandil jäi eelmisel päeval intervjuerimata häkker Tõnu Samuel. Tema intervjuerimiseks otsitakse telemajas välja “kõige arvutiseeritum tuba”. Ehand informeerib enne intervjuud Samueli intervjuu eesmärgist. “Andmekaitseinspeksioon ütles, et kõik on hästi. Ma tahan natuke vastupidist näidata.”

Pärast intervjuud mõeldakse pisut, kas Samuel võiks mõnd andmebaasi kaamera ees lammutada. Pakutakse autoregistrit, liikluskindlustust, pank, ETV intranetti. Samuel nendib, et võib mingit süsteemi üritada lammutada siis, kui talle üks päev mõtlemisaega antakse. Sellist aega aga ei tule.

(vt ka LISAD ptk 10. Lugude jaoks tehtud intervjuud)

Loo kokkupanek, teksti kirjutamine

Võttel tehtud intervjuud ei kestnud kummagi autori puhul üle 6-7 minuti, tsitaatidena läks igast intervjuust aga sisse maksimaalselt 30-40 sekundit.

Johannsoni tekst algab inspireerituna videopildist, mis filmiti tubakalaos: „*See alus sigarettidega maksab 350 tuhat krooni. Mõne aasta pärast on selle väärtus vähemalt kaks korda kallim. Seda tänu tubakaaktsiisi tõusule Euroopa Liidus.*” (vt LISAD ptk 11. Saate valmis tekstid)

Toimetaja Tarandile Johannsoni teksti läbi lugemiseks enne selle sisselugemist ei saada. Toimetaja saadetud taustainfost kasutab ta vaid üht fakti: et praegu tõmmatakse maailmas 15 miljardit sigaretti päevas.

Ka Ehandi teksti lugedes on näha, et mitmes kohas on ta lähtunud ka sellest, et ülesvõetud pildimaterjal läheks tekstiga sünkrooni. Näiteks lugu sisse juhatades viitab ta politseikaameratele, mida sai eelnevalt võtte käigus filmitud. Samuti alustab ta

Statistikaameti teemat sisse tuues rahvaloenduse andmetest, mis said pildiliselt üles võetud. Ehandi tekst: „Siin, Statistikaametis asub üks väärtuslik andmekogu Eesti inimese kohta- viimase rahvaloenduse andmed. Möödasaaval nädalal tõusis andmete kaitse teema üles just seoses statistikaametiga, mis on peatanud rahvastikustatistika kogumise, sest andmekaitseinspeksioon ei luba statistikaks koguda konkreetse isikuga seotud infot.” (vt LISAD ptk 11. Saate valmis tekstid)

Samuti näeb viidet pildile Andmekaitseinspeksiooni peadirektori tutvustuses: „Omapärased andmekogusid meenutavad puzzled kabinetis seinale riputanud andmekaitse inspeksiooni juht urmas Kukk ütleb, et Eestis on suuremad ohud andmekaitsetes vigased või valed andmed ja teiseks nii andmete kogujate kui inimeste vähene teadlikkus.”

Ka AS Andmevara tutvustavas tekstis on viide pildile: „Suurim riiklik register on rahvastikuregister, mis kuulub Siseministriumile ja mille volitatud töötaja on aktsiaselts Andmevara. Selle ukse taha pääsevad vaid paar inimest ja ka neil ei ole võimalik andmetega midagi teha ilma, et sellest jälg jääks.” (Teksti peale monteerib rezhissöör pildi, kus sisenetakse Andmevara valduses olevatesse andmeid täis ruumidesse.) (vt LISAD ptk 12. VHS kassett 11. jaanuari saatena Aeg Luubis)

Ehand saab esialgse versiooni ka Tarandile lugeda, Tarand kirjutab juurde märkuseid, mida aga Ehand ei kasuta. Tarandi märkused leiavad lõpuks koha Ainar Ruussaare stuudiotekstides.

Ehand redigeerib oma teksti ise ja saab ka enne montaaži valminud versiooni Tarandile lugeda. Tarand enam ei paranda.

Saatejuhi stuudiotekstid

Nagu näha alljärgnevatest lõikudest, on Ruussaar oma vahetekstides kasutanud päris mitmeid toimetaja poolt soovitatud ideid. Samas on sõnastust siiski muudetud ja tekst on saatejuhi poolt sidusamaks tehtud.

Kaarel Tarandi ideed Ruussaarele sissejuhatavaks tekstiks:

„Milline võim on informatsioon, sellest maalis meile kohutavaid pilte juba George Orwell oma süngetes ennustustes. Aga informatsioon on võim ka demokraatlike

riikide käes. Vahe on selles, et kas Suur Vend ka jälgib sind ööpäev otsa või kogub ainult andmeid ja kaitseb neid ühtlasi kurja eest. Kogu möödunud aasta kestis Eestis vaidlus selle üle, kas erakondadel võib olla juurdepääse inimeste isikuandmetele. Enne jõulu otsustas riigikogu siiski, et erakonnad andmeid ei saa. Aga nädal tagasi sai ligi 5000 tallinlast sellest hoolimata isikliku kirja justiitsminister Ken-Marti Vaherilt tema selle aasta tööplaaniga.”

Ainar Ruussaare saadet sissejuhatav lõik:

„Tere! Informatsiooni mõjuvõimust maalis meile kohutavaid pilte George Orwell oma süngetes ennustustes. Kogu möödunud aasta käis Eestis vaidlus selle üle, kellel ja mil viisil tohiks olla juurdepääs isikuandmetele. See vaidlus jätkub ka sellel aastal. Nädal tagasi sai ligi 5000 tallinlast isikliku kirja justiitsminister Ken-Marti Vaherilt. Samaaegselt algas vaidlus selle üle, milliseid andmeid tohiks statistikaamet üldse koguda ja töödelda.

Muidugi peab riik teadma rohkem kui üksikisik, see aitab vältida vildakaid otsuseid. Sala ajal on oht, et kõikvõimalikud andmekogud kasvavad nende loojatel üle pea ja varsti pole enam kontrolli andmete kasutajate ja kogujate üle. Õigupoolest ei ole küsimus ainult isikuandmetes. Me jätame endast jälgi maha iga päev, iga vajutus arvutiklahvile, iga telefonikõne ja iga meie samm turvakaamerate ees jäädvustub. Me ei ole kusagil üksi, me oleme nähtavad nagu kalad akvaariumis.”

Kaarel Tarandi soovitusel sisetamisteemalise loo sissejuhatuseks:

„Veel viisteist aastat tagasi tunti eestlased ja idabloki maade rahvad Läänes ära lõhnast. Täpsemalt odava ja ebakvaliteetse tubaka haisust. Nüüd sisetab kogu Euroopa ühesugust tubakat, mõni rahvas rohkem, mõni vähem. Igal juhul liiga palju selleks, et see tervisest hoolijatele, sealhulgas riikidele ja rahvusvahelistele organisatsioonidele peavalu ei tekitaks.

Sellest lähtuvalt on Maailma Terviseorganisatsioon seadnud ka eesmärgid, kuidas sisetamist kui üht maailma võimsat tööstusharu ohjeldada ning miljonite inimeste tervist säästa. Eesti, soovib ta seda või ei soovi, saab 1. maist Euroopa Liidu liikmena osa hoopis rangematest sisetamise piirangutest kui tänaseni. Ja Euroopa plaanid on pikaajalised ning lõplikud – eesmärk on üks: mittesutisetav ehk suitsuvaba Euroopa. Utopiline eesmärk, võiks öelda senise pildi järgi maailmas.”

Ainar Ruussaare suitsetamislugu sissejuhatav lõik:

„Veel 15 aastat tagasi tunti eestlasi läänes ära lõhnast: täpsemalt, odava ja ebakvaliteetse tubaka haisust. Nüüd suitsetab kogu Euroopa ühesugust tubakat, mõni rahvas rohkem, mõni vähem. Vahe on selles, et Euroopa Liidus kehtivad tubaka tarbimisele ranged piirangud, mis alates 1. maist tabavad ka Eestit. Üllas eesmärk on selge: tulevane suitsuvaba Euroopa. Senine pilt näitab, et tegemist on siiski utoopilise eesmärgiga, sest saja aastaga on suitsetamine maailmas kasvanud 110 korda.”

Tarandi antud statistilised andmed Ruussaarele läksid täies mahus ka saatesse (vt LISA).

Montaazh

Ehandi valmiskirjutatud tekste montaazhis ei kärbita ega tehta ümber, Johannsoni omasid aga küll. Rezhissööri arvates ei sobinud kaks intervjuukatket omavahel kokku ja ta lasi loos kõneleva suitsetaja ette ütelda ühe lause. Johannson kirjutas siis alljärgneva lause: *„Villu on aga suitsetaja, kes on selle tegevuse piiramisega nõus.”*

Samuti kärbib Johannson rezhissöör Käeseli ettepanekul ühte vaheteksti lühemaks ja vahetab ära Margus Venelaise tsitaadi.

Johannsoni tekst enne montaazhi minekut:

„Uue tubakaseaduse kohaselt peab vähemalt 30 protsenti sigaretipaki esipinnast olema kaetud hoiatusega, täpsustav lisahoiatus peab olema vähemalt 40 protsendil pakendi tagapinnast. Seadus keelab vihjed sellele, et mõni tubakatoode oleks vähem tervist kahjustav kui teine. Seetõttu näuitek kirjad lights ja mild kaovad sigaretipakkidelt. Kangust hakkavad tulevikus märgistama erinevad värvitoonid.”

Käeseli ja Johannsoni üheskoos redigeeritud tekst:

„Uue tubakaseaude kohaselt peab muutuma ka paki kujundus. Seadus keelab vihjed sellele, et mõni tubakatoode oleks vähem tervist kahjustav kui teine. Seetõttu näuitek kirjad lights ja mild kaovad sigaretipakkidelt. Kangust hakkavad tulevikus märgistama erinevad värvitoonid.”

Käesel ja Johannson otsustavad seejärel ära vahetada ka antud kaadritagusele tekstile järgneva tsitaadi. (vt LISAD ptk 11. Saate valmis tekstid)

7.2. Peatüki järeldused

Osalusvaatlus näitas, et Aeg Luubis toimetajate otsustusõigus piirdub üksnes statistikarubriigi jaoks arvude otsimisega. Koosolekul on toimetajal küll sõnaõigus, kuid otsus võetakse vastu demokraatlikult ja kollektiivselt: kui toimetaja loo mõttest aru ei saa, siis selgitatakse talle seda senikaua, kuni ta hakkab saama. Seda muidugi sel juhul, kui enamus koosolekul osalejaist on selle poolt, et antud teemat saates kajastatakse. Aga lugude autorite määramisel, lugude fookuste ja allikate paikapanemisel ning lõplikke kaadritaguste tekstide loomisel toimetajal sõnaõigust ei ole- siin jääb ta ikkagi konsultandi rolli. Lugude autorid otsustavad ikkagi ise, kas nad kasutavad toimetaja soovitatud lähenemisnurka või loovad ise loole oma fookuse, kas nad kasutavad toimetaja märkusi kaadritagusteks tekstideks või ei. Teksti loeb ikkagi sisse loo autor ja seal toimetajat juures ei ole.

Samas aga näitas vaatlus, et toimetajal on väga lihtne oma hinnanguid saates kajastatud probleemide kohta eetrisse saada: Ruussaar võttis seekord Tarandi ideed stuudiotekstide suhtes peaaegu sõna-sõnalt omaks. Tarandi intervjuust tuli välja, et tema eesmärk ongi teha hinnangulist saadet, selles suhtes pole siin rollikonflikti: Tarandi sõnumid jõuavad ka saatesse.

Toimetajail on kohustus osaleda formaalse otsustamise juures (koosolek ja meililist), mitteformaalse suhtluse hulga üle võtavad otsuse vastu ikkagi konkreetsed autorid.

Aeg Luubis saatejuht Ainar Ruussaare väitel teab ta umbes 80%-l juhtudest pärast Aeg Luubi koosoleku lõppu, millised koosolekul väljavalitud lood lõpuks välja hakkavad nägema. Kui aga analüüsida vaatlusaluse nädala lugusid, siis üks väljavalitud teemadest sai lõpuks teleloona küll teistsuguse sisu, kui koosolekul plaaniti/loodeti, ehkki teema jäi samaks. Nimelt loodeti, et suitsetajate rasket elu tulevases Euroopa Liidus kajastav lugu tuleb väga intrigeeriv, kus on vastamisi suitsetajad ja mittesuitsetajad; tubaka maaletoojad ja tervisekaitseorganisatsioonid. Tegelikult tuli aga lugu pigem valgustav, kajastades lihtsalt seda, et mis siis seoses Euroopa Liidu tulekuga suitsetajate elus muutub. Ühtegi kitsenduste vastast autor ei intervjuerinud või polnud tal lihtsalt aega selliseid inimesi otsida.

Siit võib järeldada, et Ruusaar kui regulaarne koosolekul osaleja peab koosolekute ja meililist rolli tähtsamaks kui see tegelikult on. Loo konkreetset autorit tihti koosolekul ei ole ning kuna toimetaja nõuanded talle pole ka obligatoorsed, siis võibki koosolekul otsustatud loo fookus autori tegevuse tulemusena muutuda. Samas aga näitab see, et korduvalt antakse lugusid teha nendele autoritele, kes koosolekul ei käi ning see, et Tarand tingimata lugusid enne sisselugemist näha ei nõua, suurt usaldust AK-st tulevate autorite suhtes.

Epp Ehandi lugu keskendus ühest küljest sellele, millised on mahukamate andmebaaside riskasutuse võimalused ja ohud üksikisikule, mis pandi koosolekul paika kui loo fookus. Samas rääkis üle poole loo ikkagi nädala meediasündmusest-statistikaameti ja andmekaitse inspeksiooni omavahelisest vaidlusest.

Niisiis pandi koosolekul paika saate teemad, mitte nende täpsed fookused. Koosolekul osalejad pakuvad küll variante, millele lugu võiks keskenduda, aga keegi ei sõnasta hiljem üle, milline versioon peale jäi. Ka vaatlusest selgus, et koosoleku peamine funktsioon on ikkagi teemade väärtustamine, mitte lugudele fookuste andmine.

Pärast koosolekut jääb juba loo autori ja toimetaja omavaheliseks arutluspunktiks, milline peaks siis ikkagi loo fookus olema. Intervjuude põhjal võib järeldada, et Jaakson tahab alati loo fookust enne võtet läbi rääkida, Tarand aga ainult sel juhul, kui loo autor ise tunneb selleks vajadust. Vaatlusalusel nädala andmete põhjal, kui toimetaja oli Kaarel Tarand, võibki öelda, et loo fookuse ja allikate üle tegi otsused ikkagi loo autor ise. Johannson isegi ei konsulteerinud toimetajaga, et kuidas ta seda lugu peaks tegema.

Kui süvaintervjuides tõid Aeg Luubis toimetajad, saatejuht ja produtsent välja tõiga, et nende eesmärk on luua pigem oma uudiseid ja mitte kajastada üle meedias juba räägitut, siis seekordsed lood olid kõik ka nädala alguses meediast läbi käinud. Ehandi lugu tõi paar uut vaatenurka: AS Andmevara kui rahvastikuregistri volitatud töötleja, kes vastab päringutele; siseministri seisukoht statistikaameti ja andmekaitse inspeksiooni vahelises vaidluses ning andmebaaside turvalisus häkerdamisvõimaluste suhtes.

Üks põhjus, miks Aeg Luubis toimetajad arvavad, et kajastavad pidevalt uusi teemasid ja lähenemisnurki, tegelikult aga räägivad veelkord üle juba paljudes väljaannetes kajastatud, võib peituda selles, et iga päev uudiste keskkonnas elades lihtsalt on nad kursis igapäevaste uudisväljaannete tööga. Ja kuigi loos võib leida mõni väike nurgake, mida lähinädalail meedias pole üles võetud, siis ikkagi kipuvad AK autorid ka Aeg Luubi lugudes kasutama neid allikaid, mis on jooksnud uudistest läbi.

Samas nõuab igapäevane töö uudistes pidevat kohanemist uute sündmustega ja iga päev erinevasse probleemi süvenemist. See ei lase ajakirjanikke pikalt ühe probleemiga tegeleda ega teemasse süveneda: seetõttu ilmselt ongi uudisteajakirjanikud harjunud kasutama nõ *second-hand* infot.

Kindlasti tekitab Aeg Luubis puhul ka „oma ja uute uudiste“ leidmise puhul raskust see, et erinevalt Pealtnägijast ei kajasta nemad nõ üksikute inimeste probleeme (vt LISAD ptk 2.1., intervjuu Kaarel Tarandiga), vaid laiemat ühiskonda puudutavat problemaatikat. See just sunnib neid ilmselt toetuma ametlikele teada-annetele ja üleriigilises meedias paljuräägitud temaatikale.

Ka taustainfo kasutamisel lugudes ilmnes, et loo autorid kasutasid pigem meedias varemilmunud infot. Epp Ehand kasutas taustainfo hankimiseks ka kõikvõimalikke muid infokanaleid (nt rahvastikuregistri kodulehekülje üldinfo või riikliku statistika seadus), kuid uut fookust või lähenemisnurka need loos ei põhjustanud.

Väga oluliseks lugude sisu mõjutajaiks olid võttepäevad: just siis arutas loo autor rezhissööriga, mida pildis oleks vaja üles võtta. Hiljem kajastus ülesvõetud pildimaterjal tekstiviidetena ka lugudes. Johannsonil selgus võttepäeval ka üks lisaallikas: suitsetaja, kelle elu siis EL nõuded suitsetajate suhtes eeldatavasti peaks mõjutama.

Ehkki saate rezhissöör Kalle Käeseli sõnul eeldab ta, et autor leiab iga teema juurde konkreetse *case*’i, siis antud nädala lugude puhul polnud just mingit konkreetset juhtumit, millest lahti minna, leitud. Konkreetse kaasuse otsimisele ei pööratud loo autorite poolt üldse tähelepanu. Siiski võtte käigus jõuti selleni, kuidas teemat

pildiliselt lahendada: Johannson leidis suitsetaja ja sai oma kaadritaguse teksti siduda hulgi laos filmitud suitsupakkidega; Ehandi jaoks aga otsiti filmimiseks konkreetseid kohti, kus igapäevaselt inimese andmed talletuvad (nt filmiti mobiiltelefoniga rääkijaid ja pangatehingute tegemist). Pildirida hiljem saates omaette lugu ei jutustanud (ehkki kui näiteks heli ära keerata, sai aru, mis teemal käib jutt), samas aga oli autorite tekstides mitmeid pildiviiteid. Aeg Luubi saates on tekstis viiteid pildile kindlasti tunduvalt enam kui Aktuaalse Kaamera uudistes.

Konkreetsete inimeste lugude (*case´ide*) leidmist takistabki Aeg Luubis ajakirjanikke kindlasti ajapuudus. Kuigi ideaalne oleks see, et igas loos oleks mõni inimlik näide, siis tegelikult on seda 1-2 loo planeerimiseks mõeldud päevaga väga raske leida. Eriti ka seetõttu, et Aeg Luubis lugude autorid töötavad lugu ette valmistades ühtlasi samadel päevadel ka uudistetoimetustes reporteritena. Samas tundus, et vaadeldava nädala jooksul lugude autorid ei vaevunudki huvitavaid kaasuseid otsima. Kindlasti ajanappus ja töö uudistereporterina on õpetanud ajakirjanikele ka seda, kuidas kiiresti ja lihtsalt loo tegemiseks vajalikud allikad „kokku klopsida“.

Kui Aeg Luubis produtsent Andres Kuusk ütles, et Aeg Luubis saade annab Aktuaalse Kaamera ajakirjanikele võimalusi teha pikemaid intervjuusid, siis antud kahel võttopäeval küll ei tulnud ette kaamera ees intervjuud, mis oleks väldanud üle 6-7 minuti. Loo autorid tegid sama pikkasid intervjuusid, mida vajavad tavalised uudislood (vt LISAD ptk 2.4. intervjuu Andres Kuusega).

Lisaks sellele rääkis Kuusk intervjuus, et Aeg Luubi lugu tehes on AK ajakirjanikul võimalus minna süvitsi, võimalus teha rohkem väljasõite. Tegelikult on näha, et Kuusk võrdleb Aeg Luubi tegemist üksnes uudistega, kus tõesti jääb tihti taustatekstide kirjutamiseks pool tundi aega, kus sündmustele tuleb tihti reageerida väga kiiresti ja ajakirjanikud käsitlevad iga päev täiesti erinevast ooperist pärit teemasid. Tegelikult, nagu näitas vaatlus, ei jää ka saatesse Aeg Luubis loo tegemiseks autoril aega süveneda (nt ei vaevutud otsima kaasusi, loo tegemisel kasutati palju varem meedias ilmunud infot).

Montaazhis, nagu näitas vaatlus, oli ka rezhissööril sõnaõigust: kui mõni koht loos vajas ümber tegemist. Näiteks Johannson tegi rezhissööri ettepanekul oma loos paar

muudatust: vahetus üks tsitaat; üks kaadritagune lause lisandus kahe intervjuukatke vahele ja ühte kaadritagust teksti kärbiti kokkuleppeliselt. Pilt ja muusika, mis rezhissööri poolt lugudele lisati, oli nagu Käeseli käekirja puhul ikka: tempokas, kiire, liikuv, detailidele rõhuv ja omapärane.

KOKKUVÕTE

Sissejuhatuses püstitatud kaks hüpoteesi, et suur osa teletoimetamisest on formaadi, meeskonna ja antud saate keskne ning see, et lisaks sõltub toimetamise töö konkreetse inimese interpretatsioonist: kuidas keegi toimetamise tööd enda jaoks mõistab, leidsid mõlemad uurimistöös kinnitust.

Töös uurisin kolme ETV publitsikasaate: Pealtnägija, Aeg Luubis ja Tegelikuse KesKus toimetajate rolle. Kõigi kolme saate toimetajate rollid eristusid teineteisest väga selgelt: niisiis saab uurimistöö tulemusena eristada kolme erinevat toimetajatüüpi:

- **Toimetaja kui konsultant** (Aeg Luubis toimetajad): selline toimetaja soovib loo autorile võimalikke lähenemisnurki ja allikaid ning konsultandina jälgib ta kogu loo tegemise protsessi. Loo autor konsulteerib toimetajaga nii lugu ette valmistades (toimetaja annab siis nõu nii allikate kui loo fookuse osas) kui ka hiljem, pärast võtteid, kaadritagust teksti kirjutades. Loo paneb kokku ja kaadritagused tekstid kirjutab loo autor, toimetaja annab teksti läbi lugedes soovitusi, mida ja kas võiks muuta/lisada. Otsuse, kas toimetaja soovitusel lähevad käiku või ei, teeb aga ikkagi loo autor. Konsultandina suhtleb selline toimetaja ka saatejuhiga s.t. annab talle soovitusi, mida võiks saatejuht oma stuudiotekstides ütelda. Saatejuht võib kasutada toimetaja soovitusi, aga võib ka oma stuudioteksti täies pikkuses ise välja mõelda.
- **Taustatoimetaja** (Pealtnägija toimetajad): Taustatoimetaja teeb valiku saatemeeskonnale pakutud ja laekunud teemadest ning edastab need saate autoritele. Pakub ka oma teemaideid. Otsuse, millist teemat saates kajastada ja millist mitte, võtavad vastu ikkagi saate autorid. Vastavalt autori soovidele taustatoimetaja otsib taustainfot ja suhtleb allikatega, põhimõtteliselt on tegu autori käepikendusega. Mõne teema puhul ei vaja autor üldse toimetaja abi, teise puhul valmistab aga toimetaja ette nii taustainfo paketi kui ka planeerib võttepäevad. Ühe teema tausta uurimine võib võtta mitmeid kuid. Taustatoimetaja tegeleb looga ainult kuni võtteperioodini: võttel ta kaasas harilikult ei käi ning hiljem autori kokkupandud lugu ei redigeeri. Autori

tekstis kontrollib ta hiljem faktilisi andmeid ainult nende lugude puhul, milledega ta on ise pikka uurimistööd teinud.

- **Autori rollis toimetaja** (Tegelikkuse KesKus toimetajad): Toimetaja domineerib loo autori töö üle: paneb ise paika vajaliku fookuse loo jaoks, hiljem kirjutab loo autori tekstid tavaliselt pea täies mahus ümber. Teema valikul on otsustajaks toimetaja, ehkki ka autorid võivad ise lugude ideid pakkuda. Toimetaja kontrollib autorit ka võttel: ta jälgib, et kõik vajalikud küsimused saaksid intervjuueeritavatel ära küsitud. Autori rollis toimetajat nõuab saate formaat- kõik lood peavad olema teravad, omapärase lähenemisnurga ja keelekasutusega. Paljud autorid, kes lugusid teevad, lihtsalt ei taba ära vajalikku stiili.

Kui võrrelda teletoimetaja erinevaid rolle ja ülesandeid ajalehetoimetajate omadega, siis kaasab televisioonis toimetamine hoopis laiemat rollide skaalat. Konsultandi roll jääb ajalehetoimetaja võrreldes teletoimetaja puhul tahaplaanile, seevastu teletoimetamine kaasab palju suuremal määral organiseerimist ja logistilist tööd. Kui ajalehetoimetuses sünnib artikkel reporteri ja toimetaja koostööl (süü hulka võib lisada ka fotograafi), siis teleloo valmimiseks on vaja arvukamat inimeste hulka (operaator, režissöör, helirežissöör, loo autor, toimetaja, monteeriija). See suur inimhulk tekitabki toimetajale rohkem logistilisi funktsioone.

Võrreldes toimetajatööga ajalehes teeb aga teletoimetaja vaieldamatult rohkem ka ise intervjuueeritavate ja allikatega tööd.

Valiku tegemise protsessi (*gatekeeping-process*) analüüsid võib öelda, et publitsistikasaadete puhul on kolm olulisemat väravat: teema valik; fookuse, lähenemisnurga valik (ehk kuidas millestki rääkida) ja loo rezhii (ehk kuidas pildiga teemaasetusi rõhutatakse). Toimetaja osaleb neist kõigi kolme vaatlusaluse saate puhul kahes esimeses etapis. Teisiti öeldes: toimetajat saab käsitleda kui teemade väljapakkujat ja prognoosiat ning teemadele vaatenurga andjat.

Toimetajate rollid on käsitletud saadete puhul sarnased enne võtteid ehk teemade väärtustamise, sellele fookuse andmise ja taustamaterjali kogumise etappides.

Küll aga muutuvad toimetajate funktsioonid erinevaks alates võtete planeerimisest. Kui võtteperiood on läbi, siis Pealtnägija toimetaja antud loosse enam ei sekku: kaadritagused tekstid kirjutavad autorid ja neid hiljem toimetaja ei redigeeri. Aeg Luubi toimetaja vaatab üldjuhul loo autori kirjutatud loo enne sisselugemist üle (seda ei tee teinekord vaid toimetaja Kaarel Tarand, kui loo autor ei tunne vajadust talle eelnevalt lugu näidata.) ja soovitab loo autorile, milliseid kohti peaks parandama. Tegelikkuse KesKus toimetaja aga paneb kas loo autori loo ise kokku ja siis peab loo autor esitama toimetaja kirjutatud teksti, või teeb autorite kirjutatud tekste kõvasti ümber.

Kui kolme saate kommunikatsiooniformaate võrrelda, siis kõige demokraatlikumalt võtab otsuseid vastu Aeg Luubis toimetus: neil on ainsana regulaarsed koosolekud ning meililist, kus meeskonnaliikmed suhtlevad nii, et kõik saavad sõna sekka ütelda. Tegelikkuse KesKusi ja Pealtnägija puhul on omavaheline suhtlemine toimetajate-loo autorite ja teiste meeskonnaliikmete vahel mitteformaalne. Nagu juba mainitud, siis Pealtnägijas omavad teemade ja nende lähenemisenurkade üle otsustusõigust saate autorid, Tegelikkuse KesKusi puhul saate toimetajad.

Kõik kolm uurimuses osalenud rezhissööri monteerivad autori lood koos monteerijaga kokku, panevad saatesarja käivitades paika selle pildikeele ning koostöös loo autoriga mõnikord ka montaazhis redigeerivad tekste. Siiski saab ka nende kolme rezhissööri puhul välja tuua nende rollile spetsiifilisi jooni:

- **Aeg Luubis rezhissöör:** Tema peab enda üheks rolliks meelde tuletada loo autoreile, et igas loos peaks olema mingi *case* ehk kaasus, mida loos näidata. Rezhissööri eesmärk on jälgida, et lugudes ei räägiks ainult ametnikud, vaid et lugu räägiks konkreetsetest inimestest või sündmusest, mis on teemaga seotud. Seega on tema vaatlusaluste saadete rezhissööridest kõige enam sisuloomesse sekkuv. Aeg Luubis pildikeel kannab ka saate meeskonnaliikmete sõnul omaette esteetikat.
- **Tegelikkuse KesKus rezhissöör:** Tema eesmärk on pildis lugude subjektiivsuse esile toomine. Kui näiteks loo tekst on kedagi või midagi naeruvääristav või teema on groteskne ja terav, siis püüab rezhissöör pildiga

seada rõhutada.

- **Pealtnägija rezhissöör:** Tema hinnangul peab pilt olema teksti toetav, tõestusmaterjalil põhinev ja informeerimatiivne. Pilt peab näitama, et jutustatav lugu vastab tõe, seega pilt peaks tõstma saate usutavust.

Osalusvaatlus näitas, et Aeg Luubis toimetajate otsustusõigus piirdub üksnes statistikarubriigi jaoks arvude otsimisega. Koosolekul on toimetajal küll sõnaõigus, kuid otsus võetakse vastu demokraatlikult ja kollektiivselt: kui toimetaja loo mõttest aru ei saa, siis selgitatakse talle seda senikaua, kuni ta hakkab saama. Seda muudugi sel juhul, kui enamuse koosolekul osalejaist on selle poolt, et antud teemat saates kajastatakse. Aga lugude autorite määramisel, lugude fookuste ja allikate paikapanemisel ning lõplikke kaadritaguste tekstide loomisel toimetajal sõnaõigust ei ole- siin jääb ta ikkagi konsultandi rolli. Lugude autorid otsustavad ikkagi ise, kas nad kasutavad toimetaja soovitatud lähenemisnurka või loovad ise loole oma fookuse, kas nad kasutavad toimetaja märkusi kaadritagusteks tekstideks või ei. Teksti loeb ikkagi sisse loo autor ja seal toimetajat juures ei ole.

Samas aga näitas vaatlus, et toimetajal on väga lihtne oma hinnanguid saates kajastatud probleemide kohta eetrisse saada: Ruussaar võttis seekord Tarandi ideed stuudiotekstide suhtes peaaegu sõna-sõnalt omaks. Tarandi intervjuust tuli välja, et tema eesmärk ongi teha hinnangulist saadet, selles suhtes pole siin rollikonflikti: Tarandi sõnumid jõuavad ka saatesse.

Toimetajail on kohustus osaleda formaalse otsustamise juures (koosolek ja meililist), mitteformaalse suhtluse hulga üle võtavad otsuse vastu ikkagi konkreetsed autorid.

Ehkki saate rezhissöör Kalle Käeseli sõnul eeldab ta, et autor leiab iga teema juurde konkreetse *case'i*, siis antud nädala lugude puhul polnud just mingit konkreetset juhtumit, millest lahti minna, leitud. Konkreetse kaasuse otsimisele ei pööratud loo autorite poolt üldse tähelepanu.

Konkreetsete inimeste lugude (*case'ide*) leidmist takistabki Aeg Luubis ajakirjanikke kindlasti ajapuudus. Kuigi ideaalne oleks see, et igas loos oleks mõni inimlik näide, siis tegelikult on seda 1-2 loo planeerimiseks mõeldud päevaga väga raske leida. Eriti

ka seetõttu, et Aeg Luubis lugude autorid töötavad lugu ette valmistades ühtlasi samadel päevadel ka uudistetoimetustes reporteritena. Samas tundus, et vaadeldava nädala jooksul lugude autorid ei vaevunudki huvitavaid kaasuseid otsima. Kindlasti ajanappus ja töö uudistereporterina on õpetanud ajakirjanikele ka seda, kuidas kiiresti ja lihtsalt loo tegemiseks vajalikud allikad „kokku klopsida“.

SUMMARY

The aim of this academic research is to describe what means editing in television programmes: who, how and in which way affects those programmes that we see in television. I am trying to find out, which kind of process the TV story goes through (from idea to the finished TV-story), what are the tasks of each member of the TV crew, how do they make choices and structurize the stories. Also I am trying to find out how the picture affects the final result.

In my research I concentrate on the editing of feature programs in Estonian public TV (ETV). I describe and analyse how three feature programs: Aeg Luubis, Tegelikkuse KesKus and Pealtnägija are made. My purpose was to find out, in which way the editing in ETV is an universal process and how does it change according to the concrete program. In my research I use a participant observation as well as qualitative interviews.

In my research I have two hypotheses. One of those says that much of the TV-editing depends on concrete format, team and program. Other hypothesis says that editing depends on concrete editors` understanding: how she or he understands that job and its tasks.

As a theoretical material I could use the researches which concentrate on working arrangements in media organizations, routines of the editorial office and descriptions of the journalists` job.

In my research i use one specific method of ethnographical research- participary observation. It involved observing a TV team for a week. I could observe all steps in program producing: beginning with defining, what are the topics of next program and finishing with a final montage of the program. I was observing the process of making weekly TV-program Aeg Luubis, observation was made in 6.-11. January 2004.

Ethnographic method which I use determines also the nature of my research: the purpose of my research is analytical description.

I hope that my work could also be an educational material for media education teachers and material for media researchers who need kind of „inside view” to the nowadays TV organisation.

Both hypotheses were verified in my research. Editors of three different programs had each one quite a different role. As a result of the research I can describe three different types of TV editors:

- Editor as a couch (editor of the Aeg Luubis)
- Editor as a researcher (editor of the Pealtnägija)
- Editor as a author (editor of the Tegelikkuse KesKus)

If to compare TV-editor with the editors in the newspapers, then TV-editor seems to have much broader scale of roles. TV editor’s job involves much more logistic and organisational work. And also TV editor communicates much more with the interviewees compared to newspaper-editor.

Editors’ roles were similar in three production steps: defining the topics of the program, defining the focuses of TV-stories and making a research. But after the shooting their roles and tasks were very different: some of the editors do not deal with the stories after shooting anymore, but some of them put themselves all the story together and write the voiceover texts as well.

Directors’ roles are in general very similar- they have to put all the material together, but in some way all the three directors whom I interviewed, had some specific qualities.

- Director of Aeg Luubis: he says that one of his main task is to remind to authors that every TV-story should have a concrete case inside: otherwise there are only officials and it is boring.
- Director of Tegelikkuse KesKus: she considers herself as a person who is helping to show story’s subjectivity with a picture.
- Director of Pealtnägija: she wants to show with a picture that the story which is told is really a true story: picture should be informative and credible.

KASUTATUD ALLIKAD

Abercrombie, N. (1996). Television and society. London: Polity Press.

Altheide, D.L.(1978). Creating Reality. California: Sage Publications.

Cottle, S. (2003). Media Organisation and Production. London: Sage Publications.

Eesti Televisiooni kodulehekülg (www.etv.ee). (Külastatud 15.03.2003a).

Gruneau, R. & R.A. Hackett, (1990). The Production of T.V. News. J. Downing & A. Mohammadi & A. Sreberny-Mohammadi (toim.). Questioning The Media. California: Sage Publications, 281-295.

Holland, P. (2000). The Television Handbook. London: Routledge.

Inglismaa ülikooli lõpetanute karjäärikeskuse kodulehekülg (http://www.prospects.ac.uk/downloads/occprofiles/profile_pdfs/Y5_Programme_researcher,_broadcasting_film_video.pdf). (Külastatud 29. mai 2004 a).

Karell, M. (2003). Bakalaureusetöö. Toimetamine Eesti päevalehtedes. Tartu: Tartu Ülikool.

Machin, D. (2002). Ethnographic research for media studies. New York: Oxford University Press Inc.

Moller, H.G. & Thorsen, M. (1996). Teleajakirjandus. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Okk, G. (1999). Koosolekute kokaraamat. Tartu: Fontese Kirjastus

Shoemaker, P.J. (1997). A New Gatekeeping Model. D. Berkowitz (toim.). Social Meanings of News. London: SAGE Publications. 57-62.

Unt, A. (2003). Magistritöö. Televisiooni zhanriline areng ja selle avaldumine.
Tartu: Tartu Ülikool.

Vadi, M. (2001). Organisatsioonikäitumine. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Intervjuud

Intervjuu Tegelikkuse KesKusi produtsent-toimetaja Ene-Maris Taliga 5. mai 2004

Intervjuu Aeg Luubis toimetaja Kaarel Tarandiga 5. mai 2004

Intervjuu Pealtnägija toimetaja Katrin Vagaga 5. mai 2004

Intervjuu Pealtnägija produtsent Piret Priisaarega 5. mai 2004

Intervjuu Tegelikkuse KesKus rezhissööri Maarika Lauriga 6. mai 2004

Intervjuu Aeg Luubis saatejuht Ainar Ruussaarega 7. mai 2004

Intervjuu Aeg luubis rezhissööri Kalle Käeseligaga 9. mai 2004

Intervjuu Pealtnägija rezhissööri Maire Radsiniga 11. mai 2004

Intervjuu Aeg Luubis produtsendi Andres Kuusega 13. mai 2004

Intervjuu Aeg Luubis toimetaja Tiina Jaaksoniga 13. mai 2004

Intervjuu Pealtnägija autor-saatejuhi Mihkel Kärmasega 13. mai 2004

Intervjuu Pealtnägija toimetaja Mariina Mälguga 13. mai 2004

Intervjuu Tegelikkuse KesKus saatejuht-toimetaja Juku-Kalle Raidiga 14. mai 2004

Meili teel tehtud intervjuud ETV programmidirektor/Aeg Luubi saatejuht Ainar Ruussaarega

Meili teel tehtud intervjuu ETV produtsent-toimetaja Tiina Kangroga